

DE LICHTE VOORDE

PERIODIEK VAN DE
VERENIGING VOOR OUDHEIDKUNDE TE LICHTENVOORDE

April 2021, nr 79
ISSN: 0927-6688

Bij de afbeelding op de voorkant

Het vaandel van de R.K. Werklieden Vereniging St Jozef te Lichtenvoorde

Colofon

De Lichte voorde is een halfjaarlijkse uitgave van de Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde. De vereniging stelt zich ten doel het onderzoek naar de geschiedenis van de voormalige gemeente Lichtenvoorde in de breedste zin van het woord te stimuleren en te bevorderen.

Redactie: Frits van Lochem, Nic Adema, Henk Hanselman en Martin Huinink

Tekstcorrectie: Nic Adema en Antoon Driessen

Eindredactie en vormgeving: Martin Huinink

Druk: McWinDo's print- en copyservice, Lichtenvoorde

Adres redactie: info@oudheidkundelichtenvoorde.nl

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de auteur.

Inhoud

Voorwoord	
Door Frits van Lochem, redactiecoördinator	2
Voor in de toekomst: samen behouden van wat eens was	
Door Hans Tijding, voorzitter	3
‘Voltooid verleden tijd’ over marechaussee Jo Blaauwgeers	
Van de redactie.....	5
Bevrijdingsdagfilm	
Van de redactie.....	5
‘Een nieuwe tijd! Wederopbouw in de Achterhoek’	
Door Ben Rendering.....	6
De Ganzenmarkt	
Door Martin Huinink.....	8
Nederlands en Achterhoeks	
Door Martin Huinink.....	14
Bijenteelt in Lichtenvoorde (aanvulling)	
Door Benno van Lochem	15
Familienamen in Nederland	
Door Martin Huinink.....	17
Genealogie	
Door Martin Huinink.....	19
Het R.K.W.V.-vaandel St. Jozef van Lichtenvoorde	
Door Benno van Lochem	44
A’j plat könt praoten, hoof i-j ‘t neet te laoten.	
Door Martin Huinink.....	47
Hamalandhal 48 jaar sportplezier	
Door Benno van Lochem	51
Zelf meegemaakt of van horen zeggen	
Door Martin Huinink.....	56
Zoekplaatje	
Door Gerhard Eppingbroek.....	60

Voorwoord

Door Frits van Lochem, redactiecoördinator

Hierbij treft u onze voorjaarsperiodiek nr. 79 aan met weer een reeks interessante artikelen van uiteenlopende aard. Ook deze keer hebben wij ons uiterste best gedaan om er iets moois van te maken.

2021 is voor ons een jubileumjaar. Onze vereniging bestaat dit jaar namelijk 50 jaar. Zij werd opgericht op 28 oktober 1971. Verder ga ik daar nu niet op in, want onze voorzitter Hans Tijdink wijdt er al een heel artikel aan. Maar inmiddels staan er wel 50 jaar aan periodieken - behoudens de laatste nummers - als PDF op onze website www.oudheidkundelichtenvoorde.nl onder 'Periodieken'. Dus als u een oude periodiek wilt inzien, is dat steeds mogelijk. U vindt daar ook twee inhoudsopgaven, één gesorteerd op auteur en één gesorteerd op titel van het artikel.

De coronapandemie heeft in 2020 beperkingen met zich meegebracht. Ook dit jaar hebben we daar nog te mee maken. Dat blijft ons voorlopig belemmeren om een gewone jaarvergadering te plannen, zoals dat vorig jaar ook het geval was. Daarom heeft het bestuur besloten om de jaarvergadering uit te stellen, in de hoop dat we later dit jaar alsnog een jaarvergadering kunnen houden waarbij weer alle leden aanwezig mogen zijn. Als de voorspellingen uitkomen, zou dat in het najaar kunnen lukken, wanneer althans het grootste deel van de bevolking is gevaccineerd zodat de beperkingen kunnen vervallen.

Ook de 75-jarige herdenking van de bevrijding vorig jaar, waaraan ook onze vereniging haar bijdrage zou leveren, kon vanwege de coronapandemie niet doorgaan. We hadden gehoopt dat een en ander in mei van dit jaar zou kunnen plaatsvinden, maar vooralsnog lijkt er dat ook dit jaar niet in te zitten, tenminste niet in mei.

Corona had ook gevolgen voor onze excursie. Die is twee keer uitgesteld en werd toen verschoven naar 4 juni a.s. Naar het zich laat

aanzien zullen we helaas ook van die datum moeten afzien. We hebben nu de planning rond voor vrijdag 1 oktober a.s. Reserveer die datum maar vast in je agenda. Later horen jullie er nog wel meer van.

Wel hebben we in november jl. een geslaagde onlinepresentatie gehad van Michel Hoenderboom over de rechtspraak in de vroegere heerlijkheid Lichtenvoorde. Op 15 april volgt of - als u dit leest - is inmiddels gevolgd de onlinepresentatie van Roeland Emaus over de Engelse Schans. Per mail zijn jullie daarvan op de hoogte gesteld.

Nu we onze activiteiten noodgedwongen alleen online kunnen doen plaatsvinden, is het jammer dat leden die nog geen internet hebben deze niet kunnen meemaken. Het is gelukkig een kleine groep. Misschien dat zij via kinderen of kleinkinderen toch in de gelegenheid kunnen komen om deze presentaties te volgen. Laat het ons dan even weten, dan krijgt u ook bericht over tijd en hoe u kunt inschakelen.

Maar vooralsnog wensen wij u veel leesplezier met deze mooie periodiek!

Frits van Lochem

P.S.

Willen de leden die nog geen mailberichten van ons ontvangen, terwijl zij al wel een e-mailadres hebben, hun actuele e-mailadres aan ons doorgeven?

U kunt dat doen via ons centrale e-mailadres: info@oudheidkundelichtenvoorde.nl.

Verzending per post wordt steeds duurder en we verwachten steeds meer gebruik te gaan maken van e-mail. Bij voorbaat dank!

F.v.L.

Voor in de toekomst: samen behouden van wat eens was

Door Hans Tijdink, voorzitter

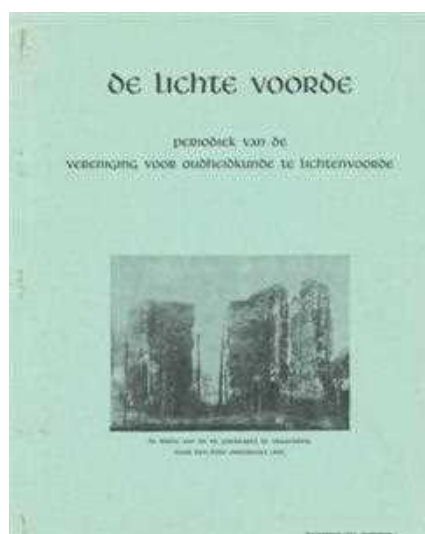
Het jaar 2020 is een onvergetelijk jaar. Het is het jaar, waarin we te maken kregen met de coronapandemie, die veel leed heeft veroorzaakt. Voor onze vereniging betekende de pandemie dat wij het jaarprogramma moesten aanpassen. Ook de 75-jarige bevrijding kon niet gevierd worden zoals die gepland was. Hopelijk zal 2021 een gedenkwaardig jaar worden omdat de pandemie in dat jaar kon worden gestopt.

Maar 2021 wordt ook om een andere reden voor onze vereniging een gedenkwaardig jaar. De vereniging bestaat namelijk 50 jaar. Zij werd opgericht in oktober 1971 in de oude gemeente Lichtenvoorde door bekende plaatsgenoten. En nu, anno 2021, trachten wij nog steeds de doelstellingen, vastgesteld bij de oprichting, na te streven. Te weten: het behoud van monumenten, het levend houden en bevorderen van de kennis van de geschiedenis en het beheren en verzamelen van historische geschriften en foto's uit Lichtenvoorde, Lielde, Harreveld, Zieuwent en Vragender. Wij staan daarin overigens niet alleen binnen de gemeente Oost Gelre. Ook Groenlo, Zieuwent en Harreveld hebben elk een eigen oudheidkundige vereniging.

Het is dankzij de inzet van de oprichters en veel anderen die in de jaren na de oprichting actief waren in en voor de vereniging, dat wij nu kunnen koesteren wat zij bijeengezocht hebben en op beeld en geluid voor ons hebben vastgelegd. Bij het schrijven van dit stukje komen meerdere namen spontaan bij mij op. Aan hen allen onze dank. Dit mede ter aanmoediging van hen die na ons komen.

De herinnering aan de namen van deze grondleggers doet meteen allerlei herinneringen ophalen. Bladerend door de notulen en door onze periodieken van 'de Lichte voorde', zien we hoeveel mensen zich op allerlei manieren hebben ingezet voor onze vereniging. Dankzij hen is ons archief in al die jaren gevuld. Velen hebben met veel plezier en interesse het gebodene gevolgd en een beroep gedaan op de aanwezige kennis en kennisgenomen van wat bewaard is gebleven op papier, of op wat is

bijeengebracht aan foto's, andere beelden en zelfs voorwerpen. De door de vereniging georganiseerde bijeenkomsten werden goed bezocht en gezien de deelname aan de diverse excursies waren die een schot in de roos. De uitgegeven periodieken geven informatie en uitleg over het doen en laten van hen die ons voorgingen. Vele gebeurtenissen zijn hierdoor vastgelegd. Ook is over bijzondere periodes in onze plaatselijke geschiedenis geschreven.

de Lichte voorde nr 1, het allereerste periodiek (1972)

Het verleden bekijken, door de bril en met de kennis van nu, geeft een stuk duidelijkheid maar ook meteen de constatering dat veel vragen over toen nog onbeantwoord zijn gebleven. Kent men een deel van de vaderlandse geschiedenis en probeert men deze te betrekken bij de plaatselijke geschiedenis dan groeit vaak de belangstelling voor hetgeen zich hier ter plaatse of in de nabije omgeving afspeelde. De archeologische werkgroep heeft onderzoek gedaan naar wat in de bodem bewaard is gebleven; speurwerk naar het verleden, op zoek naar kennis voor de mensen van nu. Iedere keer wordt een deeltje toegevoegd aan de kennis over hen die hier ooit woonden. De totstandkoming van een tijdelijk eigen onderkomen betekende het begin van een grotere betrokkenheid van onze leden en andere belangstellenden bij de vereniging. De pandemie

maakte vooralsnog echter een eind aan de activiteiten. Hopelijk kan in de loop van dit jubileumjaar weer een impuls gegeven worden aan de uitwerking van plannen en kunnen de diverse werkgroepen weer bij elkaar komen. Mogelijk komt daarbij ook zicht op de mogelijkheid van een vaste verenigingsplek, met ruimte voor ons archief en voor de bodemvondsten van de archeologische werkgroep. Gedurende 50 jaar een vereniging als de onze in stand houden is zeker niet eenvoudig geweest. De interesse voor onze vereniging ligt al jaren vooral bij de oudere plaatsgenoten en oud-plaatsgenoten. Bij hen die ook zelf een deel van het verleden hebben meegemaakt. Immers het verleden door de vereniging bijeengebracht is de geschiedenis van de gemeenschap en daarbij is in het bijzonder ook de herinnering van en voor de enkeling van belang. In de afgelopen 50 jaar kregen we meer vrije tijd voor hobby's en gingen de mensen op zoek naar hun 'roots'.

Veel dingen waren altijd vanzelfsprekend. Denk aan de kerk, de post als belangrijk communicatiemiddel, de kleine winkels die overal te vinden waren, de fiets als belangrijkste vervoermiddel, het vrachtverkeer dat door het dorp moest. En veel van die dingen die jaren zo vanzelfsprekend waren, verloren hun vanzelfsprekendheid. Ook daardoor ontstond interesse voor het verleden.

Regelmatig wordt de vraag gesteld hoelang de vereniging zo nog kan doorgaan, want de gemiddelde leeftijd van de leden is hoog en de ledenaanwas door jongeren niet groot.

Het totale ledenaantal blijft toch redelijk stabiel door de aanmelding van belangstellende ouderen. Er zijn wel periodes van duidelijke groei, vaak afhankelijk van bijzondere activiteiten zoals de presentatie van het Jumboboek en activiteiten rond herdenkingen. Ook zijn er periodes waarin men van buiten de vereniging vaker een beroep doet op de vereniging.

Maar, wat de toekomst betreft, is er steeds een uitdaging voor een oudheidkundige vereniging: hoe de jeugd te bereiken om zo een verbinding te maken tussen generaties?

Ook wordt het moeilijker onder de eigen leden mensen enthousiast te krijgen voor werkzaamheden in bestuursfuncties en als actief lid in de werkgroepen.

Zo ook blijft het een opdracht om aandacht te blijven houden voor het mooie van ons dialect.

In de plaatselijke geschiedenis staat de mens centraal en er wordt door verschillende omstandigheden en/of gebeurtenissen een link gelegd met de gemeenschap en haar individuen. Daarin staan verschillende generaties centraal – jong wordt eens oud en iedere oudere was eens jong.

Mogelijk kunnen de jongeren op hun manier nu al bijdragen aan het uitbouwen van het archief met wat nu onder hen leeft om er zo later ook op terug te kunnen zien en te kunnen verhalen over de dan ook weer 'goede oude tijd'. Mogelijk kunnen de moderne communicatiemiddelen hulp bieden en kunnen ook jongeren daarbij helpen, zodat op een aangepaste wijze door de inspanning van velen verschillende generaties ontspanning kunnen vinden in dat wat bewaard en verzameld is door onze vereniging.

Vragen over het wie, wat, waar, hoe en waarom kunnen prikkelen tot activiteit. Door het ontdekken van het verleden, gaat men vaak het heden waarderen, omdat het mogelijk wordt om heden en verleden te vergelijken. Dat kan tevens emoties opwekken omdat er nadrukkelijk wordt stilgestaan bij hen die ons voorgingen.

Bezoekers van onze tentoonstellingen en thema-avonden kijken en luisteren veelal geïnteresseerd naar al het gebodene en dan komen de verhalen over het verleden los.

Wat nu is, dient vastgelegd te worden voor hen die eens oud worden, zodat ook zij kunnen terugzien op een stukje plaatselijke samengevoegde kennis van ons eigen en gezamenlijk verleden.

Hopelijk zijn er ook voor de toekomst personen die zich willen inzetten voor de vereniging om de fakkel brandend te houden en door te geven van de plaatsgenoten van nu aan die van de toekomst. Samen op weg naar een volgend jubileum. De vereniging als schakel tussen heden, verleden en toekomst.

Voor allen: Een van harte proficiat met dit jubileum, gezond blijven en volhouden!

Hans Tijdink,
voorzitter

‘Voltooid verleden tijd’ over marechaussee Jo Blaauwgeers

Van de redactie

Op het internet vindt u het boekje: ‘Voltooid Verleden Tijd’ geschreven door Herma-Jozé Blaauwgeers. Hierin staat het verhaal van de marechaussee Jo Blaauwgeers uit Harreveld die op D-Day 1944 samen met 16, meest Achterhoekse verzetsstrijders, in de duinen bij Overveen werd gefusilleerd. De Blaauwgeersstraat in Harreveld is naar hem vernoemd. Het is het persoonlijke en aangrijpende verhaal van zijn in Amerika wonende dochter Herma-Jozé, die na zijn dood is geboren.

Vrienden en bekenden vertelden haar hun verhaal. Joop Kruij had de moed de oude herinneringen weer naar boven te halen en het leven in de Bunker en het concentratiekamp Vught te laten herleven.

In het begin van deze eeuw bezocht Herma-Jozé personen, plaatsen en archieven in

Mevrouw Riek Blaauwgeers-Dute, zontje Hans en marechaussee Jo Blaauwgeers.

Foto: beeldbanklichtenvoorde.nl

Nederland voor onderzoek naar de verzetsactiviteiten van haar vader. Zij logeerde toen een tijdlang in Den Haag. Zij kwam ook in Lichtenvoorde en ons bestuurslid Henk Hanselman heeft haar toen een keer ontmoet op het gemeentearchief in Lichtenvoorde. Haar plan was om het verhaal in Nederland op scholen te vertellen.

In 2004 heeft ze toen een papieren versie van het boekje uitgegeven onder de titel: ‘De prijs van de Vrijheid, betaald op D-Day’ (ISBN-90-77731-02-4). De PDF-versie van het boekje is onder de titel: ‘Voltooid Verleden Tijd’ te lezen en te downloaden van de site <https://fdocuments.nl/document/voltooid-verleden-tijd.html>. U moet wel eerst inloggen met een wachtwoord of met facebook of google+. Als het downloaden misschien wat moeizaam gaat, kopieer dan het linkadres en plak dit in de adresbalk van uw browser.

Bevrijdingsdagfilm

Van de redactie

Vanwege de coronapandemie konden de 75e herdenking en de viering van bevrijding in 2020 maar beperkt doorgang vinden. Ook dit jaar zijn de herdenking en de viering maar beperkt mogelijk.

Het Nationaal Comité 4 en 5 mei stuurde daarom eerder dit jaar een e-mailbericht aan de plaatselijke 4 en 5 mei comités met aanbevelingen voor het organiseren van activiteiten in coronatijd. Ook werden in die e-mail voorbeelden aangehaald van lokale initiatieven in

2020, waaronder de film van het Lichtenvoordse 4 en 5 mei comité, die vorig jaar is vervaardigd. Onze vereniging heeft ook meegewerkt aan die film.

Dat de Lichtenvoordse film, die tot stand is gekomen met beperkte middelen, speciaal genoemd en gelinkt wordt, is toch wel heel bijzonder. U kunt deze en de andere films bekijken via de website van het Nationaal Comité: <https://www.4en5mei.nl/herdenken-en-vieren/corona>

‘Een nieuwe tijd! Wederopbouw in de Achterhoek’

Door Ben Rendering

De Oudheidkundige Vereniging Groenlo (OVG), de Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde (VOL) en de Oudheidkundige Vereniging Zuwent (OVZ) willen dit najaar gezamenlijk een boek uitbrengen over het erfgoed van de wederopbouwperiode (1940-1965) in de gemeente Oost Gelre. Er is een werkgroep opgericht voor de realisatie van het boek, die bestaat uit Ben Verheij (OVG), Cecile Hulshof (OVZ), Ben Rendering (VOL), Peter Ballast (gemeente Oost Gelre) en Roger Crols (hoofdauteur, Gelders Genootschap). Het boek zal gratis aan onze leden verstrekt worden en is voor niet-leden in de boekhandel verkrijgbaar.

Christus Koningkerk, Lievelede

Op den Akker, Lichtenvoorde

Voormalig Maristenklooster 'Loreto' in Lievelede, nu koptisch-orthodox klooster

Ludgerusschool in Lichtenvoorde

De wederopbouwperiode (periode 1940-1965) staat steeds meer in de belangstelling. Die tijd is vrij lang een enigszins veronachtzaamd deel van onze geschiedenis geweest, vooral wat betreft het architectonisch erfgoed. Gebouwen uit die tijd werden (en worden) vaak gezien als ‘lelijk’ en kwalitatief onder de maat doordat er vaak goedkoop en snel gebouwd moest worden. In de loop der tijd is dan ook alweer een groot gedeelte gesloopt. De laatste jaren vindt er echter een kentering plaats en staat de wederopbouw als tijdperk steeds meer in de belangstelling. Langzamerhand begint men meer oog te krijgen voor de eigenheid, de schoonheid en het cultuur-

historische belang van veel wederopbouw-panden. Toch verdwijnen steeds meer tastbare herinneringen aan dit wezenlijke deel van onze (bouw)geschiedenis, ook in Oost Gelre. In 2019 is daarom het project ‘Een nieuwe tijd! Wederopbouw in de Achterhoek’ gestart. De elf Achterhoekse gemeenten hebben de handen inééngeslagen om samen het erfgoed van de wederopbouw in deze regio onder de aandacht te brengen. In het kader van dit project hebben de drie oudheidkundige verenigingen in Oost Gelre (de Oudheidkundige Vereniging Groenlo, de Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde en de Oudheidkundige Vereniging Zuwent) besloten

om gezamenlijk een boek uit te brengen over het erfgoed van de wederopbouwperiode in onze gemeente Oost Gelre. Hiervoor is de ‘Werkgroep Boek Wederopbouw Oost Gelre’ opgericht die een projectplan heeft opgesteld. Het project beoogt informatie over de wederopbouw in Oost Gelre te ontsluiten op een voor de inwoners van de gemeente en andere geïnteresseerden aantrekkelijke manier. Veel inwoners van de gemeente zijn niet bekend met de geschiedenis van de wederopbouwjaren, de betekenis daarvan voor hun leefomgeving en identiteit. Er is een gebrek aan kennis over (en daarmee ook vaak een gebrek aan waardering voor) die periode, terwijl die in de vorm van scholen, kerken en woonwijken vandaag de dag alom aanwezig is en voor iedereen zichtbaar.

Société Ceramique Maastricht (1945) Foto: Nic Adema

Het boek is echter niet alleen gericht op het materiële maar in het bijzonder ook op het immateriële. Hierbij is het nadrukkelijk de bedoeling om diegenen die deze bijzondere periode in de geschiedenis van Oost Gelre nog hebben meegemaakt aan het woord te laten. Dit zal worden gedaan door middel van het afnemen van interviews door opgeleide ‘verhalenvangers’. Ook zal in het boek aandacht besteed worden aan de beeldende kunst in en aan gebouwen uit deze tijd en er zullen interviews gehouden worden met (nazaten van) de betreffende kunstenaars. Het boek zal middels interviews met ambachtslieden zoals aannemers, metselaars en timmerlieden ook een

beeld geven van de ambachtelijke vaardigheden en werkomstandigheden in deze tijd.

Het boek is een van de eerste publicaties in de regio Achterhoek die tot doel heeft een deel van de rijkdom aan architectuur en de stedenbouw uit de wederopbouwjaren in dit gebied voor een groter publiek te ontsluiten.

Ook werd medewerking van de gemeente Oost Gelre gezocht. De gemeente heeft ambachtelijke capaciteit en een financiële bijdrage toegezegd. Naast de drie oudheidkundige verenigingen en de gemeente Oost Gelre dragen ook verschillende fondsen bij aan een sluitende begroting voor de totstandkoming van het boek.

De gemeente Oost Gelre heeft in 2019 een inventarisatie van architectuur en stedenbouw uit de wederopbouwperiode laten maken (*Toonbeelden van de Moderne Tijd. Quickscan Architectuur en Stedenbouw Wederopbouwperiode (1850-1940) Gemeente Oost Gelre, Arnhem 2017*). Deze inventarisatie is vervaardigd door het Gelders Genootschap en zal gebruikt worden als basis voor het boek. Architectuurhistoricus drs. Roger Crols van het Gelders Genootschap zal als kenner op dit gebied en auteur van de quickscan de hoofdauteur van het boek zijn.

Het boek krijgt een oplage van 1500 stuks en de leden van onze vereniging zullen het ontvangen in plaats van de najaarsperiodiek. De boekpresentatie zal samenvallen met diverse andere activiteiten die aan het eind van dit jaar zullen plaatsvinden binnen het kader van dit project. Men denkt daarbij onder meer aan de bezichtiging van sommige wederopbouwpannen in de gemeente en een rondrijdende omgebouwde SRV-wagen met daarin een expositie. In de SRV-wagen zullen ook specialisten aanwezig zijn die door u meegebrachte spullen uit de wederopbouwperiode kunnen bespreken en taxeren zoals dit ook gebeurt in het tv-programma ‘Tussen kunst en kitsch’.

Aan de totstandkoming van het boek wordt door ons momenteel hard gewerkt zodat we het in het najaar gereed hebben.

Op de website van het Gelders Genootschap (www.geldersgenootschap.nl) kunt u meer informatie vinden over stedenbouw en architectuur uit die naoorlogse wederopbouwtijd.

De Ganzenmarkt

Door Martin Huinink

Iedereen weet wel wat tegenwoordig bedoeld wordt met ‘Ganzenmarkt’: het pleintje met de aansluitende parkeerplaats naast de PKN-kerk aan de Rentenierstraat. Het is geen officiële naam. Het blijkt wel een historische naam’ te zijn, maar misschien toch anders dan u denkt.

Enkele maanden geleden kreeg het bestuur het verzoek van een van onze leden om op de Ganzenmarkt een straatnaambordje met die naam aan te laten brengen.

Maar ‘Ganzenmarkt’ is geen officieel vastgestelde naam. Dan is het niet toegestaan om toch een straatnaambordje aan te brengen. En het officieel vaststellen van een nieuwe straatnaam is niet zomaar mogelijk is. Er moet een nieuwe postcode vastgesteld worden en aanliggende woningen krijgen een ander adres. Bovendien, elders in onze gemeente, in Groenlo, is er ook al een Ganzenmarkt.

Maar door de oudheidkundige vereniging is in 1976 een pomp geplaatst op de Ganzenmarkt naast de kerk (zie de Lichte voorde nr. 62, pag. 22). Zou het misschien mogelijk zijn om op die pomp een bordje aan te brengen met een toelichting op de naam ‘Ganzenmarkt’?

Toen kwam als vanzelf de vraag op hoe oud die naam ‘Ganzenmarkt’ eigenlijk is, want het pleintje zelf, zoals het er nu ligt, is niet zo oud. Naast de kerk stond tot voor enkele tientallen jaren een woning. Dus de ruimte voor het houden van een ganzenmarkt was beperkt. In ‘de Lichte voorde’ nr. 28 is bovendien te lezen dat het pleintje ‘vroeger’ in goed Achterhoeks eenvoudigweg werd aangeduid als ‘Den Plas’, het pleintje. Ook in een ongedateerd, maar waarschijnlijk enige tientallen jaren oud genealogisch overzicht is sprake van ‘Den Plas’. Het pand Rentenierstraat 21, gelegen aan het pleintje, wordt in dat overzicht aangeduid als behorende aan ‘Jan ter Bille op den Plas’.

Ook is er bij een enkeling de herinnering dat zo’n 70 jaar geleden het pleintje ook als ‘Nöttenmarkt’ werd aangeduid. Een naam die ook terugkomt op pagina 69 van ‘Geschiedenis van de enclave Groenlo Lichtenvoorde’ van Th.A.M. Thielen. Thielen noemt daar dat volgens het gedenkboek ‘Duizend jaar Lichtenvoorde’ uit 1946 er in 1616 gevechten zouden

hebben plaatsgevonden op de Nöttenmarkt tussen Zutphense troepen en de Münsterse bezetting van het kasteel. Thielen betwijfelt echter in een voetnoot op dezelfde pagina of dit historisch wel juist is.

*Bouw van de pomp op de Ganzenmarkt (1976).
Vlnr: J. Engelbarts, J. te Molder en voorzitter J. Buynink.
Foto: beeldbanklichtenvoorde.nl*

De kadasterkaart uit 1832 bood geen uitkomst. Ook in 1832 was er al bebouwing aanwezig en op het kadastraal minuutplan stond alleen als straatnaamaanduiding ‘Rentenierstraat’. Veel ruimte om er een ganzenmarkt te houden lijkt er ook toen al niet te zijn geweest. Maar er bleek nog een andere mogelijkheid om de herkomst van de naam Ganzenmarkt na te zoeken. Er werden vanaf 1825 regelmatig

De kerk aan de Rentenierstraat met rechts daarvan de 'Ganzenmarkt' (maart 2021)

*De Rentenierstraat met de kerk (april 1894) Rechts van de kerk de locatie van de huidige 'Ganzenmarkt'
Foto: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed*

Detail kadastraal minuutplan (1832), Beeldbankcultureelerfgoed.nl

volkstellingen gehouden. Er waren nog geen adressen zoals wij die hebben, met een straatnaam en een huisnummer. Maar in de volkstellingsregisters hadden de huizen wel opeenvolgende nummers. En hoewel Lichtenvoorde nog heel klein was, hadden delen van het stadje toch al een aparte naam.

In die volkstellingsregisters zijn per huis ook wijk- en straatnamen vermeld. Die wijk- en straatnamen kunnen we onder meer terugvinden in volkstellingsregisters uit 1830 en 1840.

Daarin was van elk huis het nummer, de bewoners en de wijk- of straatnaam opgenomen. Beide volkstellingsregisters zijn gedigitaliseerd door het Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers (www.ecal.nu), zoeken op: 'volkst* lichtenvoorde'.

Binnen de kern Lichtenvoorde vinden we in die volkstellingsregisters van 1830 en 1840 de volgende naamsaanduidingen: Rapenburg, Oude Stad, Kattenhagen, Rentenierstraat en Ganzenmarkt.

Straat, steeg, gracht no. z.	Nummers der huizen.		Getal der Huisgezinnen per huis. Inwoonders per huis.	NAMEN EN VOORNAMEN.	Ouderdom.	GEBORTEPLAATS.
Ganzenmarkt.				Platt / Antonia / 26	26	Siekenwereld
				Pillen / Johannes / 3	3	W
				Bruandel / Jan Hendrik / 23	23	W

Volkstellingsregister 1830; detail van schermprint van ecal.nu (Erfgoedcentrum Achterhoek Liemers)

In 'de Lichte voorde', nummers 57, 58, 59 en 60, 61 en 62 heeft Gerard Willemsen onder de titel 'Vanuit het midden' een inventarisatie gemaakt van de huizen, de eigenaren en de bewoners in de stad en de kring van Lichtenvoorde. En omdat bij de huisnummers in de stad ook een straat- of wijknaam is aangegeven, kan dus worden vastgesteld welke huizen indertijd tot de Ganzenmarkt werden gerekend. Gerard Willemsen heeft echter in zijn inventarisatie die straat- en wijknamen niet vermeld.

Daarom onderstaand kaartje, waarop de huizen die toen tot de Ganzenmarkt werden gerekend met een witte lijn omkaderd zijn aangegeven. De nummers van deze huizen zijn onderstreept. Onder dat kaartje is nog een lijst opgenomen met de namen van

- 1) de hoofdbewoners volgens de volkstelling van 1830;
- 2) de eigenaren volgens het kadaster in 1832;
- 3) de hoofdbewoners volgens de volkstelling van 1840.

Bebouwing anno 1832. Wit omrand de huizen aangeduid met 'Ganzenmarkt'
Schermprint op basis van hisgis.nl

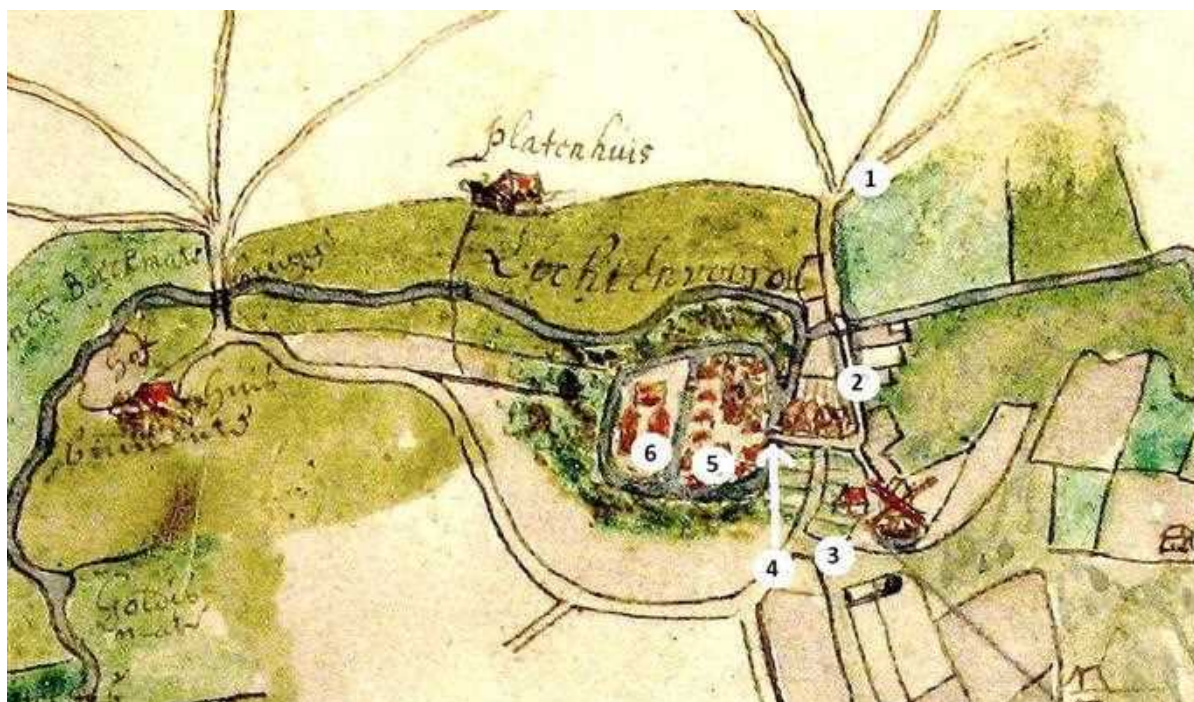
Nr:	Hoofdbewoner (1830):	Eigenaar (1832):	Nr: Hoofdbewoner (1840):
62	Oude stad H. Sironde, wever	G1402 H. Sironde, landbouwer	62 H. Sironde, landbouwer
62	Oude stad Wed. D. Appels-Hengeveld	id	
63	Oude stad J.H. Dieperink, wever	G1401 J.H. Dieperink, landbouwer	63 A. van Harxen, winkelier
			63a L. van Thiel, gepensioneerde
64	Oude stad J.A. Westerman, bakker	G1403 J.A. Westerman, bakker	64 J.B. Westerman
64a	Oude stad R. Buijnink	G1413 E. Traanboer, Arnhem	64a G.J. Vriezen, molenmaker
65	Oude stad J.J. Wittermans, ontvanger	G1406 G.J. Vriezen, molenmaker	65 N.J. de Wilde, rijksontvanger
66	Oude stad H. ten Have, schoenmaker	G1416 H. ten Have schoenmaker	66 Wed. B. ten Have-van Lochem
67	Oude stad gesloopt i.v.m. bouw school	-	
68	Oude stad C.A.K. Huinink, organist	G1421 Erven Ceverijn. Huinink	69 C.A.C. Huinink, landbouwer
69	Rentenierstr. A. Kolkman, schoenmaker		
70	Rentenierstr. G.J. Knippenborg, tapper	G1422 G.J. Knippenborg, landb.	70 G.J. Knippenborg, schoenm.
70	Rentenierstr. J.C. Grootveld, commies	id.	
71	Rentenierstr. H.J. ten Have, landbouwer	G1424 J.H. ten Have, schoenmaker	71a Wed. H. Winterink-Keuntjes
71	Rentenierstr. G.J. ten Have, schoenm.	id.	71 G.J. Smalbraak, landbouwer
78	Rentenierstr. J. Oosterholt, kleermaker	G1435 J. Oosterholt landbouwer	78 J. Oosterholt, landbouwer
79	blad ontbreekt	G1439 J.H. Lageschaar	79 G.J. ten Have, timmerman
			79 H. op den Akker, ambt. rijksbel.
80	blad ontbreekt	G1440 F. Holweg, schoenmaker	80 F. Holweg, schoenmaker
81	Rentenierstr. G.J. Olijslager, winkelier	G1442 G.J. Olijslager, winkelier	81 G.J. Olijslager, winkelier

82	Ganzenmarkt	Wed. v. Bronkhorst-Pillen	G1443	Wed. van Bronkhorst	82	J.B. Krabben, winkelier
82	Ganzenmarkt	H. Kuentjes, dagloonster	-			
83	Ganzenmarkt	T. Lankveld, voorman	G1444	T. Langvelt	83	J. Neijenhuis, landbouwer
84	Ganzenmarkt	H.J. Sterenborg, schoenm.	G1445	H. Sterenborg jr.	84	H.J. Sterenborg, schoenmaker
84	Ganzenmarkt	L. Pillen, wever	G1446	L. Pillen, wever	84a	L. Pillen, wever
					84b	H. Kolkman, landbouwer
85	Ganzenmarkt	J. Stortelder, landbouwer	G.1450	J. Stortelder, landbouwer	85	J. Stortelder, landbouwer
86	Ganzenmarkt	A van Harxen, schoenmaker			86	J. te Dorsthorst, landbouwer
87	Ganzenmarkt	J.W. te Winkel, landbouwer	G1451	J.W. te Winkel landbouwer	87b	Wed. G.J. te Winkel-Stronks
			G1452	J. te Dorsthorst landbouwer	87a	A. Holweg, slagter
					87	Wed. W. Simons-Daniels
88	Oude Stad	J. Bokkers - te Dorsthorst	G1453	Wed. G. Bokkers naaister	88	Wed. M. Tenten-Toebes
89	Oude Stad	G.J. ten Brundel, wiel-draaier	G1454	G.J. ten Brundel, wieldraaier	89	Wed. R. ten Brundel-Nijenhuis
90	Oude Stad	Jan Derk Kruip, bode	G1455	Derk Kruip schoenmaker	90	Jan Derk Kruip schoenmaker
91	Oude Stad	Derk Jan Bloemers, pelle-wever	G1454	J. Bloemers, wever	91	Jan Derk Bloemers, wever

De huizen op en aan de plaats die nu bekend staat als Ganzenmarkt werden in 1830 gerekend tot de 'Oude stad' en niet tot de 'Ganzenmarkt'. Tot de Ganzenmarkt werden gerekend de huizen die tegenover de kerk staan, aan de zuidzijde van de Rentenierstraat. Zouden daar ooit ganzenmarkten gehouden zijn? Veel ruimte lijkt ook daar niet te zijn. Maar dan valt ook op dat juist daar aaneengebouwde huizen staan, één aan de straatkant en één daarachter. Mogelijk waren er eerst alleen wat terug gelegen huizen gebouwd en was er vóór ruimte om ganzenmarkten te houden? Dan zouden de huizen aan de straatkant later gebouwd kunnen zijn, op de plek waar ooit

ganzenmarkten werden gehouden. Misschien heeft dit gedeelte van de Rentenierstraat bij de kerk ooit het karakter van een besloten pleintje gehad, met ruimte voor het houden van ganzenmarkten. Het zou dan vergelijkbaar zijn geweest met Kattenhagen, de huidige Varkensmarkt.

Hoe zou Lichtenvoorde er in vroegste tijden uit hebben gezien? Dat kan worden opgemaakt uit de kaart van Jan van Lindt uit circa 1650. Die kaart gaf een vrij groot gebied weer en Lichtenvoorde was daarop aangegeven als een klein vlekje. Maar dat vlekje gaf wel bij benadering de werkelijke situatie weer.

Detail van de kaart van Jan van Lindt met daarop Lichtenvoorde (ca 1650)

1 – Driehoek 2- De Dijk 3 - De Broekboom 4 – Stadspoor in de Korte Rapenburgsestraat 5- Varkensmarkt 6 – Kasteelterrein

Op de kaart is te zien dat er maar één poort toegang gaf tot het stadje. In 1741 werd in het boek 'De tegenwoordige staat der verenigde Nederlanden' onder meer ook Lichtenvoorde beschreven. Isaac Tirion, de schrijver van dat boek, schreef dat Lichtenvoorde maar één poort had. Nu zal Isaac Tirion Lichtenvoorde misschien niet persoonlijk bezocht hebben. Hij kan dat gegeven dan uit oudere reisverslagen overgenomen hebben. Het is dus niet uitgesloten dat Lichtenvoorde in 1741 al wel meer dan één poort had. Maar het boek lijkt wel te bevestigen dat Lichtenvoorde oorspronkelijk maar één poort had.

Die poort moet hebben gestaan in wat nu de Korte Rapenburgsestraat is. Daar kwam men via een brug het door grachten omgeven stadje binnen. Ging men linksaf, dan kwam men op Kattenhagen, de huidige Varkensmarkt. Sloeg men rechtsaf, dan kwam men mogelijk op een soortgelijk pleintje, met daar omheen huizen en aan de noordzijde oorspronkelijk een kapel, later een kerk met kerkhof.

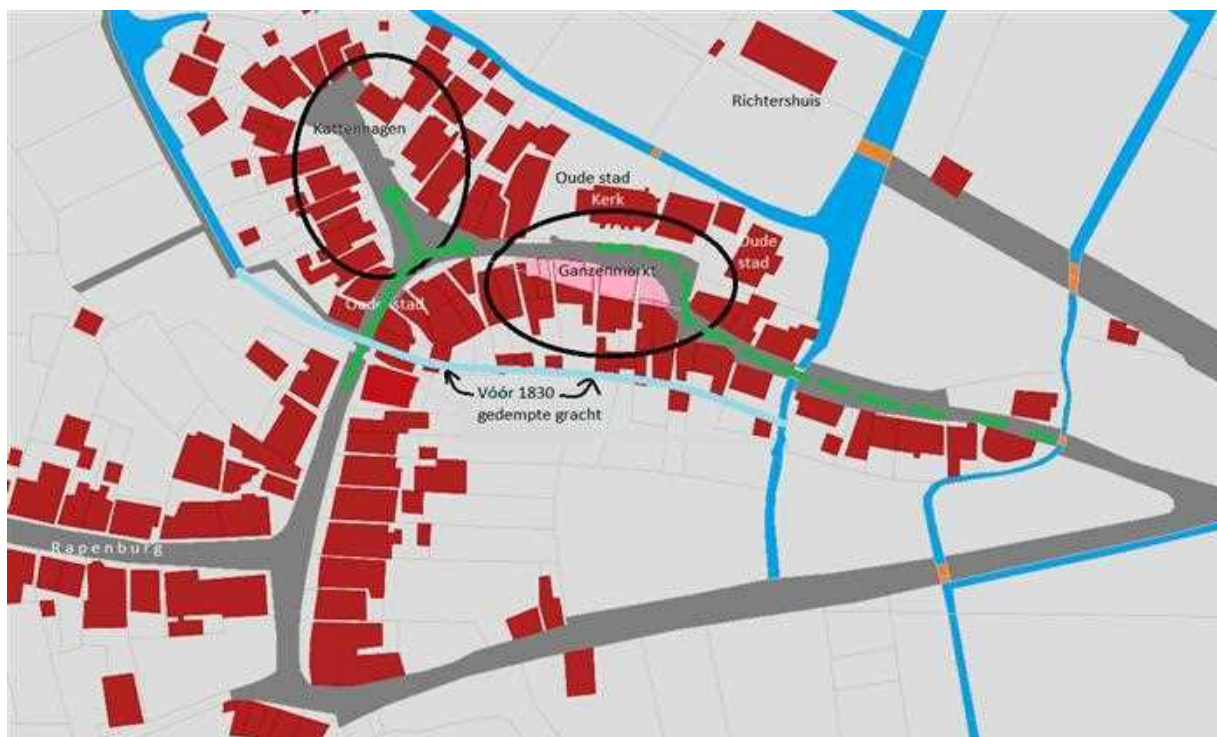
Op de kaart van Van Lindt was de Rentenierstraat nog niet ingetekend. De Rentenierstraat met daarin een nieuwe poort is van later datum. Maar zij is al wel vóór 1761 aangelegd.

Dat blijkt uit de bijlagen bij de stadsrekening van 1761. Daarin is een bedrag opgenomen in verband met herstelwerkzaamheden aan 'de stadspoort in de Rentenierstraat'.

Het pleintje bij de kerk werd door de aanleg van de Rentenierstraat deel van een doorgaande route. Die route liep onderlangs de kerk, zodat aan de zuidzijde van het pleintje binnen de grachten wat extra huizen gebouwd konden worden. Want aan de noordzijde van het pleintje konden uiteraard geen extra huizen gebouwd worden door de aanwezigheid van kerk en kerkhof. Maar het verdere verloop van de Rentenierstraat moest wel onderlangs de bestaande woning op nr 68. En dit alles kan dan mogelijk de S-bocht in de Rentenierstraat verklaren.

Kattenhagen – nu de Varkensmarkt - aan de westzijde van het stadje, bleef een pleinachtig karakter behouden, zodat het daar wel mogelijk bleef om markten te houden.

We weten niet of het inderdaad allemaal zo is gegaan. Het komt wel overeen met de bevindingen en waarnemingen van de archeologische werkgroep gedurende de afgelopen jaren. Maar wat we in elk geval wel met zekerheid weten is dat bij de volkstellingen in de

Lichtenvoorde binnen de grachten. Mogelijk werd het in roze kleur aangeduide gebied pas bebouwd nadat de Rentenierstraat was aangelegd en werd daar ooit de ganzenmarkt gehouden, met de bebouwing zoals die ca 1830 was. Kaartje op basis van een schermprint van hisgis.nl.

eerste helft van de 19^e eeuw niet de huizen aan de huidige Ganzenmarkt werden aangemerkt als ‘Ganzenmarkt’, maar de huizen tegenover

de kerk, aan de zuidzijde van de Rentenierstraat.

Rentenierstraat, maart 2021

De S-bocht in de Rentenierstraat (1962) Foto: G.Th. Delamarre, werkzaam voor de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Nederlands en Achterhoeks

Door Martin Huinink

Er zijn woorden en uitdrukkingen in het Achterhoeks, die iemand die geen Achterhoeks kent misschien niet of - wat erger kan zijn - verkeerd begrijpt.

Hoe he'j 't d'r met? - Doo hendig an! - Dat is gaar neet woor! - Doo neet zoo staets! - Hee löp bi-j de pöste. - Waar oew! - Alderbastend! - Apart noch ni-js? - Hee hef 't neet lieke op 'n draod. - Hoo zeg i-j dat?! - 'Vömmedaags en 's naoëmmaags. - Jao jao. - Mo'k bi-j ow kommn! - Hee hef 'm umme. - Hee is wat sloerig in de rakker. - Het raam steet los. - Moos - He-j 't good wies kapot? - Good gaon! - An't veurste vassel staon - An de laatste memme liggen - Noo he'j 't schaop an't drien - Och, da's neet zo slim. - Da wödt nee

wat. - Zich bedoon - 'n Trui krange um an hebben. - Pradde! - Kö'j 't wachten? - De kop t'r neet naor hebben staon. - 't Is mi-j'n spul! - Hee is niks te best in order. - Dat is krek al ens. - Woor bu'j van? - Wat 'n pochebuul! - Kats vergetten. - Stoet - Slecht te pas. - Wat 'n pröttel. - Teller - Dat wo'k zeggen. -

Mo'j nog wied?

Bijenteelt in Lichtenvoorde (aanvulling)

Door Benno van Lochem

Naar aanleiding van het artikel bijenteelt in Lichtenvoorde, (periodiek 76,77) kreeg ik een stuk onder ogen van Willem Hegeman (Diekas Willem), gedateerd 30 september 1975. Het werd mij toegereikt door Cor Paasschens die zijn zolder aan het opruimen was in verband met een verhuizing. In mijn ogen is dit een mooie aanvulling op de historie van de bijenteelt in Lichtenvoorde.

Willem Hegeman

Beschrijving over mijn oude ambacht vlechten

Mijn vader, die naast een boerderij ook een flinke bijenstal had, was een ervaren imker. Hij was in 1847 geboren en in zijn tijd waren de bijen gehuisvest in korven. De laatste halve eeuw gebruiken de imkers hoofdzakelijk kasten. Mijn vader vlocht 's winters en bij slecht weer zelf bijenkorven en, secuur als hij was, van een prima model. Van hem heb ik het op 15- à 16-jarige leeftijd afgekeken en geleerd. Vader gebruikte als materiaal roggestro en als band soms spaanrietspleut (tegenwoordig noemt men het rotan). Gedurende zijn laatste levensjaren gebruikte hij als band braamspleut, d.i. doorn; brummeldoorn zeggen wij in dialect. Ik heb dat vlechten in de latere jaren slechts zo nu en dan gedaan, want ik heb een gezin gesticht. Mijn vrouw heeft 14 kinderen levend ter wereld gebracht in de jaren 1920 tot 1942, dus net in die crisistijd en alzo moest ik zorgen, dat er brood op de plank bleef. Ik zal nooit het gezegde van mijn vader vergeten, hetwelk luidde: 'Men moet bijen houden naar de naam, die ze dragen', nl. *bij*

het andere doch niet als hoofdzaak.

In 't voorjaar van 1935, toen mijn vader de bijen niet meer kon verzorgen - hij is ook dat jaar gestorven - zei hij me, dat ik enige bijenvolken (korven) op moest halen en daar ik een liefhebber van honing was, heb ik zulks gedaan en vanaf die tijd ben ik imker, maar als hobby. Daar nu de laatste jaren het werk van onze voorouders weer opnieuw in de belangstelling is gekomen, ben ik blij dat ik zo'n vader heb gehad, van wie ik dat korven vlechten kon leren; dat is voor mij een mooie hobby op mijn oude dag. Nou ligt toevallig het Oudheidkundig Museum 'Erve Kots' in de gemeente Lichtenvoorde, maar het is nog meer toevallig dat de heer G. Paasschens uit Lichtenvoorde zich opgeworpen heeft als organisator van een groep mensen uit L'voorde en omstreken, die in staat en bereid zijn, hun kennis van oude ambachten te demonstreren en wel in verschillende grote steden van ons land, tot zelfs in Duitsland toe. Daardoor is Lichtenvoorde beroemd geworden, ik heb nog niet vernomen dat er in ons land één plaats is, die op dit terrein een georganiseerde groep rijk is. Dit is een grote uitzondering.

Nu iets over mijn korfjesvlechten. In den beginne gebruikte ik ook roggestro, maar omdat de laatste jaren rogge massaal gemaaid werd met de combine, waarbij het stro kapotgeslagen wordt, ben ik voor een jaar of zes overgestapt op pijpenstrootje, buntgras noemen we het hier in dialect. Dit is een hard en stevig soort wild gras, dat 1,20 cm hoog kan worden en waarvan pas in de maand juli de halmen tevoorschijn komen. Begin september is het uitgegroeid. 't Is ook toevallig dat we hier wonen dicht bij het Vragenderveen en dat er nog enkele schrale wegbermen zijn, waar dat groeit.

Beschrijving van mijn oude ambacht

mijn vader, die naast een boerderij, ook een flinke bijen-
 een varen inker; hij was in 1847 geboren en daarom waren in zijn
 de bijen gehouwen in korven; de laatste halve eeuw gebruiken de iemen
 hoofdzakelijk kasten. - mijn vader vlecht 2 winters en bij vlecht weer
 zelf bijenkorven en secuur als hij was, een prima model. - Van hem te
 ik heb op 15 à 16 jaars leeftijd afgekeken en geleerd. - Vader gebruikte
 materiaal roggestro en als band soms Spaans ritspleet. - Begonnen
 men het rotan, maar zijn laatste leerlingen als band braamspleet
 doorn; brammeldoorn zeggen wij in dialekt. - Ik heb dat vlecht
 jaren 20 nu en dan maar gedaan want ik heb een gering gestiel
 heeft 14 kinderen levend ter wereld gebracht in de jaren van 1920
 met in die eeuwigde van mijn vader vergeten, hetwelk nu
 Ik zal nooit het geseide van mijn vader vergeten, hetwelk nu
 bijen houden naar de naam die ze dragen, n.l. bij het and
 rank. - In t'overjaar van 1935, toen mijn vader de bij
 hij is ook dat jaar gekorven, zei hij me, dat ik enige bije
 halen en daar ik een liefhebber van koring was, heb ik
 tijd ten ik kinder maar als hobbi. - Daar nu
 onse voorvaders wel opmerken in de belangstelling
 ik 20 m vader heb gehad, waarvan ik dat heren
 mij een mooi hobbi op mijn oude dag. - Nu
 missen. - Eere Boek" in de gemeente Loo
 als organisator van ten minnen uit Loo
 zijn, hun kennis van oude ambachten
 grote steden van onstant, het zelf in

Voor band gebruik
 de braamspleet snijdt,
 afnyden, dan opspinken
 het onderkant, waar ze op de
 drogen; ze worden dan keihou
 moeten liggen om wat seipel te
 zijn ze groen en seipel. In plaats
 dat geeft ook prachtig vlechtwerk, maar
 bije afzonderlijk in de hand nemen om
 van elkaar te scheiden. - Ik heb nog een
 binden, maar ik vind het moer, en in navolgen
 dat hier groeit in de wildernis, also inheems is. - Hier wil ik het voorloopig
 met
 als is dat ge
 of Spaans ritspleet
 in mijn vader, het spul te g
 - Hier wil ik het voorloopig
 van 86
 2. Albrecht - Heenkampweg 2

xxx/ix - MCMLXXV door de heer Willem van 86
 Albrecht - Heenkampweg 2

Een foto van de brieven

In 't grootste deel van ons land is het niet bekend. Het kan nu 30 september gesneden worden, maar dan moet het dun uitgespreid op zolder minstens drie maanden liggen te drogen voor het te gebruiken is, maar als het dan midden zomer eens erg droog weer is, moet het met water besproeid worden, anders is het haast niet te bewerken. Voor band gebruik ik bij 't begin één band spaansrietspleut en verder braamspleut. De braamstengels snijd ik in dec., jan. of febr. Daar moet ik eerst de prikken rondom afsnijden, dan opsleten en vervolgens het merg er uit schrapen. Dan punt ik ze aan het ondereind waar ze op de grond hebben gestaan, rol ze op en breng ze op zolder om te drogen. Ze worden dan keihard, zodat ze voor het gebruik enige uren in het water moeten liggen om wat soepel te worden. Vers

gemaakt kan men ze zo gebruiken dan zijn ze groen en soepel. In plaats van pijpenstrootje heb ik de laatste tijd ook biezen gebruikt. Dat geeft ook prachtig vlechtwerk maar vereist een Jobsgeduld, want ik moet eerst ieder biesje afzonderlijk in de hand nemen om die bloem er af te knippen anders is dat goede niet van elkaar te scheiden. Ik heb nog een hele voorraad rotan of spaansrietspleut om te binden, maar ik vind het mooier om in navolging van mijn vader het spul te gebruiken dat hier groeit in de wildernis, alzo inheems is. Hier wil ik het voorlopig bij laten.

Aldus genoteerd op XXX/ IX - MCMLXXV door Diekas Willem van 86 jaar te Vragender Meenkampweg 2.

Familienamen in Nederland

Door Martin Huinink

Altijd al benieuwd geweest waar naamgenoten wonen? U kunt dat op het internet nazoeken.

Op de website: www.cbgfamilienamen.nl kunnen familienamen worden ingevoerd. De website laat dan zien op een kaart van Nederland in welke gemeente in Nederland de ingevoerde familienaam voorkomt. Voor minder vaak voorkomende namen wordt op de kaart vrij goed aangegeven uit welke streek een bepaalde naam afkomstig is.

Het is ook mogelijk op een deel van een naam te zoeken, aan het begin of het eind of zomaar ergens in het midden van een naam. En dan blijkt bijvoorbeeld dat er 3232 namen zijn die eindigen op -ing en 2189 die eindigen op -ink. Met Groot beginnen 241 namen en 429 beginnen met Klein.

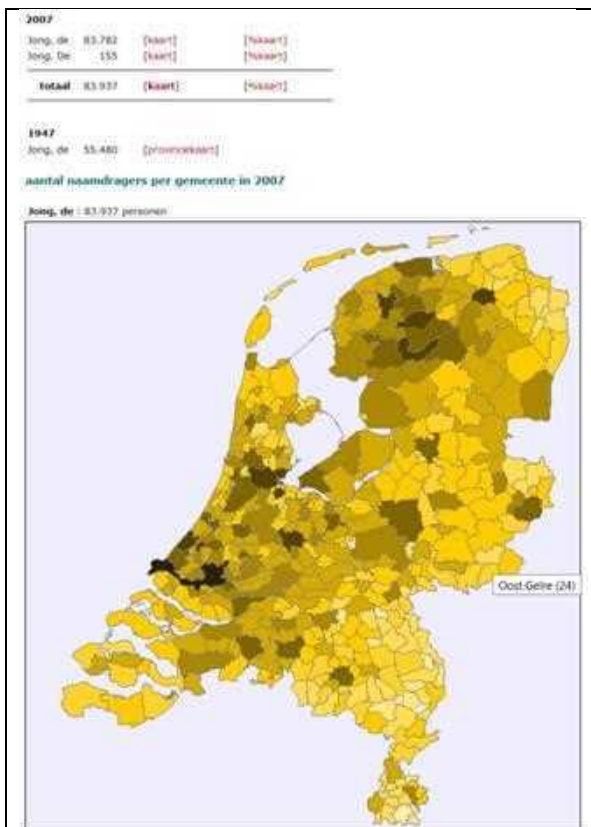
Wie een naam heeft gezocht, kan de muis langzaam over de gemeenten op de kaart bewegen. Dan wordt het precieze aantal naamdragers in een gemeente zichtbaar. Alleen als er maar heel weinig personen met een bepaalde naam in een gemeente wonen, is dat niet zichtbaar vanwege privacyredenen.

Hieronder het resultaat wanneer de namen 'De Jong', 'Hummelink', 'Knippenborg', en

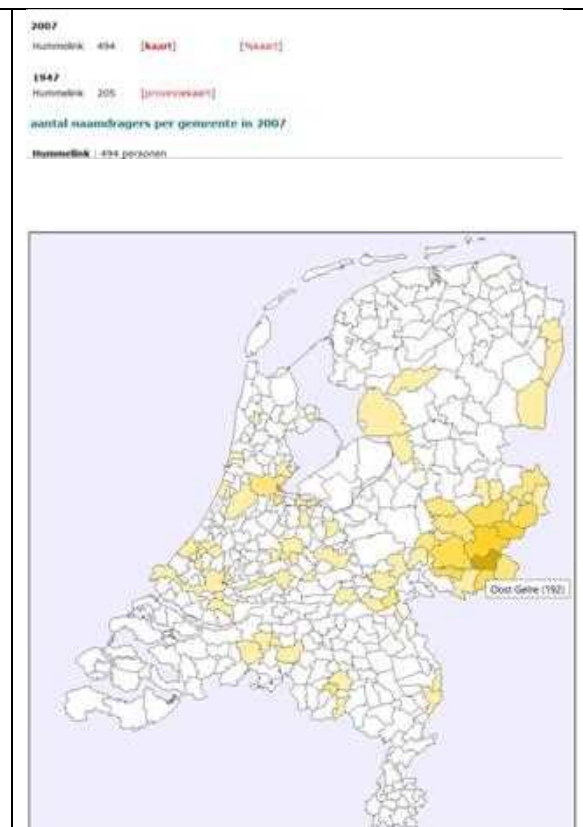
'Sironde' worden opgevraagd op de familienamenbank.

In 2007 waren er zo'n 84.000 mensen in Nederland met de naam De Jong, waarvan slechts 24 in Lichtenvoorde. De naam Hummelink kwam 494 keer voor, waarvan 192 in Lichtenvoorde. De naam Knippenborg kwam 81 keer voor, waarvan 39 in Lichtenvoorde. En de naam Sironde blijkt wel erg exclusief Achterhoeks. In totaal slechts 14 personen met deze naam in 2007, allen in Lichtenvoorde of Winterswijk.

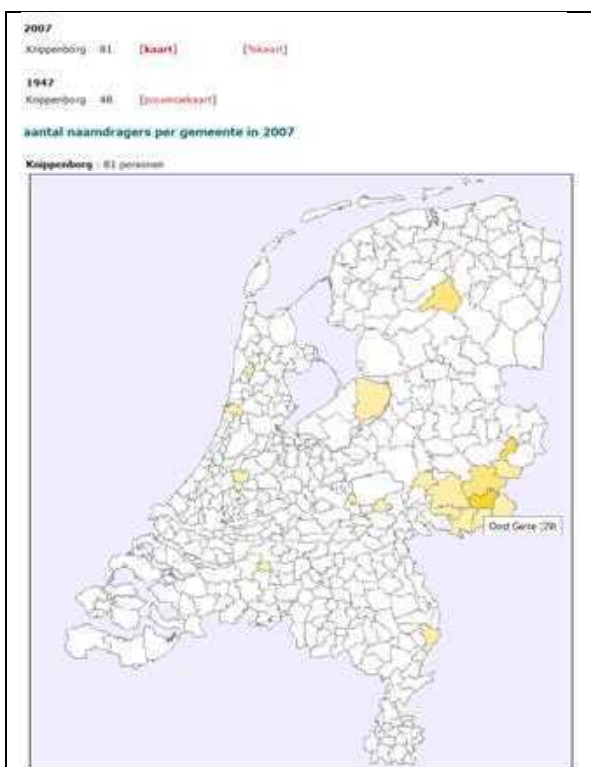
De site geeft ook enige aanvullende informatie over een opgezochte naam. De namen Knippenborg en Hummelink zijn 'adresnamen', boerderijnamen. Over de naam Sironde weet de site niet meer te melden dan dat de naam afkomstig is uit een andere taal. Dat die taal het Frans zou kunnen zijn, ligt misschien voor de hand. Toch komt de naam Sironde in Lichtenvoorde al zeker meer dan 300 jaar voor en dáárvóór woonden er in elk geval ook al Sirondes in Varsseveld.

Schermprent van de www.cbfgfamilienamen.nl, met betrekking tot de naam 'De Jong'

Schermprent van de www.cbfgfamilienamen.nl, met betrekking tot de naam 'Hummelink'

Schermprent van de www.cbfgfamilienamen.nl, met betrekking tot de naam 'Knippenborg'

Schermprent van de www.cbfgfamilienamen.nl, met betrekking tot de naam 'Sironde'.

Genealogie

Door Martin Huinink

Genealogie is de studie naar iemands familiegeschiedenis. Veel mensen willen wel weten wie hun voorouders zijn. En wie dan onderzoek doet naar een familiegeschiedenis, loopt vaak ook tegen allerlei andere interessante dingen aan. Maar niet iedereen zal er zo geïnteresseerd in zijn dat hij of zij er zelf een studie van wil maken. Maar wie wel zelf genealogisch onderzoek doet, kan ook zonder een archief te bezoeken, tegen interessante dingen aanlopen. Er is tegenwoordig heel veel op het internet te vinden.

Voor wie iets meer wil weten van genealogie, is de website www.cbg.nl van het Centrum voor Familiegeschiedenis erg leerzaam.

Internetgenealogie

Veel gegevens van voorouders zijn tegenwoordig te vinden op sites op het internet. Voor wie alleen maar eens een kijkje wil nemen volgen hierna enkele internetadressen:

- www.wiewaswie.nl : dit is een website van samenwerkende archieven. U kunt hier op naam en/of plaats zoeken.
- <https://www.openarch.nl> : deze site biedt nog meer zoekmogelijkheden. U kunt bijvoorbeeld de frequentie van namen in een gemeente door de eeuwen heen opzoeken.
- www.cbg.nl van het Centrum voor Familiegeschiedenis, dat hiervoor ook al is genoemd. Hierin kunt u onder meer ook op een combinatie van twee namen zoeken, bijvoorbeeld de namen van een echtpaar.
- www.genealogiedomein.nl : website van de heer Ben Baneman. Op deze website zijn veel doorzoekbare PDF-bestanden te vinden van Achterhoekse en Liemerse trouw-, doop- en begraafboeken en andere voor genealogen interessante stukken.
- www.willyribbers.nl : gegevens van de burgerlijke stand van de laatste tientallen jaren zijn nog niet openbaar. Daarom zijn voor computergenealogen de sites met bidprentjes interessant, zoals de site van onze plaatsgenoot Willy Ribbers.
- www.pondes.nl : een particulier initiatief van de heer Albert Pondes, met een bijzonder groot aantal namen en datums enzovoorts. Ook zijn daarop tal van scans te vinden uit het rechterlijke archief van Lichtenvoorde. Bij het gericht werd niet alleen rechtgesproken. Het had ook een notariële functie. Er zijn dus ook allerlei akten geregistreerd.

www.geldersarchief.nl : de website van het Gelders Archief te Arnhem, waarin het Rijk en enkele gemeenten samenwerken op het gebied van archievenbeheer.

- www.ecal.nu : de website van het erfgoedcentrum Achterhoek Liemers te Doetinchem. Bij het Erfgoedcentrum zijn onder meer de oude archieven van een aantal Achterhoekse gemeenten ondergebracht. Ook oude foto's en films zijn daar te vinden.
- www.familysearch.org : Dit is een Amerikaanse website van de De Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen (Engels: The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints). De mormonen, de leden van dit kerkgenootschap, geloven dat als men de namen van voorouders kent, deze voorouders postuum alsnog gedoopt kunnen worden. Vandaar het belang dat zij hechten aan genealogie. Aanmelding is vereist maar het bezoeken van de site is gratis.
- www.genealogiewerkbalk.nl : (en kies dan: 'zoek naar scans') geeft inzicht in wat er aan Lichtenvoordse documenten beschikbaar is op familysearch.org.

Op het internet zijn verder allerlei websites waar amateurgenealogen hun familiegegevens kunnen invoeren en opslaan en die anderen kunnen raadplegen. Een voorbeeld hiervan is de Engelstalige site www.werelate.org. Die site is gratis. Maar vaak moet er wel een betaald abonnement genomen worden om gegevens op te slaan op dit soort websites.

Kwartierstaat

Een kwartierstaat is een overzicht met alle voorouders van een persoon, zowel in mannelijke als in vrouwelijke lijn.

Per generatie verdubbelt dus het aantal personen, twee ouders, vier grootouders, acht overgrootouders enzovoorts. Iedereen in de kwartierstaat krijgt een nummer. De 'kwartierdrager' krijgt nummer 1. Zijn of haar vader krijgt nummer 2, zijn of haar moeder nummer 3, de vader van de vader nummer 4, de moeder van de vader nummer 5, de vader van de moeder nummer 6 etc. Mannelijke voorouders in een kwartierstaat hebben dus altijd een even

nummer, vrouwelijke voorouders een oneven nummer. Het nummer van een vader van een persoon is af te leiden door het nummer van die persoon met 2 te vermenigvuldigen. Het nummer van de moeder is 1 hoger dan het nummer van de vader. Nummer 360 is dus een man, de vader van nummer 180, die de vader is van nummer 90, die de vader is van nummer 45, die de moeder is van nummer 22, die de vader is van nummer 11, die de moeder is van nummer 5, die de moeder is van nummer 2, die de vader is van de kwartierdrager.

I	II	III	IV	
Kwartierdrager	2 Vader	4 Grootvader van vaderskant	8 Overgrootvader	
			9 Overgrootmoeder	
		5 Grootmoeder van vaderskant	10 Overgrootvader	
			11 Overgrootmoeder	
	3 Moeder		6 Grootvader van moederskant	12 Overgrootvader
				13 Overgrootmoeder
			7 Grootmoeder van moederskant	14 Overgrootvader
			15 Overgrootmoeder	

Bronnen van genealogische informatie

De meest recente bron van genealogisch informatie zijn de registers van de burgerlijke stand en de gemeentelijke bevolkingsboekhouding.

De registers van de burgerlijke stand werden vanaf het begin van de 19^e eeuw bijgehouden. Sinds die tijd is er ook een vast systeem van familienamen. Om redenen van privacy zijn die registers nog niet allemaal openbaar. De 'geboorteregisters' (akten van geboorte) worden niet eerder dan 100 jaar na het afsluiten van de registers openbaar. De 'huwelijksregisters' (akten van huwelijken, geregistreerd partnerschap en echtscheidingen) worden 75 jaar na het afsluiten van de registers openbaar. De 'overlijdensregisters' (akten van overlijdensaangiften) worden 50 jaar na het afsluiten van de registers openbaar.

Vanaf 1850 voeren Nederlandse gemeenten ook een verplichte bevolkingsboekhouding. Daarin is opgenomen wie er woont in de gemeente. Men onderscheidt vijf opeenvolgende soorten bevolkingsregisters:

- de vastbladige bevolkingsregisters, ca. 1850-1920;
- de gezinskaarten, ca. 1920-1936;
- de persoons- en archiefkaarten, ca. 1936-1994;

- de (geautomatiseerde) gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens (GBA) vanaf 1994.
- de basisregistratie personen (BRP), vanaf 6 januari 2014.

Daarnaast bestaan er verschillende hulpregisters bij deze bevolkingsregisters. Bekende voorbeelden zijn de registers van vestiging en vertrek en de woningkaarten. Wat betreft de bevolkingsboekhouding zijn openbaar de vastbladige bevolkingsregisters (ca. 1850-1920) en de gezinskaarten (ca. 1920-1936).

Belangrijkste bronnen van genealogisch onderzoek uit de tijd vóór invoering van de burgerlijke stand zijn de doop-, trouw- en begraafboeken. Daarover volgt hierna méér. Maar eerst iets over voor- en familienamen.

Voornamen

Als het gaat om 17e- en 18e-eeuwse doop- en trouwboeken, zijn vooral de voornamen erg belangrijk. Dat ene Elisabeth Dienberg dezelfde persoon zou kunnen zijn als Elsken Klockmans lijkt voor ons op het eerste gezicht niet erg waarschijnlijk. Maar een genealoog zal redeneren dat dit toch wel degelijk het geval zou kunnen zijn omdat 'Elsken' een

variant is van 'Elisabeth'. En dat het inderdaad om dezelfde persoon gaat wordt bevestigd, als blijkt dat zij op weer een andere plaats ook 'Elske Dienberg alias Aan de Klock' wordt genoemd.

Een voornaam is zo belangrijk omdat men die levenslang behield. Men werd aangeduid met zijn voornaam, echter wel met een nadere aanduiding om iemand te onderscheiden van naamgenoten. Maar die nadere aanduiding stond minder vast dan de voornaam en kon in de loop van iemands leven ook nog wel eens veranderen. Voorbeelden hiervan zijn:

- een familienaam, zoals ook wij kennen;
- een beroep, zoals de Smit;
- de boerderij waar men woonde, zoals te Boekelder;
- een patroniem, een afleiding van de naam van de vader, zoals Berendsen of Toebes;
- een combinatie, zoals Willemsen te Wopereis.

Vaak kregen kinderen achtereenvolgens de voornamen van hun vier grootouders. De oudste zoon heette naar de grootvader van vaderskant, de tweede zoon naar die van moederskant, de oudste dochter naar de grootmoeder van moederskant, de tweede dochter naar die van vaderskant. Zo had ene Reijnder Kolckman twee zoons Anthoni en Gerrit. De broers Anthoni en Gerrit hadden beiden een zoon, die allebei naar hun grootvader Reijnder vernoemd waren.

Er waren dus twee neven met dezelfde voor- en achternaam: 'Reijnder Kolckman'. En dan kan het handig zijn om de beide neven te onderscheiden door te verwijzen naar hun vaders met een patroniem. Reijnder Kolckman, de

zoon van Anthoni, kan dan Reijnder Teunissen genoemd worden. Reijnder Kolckman, de zoon van Gerrit, zou dan als Reijnder Garrissen door het leven kunnen gaan.

Wanneer één van beide ouders eerder getrouwd was geweest en was hertrouwd, kreeg een pasgeborene uit het nieuwe huwelijk vaak de naam van de overleden echtgenoot/echtgenote. Ook dat kan voor de genealoog een aanwijzing vormen voor een familierelatie.

Er waren minder voornamen in gebruik dan tegenwoordig. Maar binnen één naam waren dan wel weer verschillende varianten. Zo kon iemand die als Anthonij was gedoopt later ook wel officieel als Toon of Teun in de boeken vermeld staan.

Voor meisjes werd vaak een verkleinvorm van de jongensnaam gebruikt, zoals ook nu soms nog wel het geval is. Jan voor een jongen werd dan Jenneken voor een meisje. Of een meisje kreeg de naam Peterken. Ook kon aan de jongensnaam iets worden toegevoegd als 'meitjen', 'meeken' of 'maedken' of als het om een tante op leeftijd ging, 'meuje'. Een meisje kon als Janmeitjen of als Janmaeken in het doopboek staan. Later stond ze dan als Jenneken, Janneken, of als Jannoa in het trouwboek. En op hoge leeftijd kon ze als Janne-meuje bekend zijn. Of een meisjes kon als Hendrikmeitjen of als Hendrikmaeken in het doopboek staan. En op hoge leeftijd kon ze dan Hendrikmeuje genoemd worden.

In de Franse tijd werden namen in officiële stukken ook verfranst. Jan-Derk werd dan Jean-Théodore, Teun werd Antoine, Herman werd 'Armand' of 'Germaine' enz.

RÉGISTRE CIVIQUE DE L'ARRONDISSEMENT DE ZUTPHEN DÉPARTEMENT DE L'ISSEL SUPÉRIEUR

No.	Dates.	Noms.	Prénoms.	Qualifications.	Époque de la naissance.	Lieu de domicile politique.			Mutations.	
						Canton.	Section du Canton.	Commune.	Dates.	Motifs.
1	16 Aout	Welscher (te)	Jean Guillaume	adjoint maire	22 juin 1747	Groenlo		Lichtenvoorde		
2	idem	Welscher (te)	Roger Germain	huilier	31 juillet 1771	idem		idem		
3	idem	Welscher (te)	Theodore Guillaume	laboureur	25 fevr. 1776	idem		idem		
4	idem	Welscher (te)	Caspere Jean	chapelier	19 avril 1781	idem		idem		
5	idem	Welscher (te)	Angebert Bernard	boutiquier	20-sept. 1783	idem		idem		
6	idem	Welscher (te)	Augustin	laboureur	4 mars. 1786	idem		idem		
7	idem	Buijnink	Rodolphe	conseiller municipal	11 aout 1756	idem		idem		
8	idem	Buijnink	Antoine Chrétien	laboureur	4 nov. 1783	idem		idem		
9	idem	Buijnink	Jean Gerard	charpentier	1 avril 1787	idem		idem		
10	idem	Hulshof	Bernard	marchand	25 mars 1776	idem		idem		
11	idem	Siebelder	Germain	brasseur	29 sept. 1754	idem		idem		
12	idem	Wopereis	Antoine	laboureur	30 avril 1767	idem		idem		

Het registre civique is een lijst van de mannen van 21 jaar en ouder uit een gemeente die stemgerechtigd zijn voor het kiezen van de municipaliteit (gemeenteraad). Dergelijke lijsten zijn opgemaakt in de periode 1811-1813, dus in de Franse tijd. Het registre civique van Lichtenvoorde is te vinden op www.genealogiedomein.nl onder 'Lichtenvoorde'.

Vanaf 1750 werden er in Lichtenvoorde en Harreveld/Zieuwent rooms-katholieke doopboeken bijgehouden.

Namen der kinderen so van mij R. Welscher Pastor & Missionarius Tot Lichtenvoorde zijn gedoopt	
1750	
07.05.1750	7 maji - bapt.: HENRICUS JOANNES IJSEREUW Parentes: Jan IJsereuw - Griete Spexgoor Patrini: Derk IJsereuw - Tonnis Domhof
05.07.1750	5 jul. - bapt.: GESINA GEERKINK Parentes: Tonnis Geerkink Patrini: Wander Geerkink - Janna Weijenborg
16.07.1750	16 jul. - bapt.: ENGELINA KONNIGER Parentes: Dries Konniger - Enne Storteler Patrini: Berent Storteler - Griete Besselink
22.07.1750	22 jul. - bapt.: JOANNES FREDERICUS SESSINK Parentes: Derk Sessink - Griete Borghijink Patrini: Eijmert Aagten - Lisabet te Boekeler

Inschrijvingen in het r.-k. doopboek van Lichtenvoorde
(www.genealogiedomein.nl)

In de katholieke doopboeken werden namen opgeschreven in een Latijns klinkende vorm. De naam 'Jenneken' werd dus ingeschreven in het doopboek als 'Johanna' en 'Berend' als 'Bernardus'.

Toen in 1812 de burgerlijke stand werd ingevoerd, werden ook katholieke kinderen daar

aanvankelijk nog wel ingeschreven met hun Nederlandse voornaam, bijvoorbeeld als Jenneken of Berend. Pas later, in de loop van de 19^e eeuw, werden deze namen ook in de burgerlijke stand in hun Latijnse vorm ingeschreven, dus als Johanna of Bernardus.

Hieronder volgen een aantal varianten van mannen- en vrouwenamen. Want, zoals eerder al vermeld, bij de doop werd weliswaar iemands voornaam voorgoed vastgelegd maar een voornaam kende vaak wel meerdere varianten. Iemand die als Teuntje werd gedoopt, kon later, als zij ging trouwen, kinderen kreeg of als zij kwam te overlijden, aangeduid worden als Anthonia, Tonia, Tönnisken, Tunnisken, Tonne, Tönne of Teune.

Het is niet verrassend maar wel aardig om op te merken dat ook een paar honderd jaar geleden, net als nu in het Achterhoeks, bij verkleinwoorden een 'a' een e-klank kan krijgen en een 'o' een u-klank kan krijgen. Bijvoorbeeld Anna wordt Enneken, Janna wordt Jenneken en Tone wordt Tunnisken. Hetzelfde doet zich overigens zoals bekend ook nog voor in het Duits, waar verkleinwoorden ook een umlaut krijgen.

Mannennaam of mannelijke variant	Vrouwennaam of vrouwelijke variant
Antonius, Antoon, Antony, Toon, Teun, Thönnis, Teunis	Antonia, Tonia, Tönnisken, Tunnisken, Tonne, Tönne, Teune,
	Aleida, Aleijda, Aaltje, Leis, Aeltjen
Bartholt, Bartelt	
Bernardus, Berend, Berendt, Bernt,	Berendina, Berndeken, Dinemeuje, Berentjen, Beene, Beerntje
Christiaan, Carst	Christina, Stina, Stiene
Coen, Coene, Cune, Kuen, Cuene	Cuneken, Cune, Konneken, Könniken
Cornelis, Nelis	Cornelia, Nelle, Nelleken
	Elisabeth, Lijsbet, Liesbeth, Libbe, Elsen, Elsa
Eijmert, Egtbertus, Eimbert, Engelbertus, Engbert, Bartus, Battes	Engelberta
	Engelina, Liene, Linemeuje
	Eufemia, Fenne, Fenneken
Gerardus, Geert, Geurt, Garrit, Gerrit	Gerarda, Grada, Gerritjen
	Gezina, Geesken,
Henricus, Hendrikus, Hendrik, Hendrick, Driekus	Hendrica, Hendersken, Hendrikmaedken, Hendrikmaetjen, Drikemeuje,
Hermanus, Harmen, Herman, Manus, Harm	Hermina, Harmina, Harmken
Johannes, Johan, Jan	Johanna, Janna, Jannoa, Jenneken, Janmaedken, Janmeitjen, Janmeuje
Lambertus, Lambert, Lammert	Lamberta, Lammiken
Peter	Petronella, Nelle, Nelleken, Peterken
Reinerus, Reinder, Rein	Reindina, Dina, Dine
Tobias, Teube	
Theodorus, Derk, Derck, Dereck	Theodora, Dora, Dersken
Wilhelmus, Willem,	Wilhelmina, Wilmken

De ‘achternaam’

Iemand bleef een voornaam gedurende het hele leven dragen. Maar omdat er meer mensen waren met dezelfde voornaam, was het wel nodig die naam te voorzien van een nadere aanduiding. Zoals vermeld waren er verschillende mogelijkheden voor deze nadere aanduiding, die soms door elkaar of naast elkaar gebruikt werden:

- een ‘echte’ familienaam, zoals wij die ook kennen, die generaties lang meeding;
- het beroep dat iemand uitoefende, bijvoorbeeld ‘Jan de Smid’;
- een patroniem; de voornaam van de vader, met daarachter een ‘s’ of ‘sen’, bijvoorbeeld Joosten, Jansen, Berends of Toebes;
- een adresnaam, de naam van de boerderij waarop men woonde, meestal met de toevoeging ‘aan’, ‘op’ of ‘ten’, zoals ‘ten Boekelder’, of ‘ten Ekelder’. Soms nam men deze naam mee als familienaam en stond men later bijvoorbeeld bekend als ‘ten Boekelder op Pleckenpoel’; als een bruidegom ergens introuwde, kon hij de naam van de boerderij van zijn vrouw aannemen. Als twee mannen dezelfde ‘achternaam’ dragen, hoeft dat dus niet altijd te betekenen dat het broers zijn; het kunnen ook zwagers zijn;
- een combinatie van familienaam of patroniem en adresnaam, zoals Nijland op Hulsink, Wolters op Schutten;
- soms duidde men op een andere manier aan om wie het ging. Hendrik bij het Braakje – nu Te Brake - of Jan aan de Beeck - nu: Beekman;
- soms was de toevoeging aan de voornaam wel heel erg tijdelijk en op de betreffende persoon zelf toegesneden, zoals ‘den Ouden’ of ‘den Jongen’.

Er was geen vast systeem van achternamen. Arent Neuwlandt (ook Nijland), werd naar zijn moeder ook Arent te Molder genoemd. Later werd hij ook wel ‘Hulsink’ genoemd naar de boerderij waarop zijn vrouw woonde en waar hij bij introk. En toen hij werd begraven, werd hij in het begrafenisregister als ‘Nijlant op Hulsink’ aangeduid.

Bij adresnamen werden de bewoners genoemd naar de boerderij waar zij woonden. Maar als

een familie jarenlang op een boerderij had gewoond, werd de boerderijnaam – van oorsprong eigenlijk meer een adressaanduiding – alsnog een familienaam, die men ook meenam als men elders ging wonen. Soms hebben mensen uit het westen van het land hun stamboom uitgezocht en vinden dan de oorsprong van hun naam bij een boerderij in de Achterhoek. Zo bezocht Ben Baneman uit Hoorn, de man achter genealogiedomein.nl, ooit de boerderij Baneman. De huidige bewoners waren geen familie van Ben Baneman maar zij hadden nog wel steeds als bijnaam ‘Baneman’. En zo plaatste ooit een familie uit het westen des lands met de daar zeldzame naam ‘Rouwhorst’ trots een foto op het internet van het straatnaambordje ‘Rouwhorsterdijk’. Wij gaan vrij achteloos aan zo’n bord voorbij, maar voor die familie moet het wel degelijk een bijzondere vondst geweest zijn.

Als een adresnaam bij de invoering van de burgerlijke stand de officiële familienaam is geworden, blijft die uiteraard behouden, ook als die familie verhuist. Het kwam echter ook wel voor dat een boerderijnaam na de invoering van de burgerlijke stand werd ‘meegenomen’ en tot op de dag van vandaag nog steeds wordt gebruikt – of in elk geval nog steeds bekend is - naast de ‘zondagse naam’, de officiële familienaam. Voorbeelden zijn misschien te halen uit het huisnummerregister 1900-1910, waarin onder meer in wijk B (Bosch) waren opgenomen

- de Fluiter, bewoner: J.H. en B. Boschker;
- Kraneboer, bewoner: H. Leemreize;
- ‘t Teeuweshuis, bewoner: J.B. Harbers;
- Boschwever, bewoner: H. Weelink
- Geerkink, bewoners: J. Gierkink en J.B. te Plate;
- Bieteman, bewoner: J.B. Rouwhorst;
- het Haarhuis, bewoner: D.H. Elschoot;
- ‘t Stienenhuis, bewoner: J.B. Hummelink;

Hoewel nergens meer officieel vastgelegd, konden deze boerderijnamen nog generaties lang als bijnaam blijven bestaan. Voordat er Leemreizes op Kraneboer woonden, woonden er Huininks. De laatste Huinink op Kraneboer, de zoon des huizes, overleed in 1891 op 20-jarige leeftijd. Maar de adresnaam Kraneboer was eerder al door een oom als bijnaam

meegenomen en diens afstammelingen kunnen door die bijnaam nog steeds van andere families Huinink worden onderscheiden

Boerderij Kraneboer aan de Boschlaan

Soms namen kinderen niet de familienaam van hun vader maar van hun moeder over. Of droegen zij eerst de naam van hun vader en later die van hun moeder. Dit lijkt nog wel eens voor te komen als de moeder was overleden en de vader hertrouwde en er halfbroertjes en halfzusjes geboren werden.

Jan Rokus, geboren 1680, is eerst getrouwd geweest met Janneken Huijskes (of Huskes) en later met Enneken Krabben. Uit het eerste huwelijk met Janneken Huijskes werd in 1713 een zoon Derk Huijskes geboren. Deze Derk kreeg meerdere kinderen en staat als vader van de dopeling tot 1750 in de doopboeken vermeld als 'Huijskes'. Daarna wordt hij 'Hummelink' of 'Huijskes op Hummelink' genoemd. Van deze Derk Huijskes op Hummelink stamt de familie Hummelink/Sniedas af. Van de kinderen uit het tweede huwelijk van Jan Rokus met Enneken Krabben stamt de familie Reukers af.

Dat een persoon eerst naar zijn vader en later in zijn leven naar zijn moeder werd genoemd deed zich voor bij iemand met een vader uit Zieuwent en een moeder uit Vragender. Hij werd geboren en groeide op in Zieuwent en stond daar bekend onder de naam van zijn Zieuwentse vader. Later kwam hij te wonen in Vragender en daar kende men hem vooral als de zoon van zijn Vragenderse moeder en noemde men hem dus naar zijn moeder.

Moeilijker te plaatsen is iemand die de naam Wopereis draagt. Het probleem is dat allen die op de Wopereis woonden 'te Wopereis' konden worden genoemd. Oorspronkelijk stond er op de Wopereis één boerderij, maar later stonden er meer. Zo vermeldt een lijst van tijns en grasgeld van 1727, ontleend aan 'De Historie van Zieuwent' van Jan en Raymond Boekelder, op pagina 14:

'Op de Wopenreijse heeft gestaen één huijs, dat heeft betaelt aan gresgelt vijff stuyvers en aen tins ses stuyvers. Nu sijn daer nog agh huijsen bijgetimmert. Nu betaelen sij voor die 9 huijsen onder haer allen 11 stuijvers.'

Er zijn dus meerdere mensen die in dezelfde tijd 'te Wopereis' aan hun voornaam toevoegden.

Het kwam voor dat boerenerven werden opgedeeld bij vererving. Daardoor ontstonden de namen die voorafgegaan worden door Klein of Groot, zoals Klein Goldewijk, Klein Gebbink of Groot Kormelink of door Olde of Oude, bijvoorbeeld Olde Besselink.

Boerderijnamen eindigen vaak op 'ink' of 'ing'. Dit zou taalkundig dezelfde uitgang 'ing' zijn die ook wordt gebruikt om van werkwoorden zelfstandige naamwoorden af te leiden, zoals wandelen-wandeling en handelen-handeling.

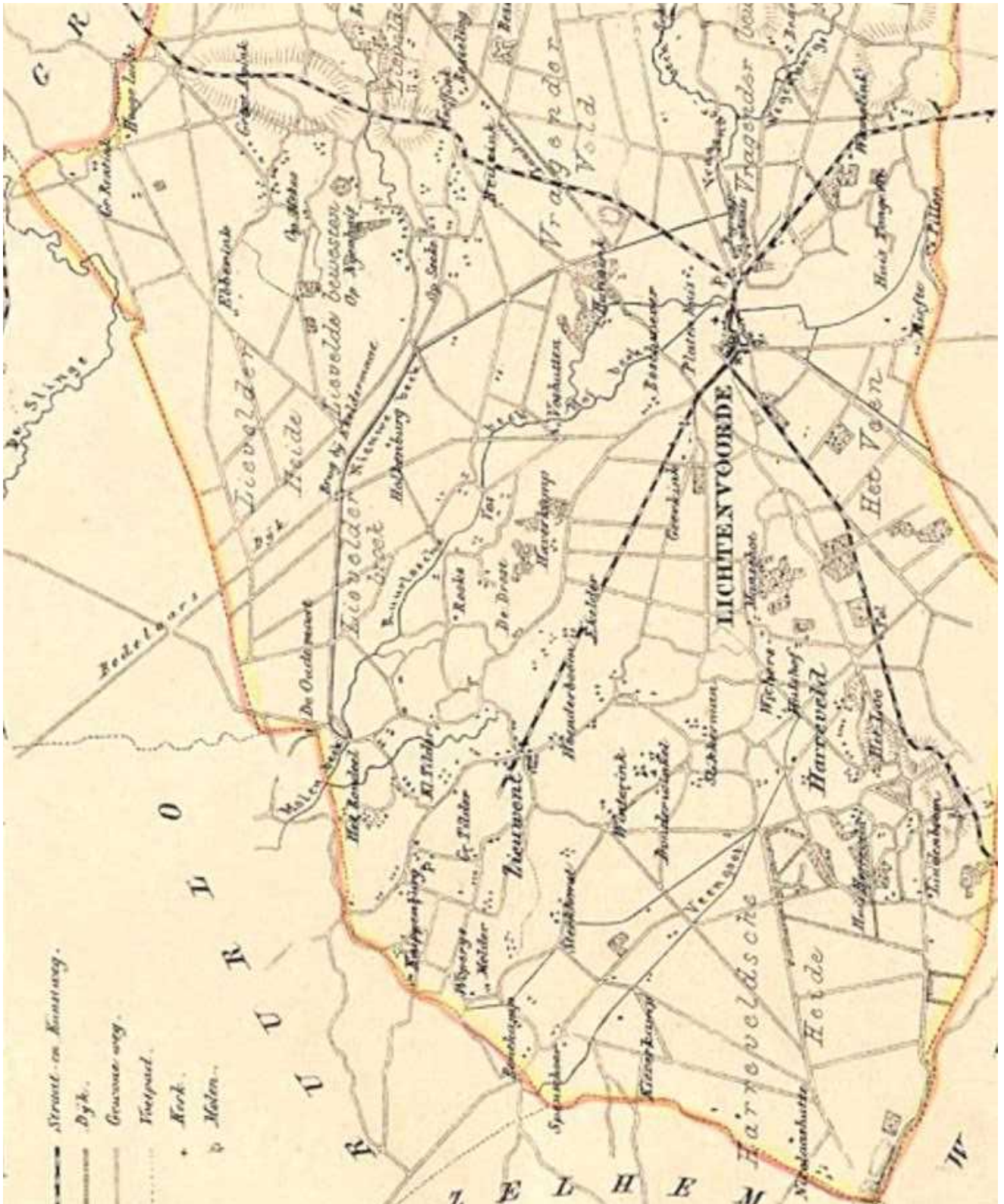
De uitgang 'ing' of 'ink' verwijst bij boerderijen naar de naam van een vroegere bewoner. Soms is die naam voor ons nog herkenbaar, vaak ook niet. Enkele voorbeelden van voornamen waarvan 'ink'-namen zijn afgeleid: Wolter-Wolterink, Bartholt-Bartelink, Wieger-Wiegerink, Wessel-Wesselink, Bruno-Brunink, Koen-Koenderink, Reinder-Reinderink of ook Alfred-Alfrink.

De uitgang 'ing' is een oude uitgang, die ook 'zoon van' kan betekenen. In de 18^e-eeuwse Achterhoekse doopboeken komt het sporadisch nog voor dat de -s uitgang en de -ink uitgang door elkaar gebruikt worden, zoals 'Koenders' maar voor dezelfde persoon ook 'Koenderink'. Men was zich er kennelijk nog van bewust wat de uitgang - ink of - ing betekent.

De uitgang komt voor in 9^e- of 10^e-eeuwse Engelse kronieken, waarin sprake is van Hengest en Horsa, twee aanvoerders van de Angelsaksen die in 428 vanaf het Europese vasteland naar Engeland overgestoken zouden zijn:

‘Heora heretogan wæron twegen gebroðra, Hengest & Horsa, þæt wæron Wihtgilses suna. Wihtgils wæs Witting, Witta Wecting, Wecta Wodning’, wat zoveel zou betekenen als: ‘Hun leiders waren twee broers, Hengest en Horsa,

zij waren zoons van Wihtgils. Wihtgils was **de zoon van Witta**, Witta was **de zoon van Wecta**, Wecta was **de zoon van Woden**.’

Gemeente Lichtenvoorde, met veel boerderijnamen, Gedeelte van de Kuyperkaart 1868

Patroniemen, afleidingen van de voornaam van de vader, zoals Toebes afgeleid van Tobias, Hendrix afgeleid van Hendrik, Bartels van Bartholt, Broens en Bruins van Bruno, Wiegers van Wiecher of Wigger, Harbers van Harbert/Herbert en Aalbers van Albert, kwamen vooral veel voor in Ruurlo - en dus ook in het Ruurlose deel van het Zieuwent. In Lichtenvoorde lijken ze minder vaak voor te komen.

De familienaam kon bij gebruik van een patroniem soms vervallen. Jan Berentsen ten Brundel (1740-1792) was de zoon van Berend ten Brundel. Later werd het patroniem 'Berentsen' de officiële familienaam.

Uitspraak en schrijfwijze

De namen waren Achterhoeks en werden natuurlijk uitgesproken op de manier zoals gebruikelijk was (en is) in de Achterhoek. Maar zij werden opgeschreven, zoals de schrijver meende dat het moest volgens de toen geldende spellingregels of zoals de schrijver de naam hoorde (vaak dialect).

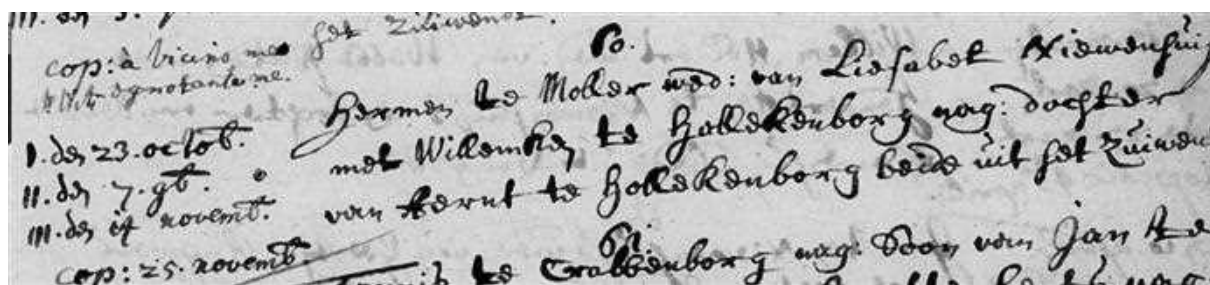
En zo werd Rietbarg ook geschreven als Rijtberg, Nierolder als Nijrolder, Spiecker als Spijcker en Biteman als Bijteman. Maar vermoedelijk mogen we er wel van uitgaan dat bij de uitspraak steeds dezelfde ie-klank te horen is geweest. Een lange uu werd volgens oude spellingregels geschreven als 'uy' of 'ui'. En zo wordt een naam uitgesproken als Kruup

geschreven als Kruip en de naam uitgesproken als Hunink werd geschreven als 'Huinink'.

Dus men schreef het op zoals men de naam hoorde, zoals men dacht dat het behoorde of zoals het toevallig uitkwam: Zesinck, Sesing of Cessing; Reukers, Ruekers of Rökus; Beusink of Boessinck; Hoickinck, Höickinck, Hoickingh, Höijckingh of ook Heuijckinck; Ickinck, Ickingh, Ickinck, Icking, Ickingh; Ise-reve, Isreve, Iserheve, Isereef of Ysereve; Rietbarg, Rietbargh, Rijtbarg, Rietberg of Rietbergh en ook Crousen en Croesen. Deze verschillende schrijfwijzen werden soms door elkaar gebruikt, soms voor dezelfde persoon in hetzelfde document.

Soms gaat het niet alleen om de spelling maar zijn er ook variaties in de achternaam: Kolckman of ook 'Te Kolcke', Beekman of ook 'Aan de Bekke', Te Brake of ook 'Aan de Brake' en Luttkholt of ook 'Aan 't Kleine Houtje'.

Zoals een naam klonk, zo werd die opgeschreven. Zo zijn er aantekeningen in de doopboeken waarbij de 'Holweg' ook werd opgeschreven als 'Holleweg' en waarbij 'Holkenborg' werd geschreven als 'Hollekenborg'. En wie 'Krabbenborg' snel uitspreekt en daarbij op Oost-Nederlandse wijze de 'e' inslikt, maakt dat de 'n' onder invloed van de voorafgaande 'b' wordt tot een 'm', zodat werd genoteerd: Cramborg.

Aantekening in het Nederduits-Gereformeerd Doopboek van 25 november 1680: Hermen te Moller wed. van Liesabet Nieuwenhuijs met Willemborg te Hollekenborg nag(elaten). dochter van. Aernt te Hollekenborg, beide uyt het Zuiwent.

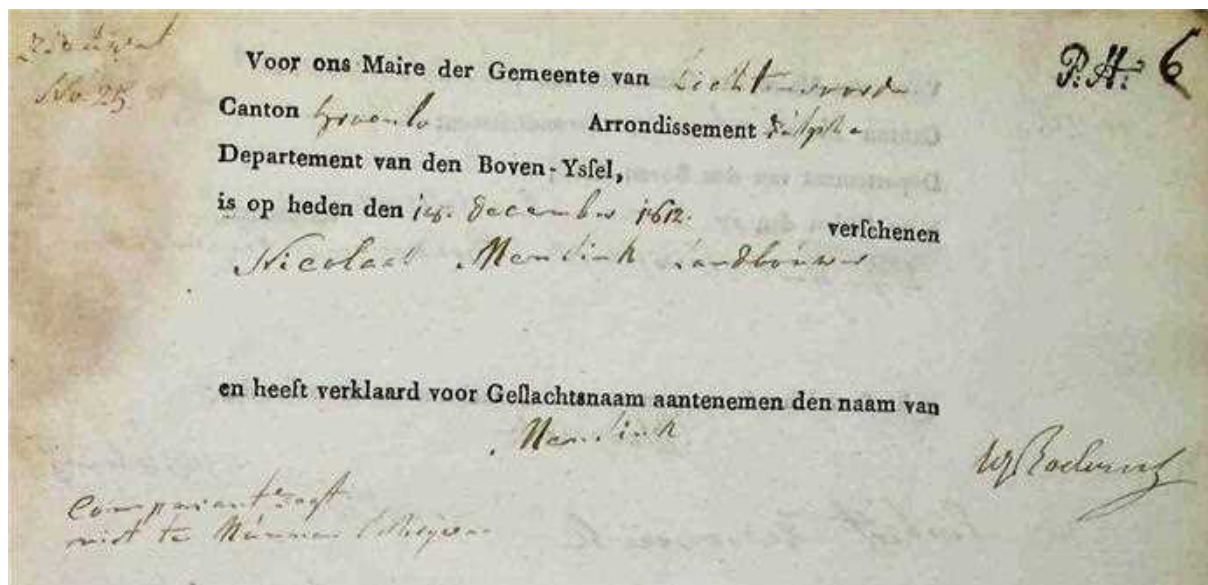
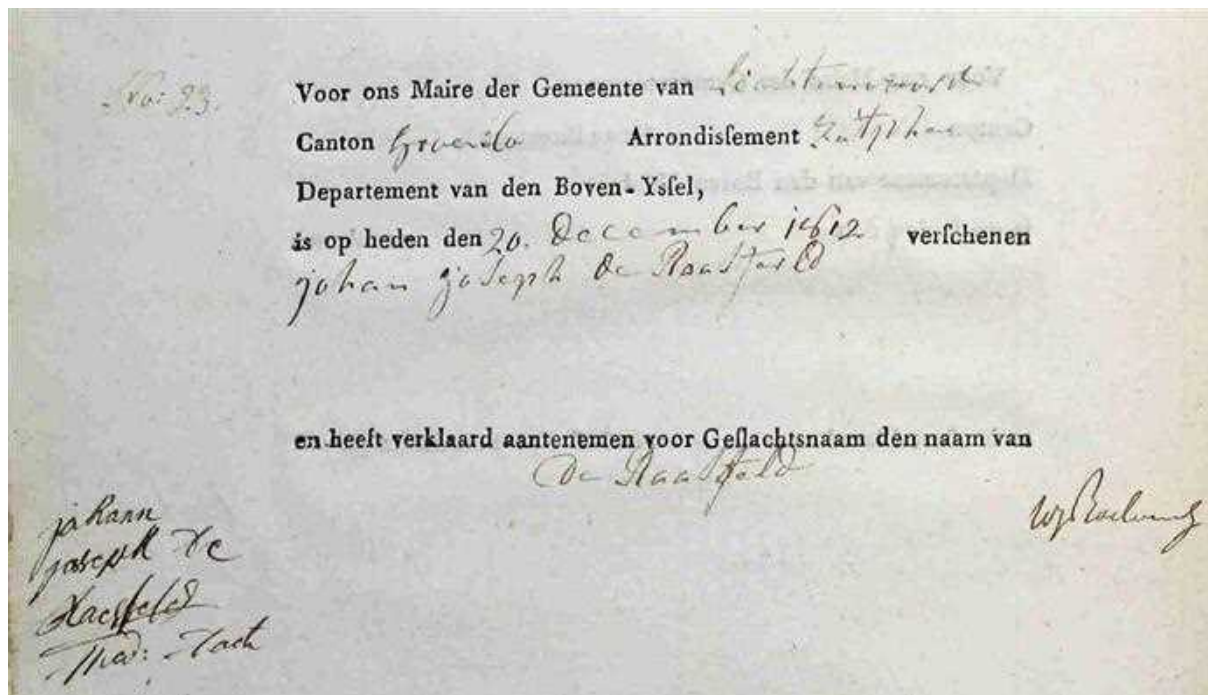
Geheel terzijde: In 1804 werden nieuwe spellingsregels vastgesteld volgens de zogenoemde Siegenbeekspelling, genoemd naar de Leidse hoogleraar Mathijs Siegenbeek. Die werd ingevoerd vóór de invoering van de burgerlijke stand in de Franse Tijd. Familienamen werden dus volgens die nieuwe spelling ingeschreven in de burgerlijke stand. In de zuidelijke Nederlanden was de burgerlijke stand

echter al voor 1804 ingevoerd. Dit verklaart dat Vlaamse namen nog vaak volgens een oudere spelling geschreven worden, bijvoorbeeld met 'ae' in plaats van 'aa' en met 'ck' in plaats van een enkele 'k'. Enkele voorbeelden uit het telefoonboek van Antwerpen: Adriaens, Claesens, Blanckaert, Dierickx, Verdijck.

De invoering van de burgerlijke stand

Bij de invoering van de burgerlijke stand kreeg iedereen een vaste naam. Men moest zijn naam laten vastleggen bij de gemeente. Daarvan werd dan aantekening gemaakt in de Registers van naamaaneming. Ook van het register van naamaaneming van Lichtenvoorde

is een transcriptie te vinden op genealogiedomein.nl. Het verhaal gaat dat toen veel mensen een 'grappige' naam opgaven, als 'Naaktgebooren' en 'Poepjes'. Maar dat lijkt zich in Lichtenvoorde niet te hebben voorgedaan. Men nam de naam over, zoals die in de doopregisters was aangetekend.

Twee aantekeningen van maire (=burgemeester) Willem Jan Roelvink in het Register van aanneming van geslachtsnamen uit 1812, met daarop:

- J.J. van Raesfeld, de eigenaar/de heer van Harreveld, die verklaarde de naam 'de Raesfeld' aan te nemen. Hij ondertekende met 'Johann Joseph de Raesfeld, Med.Doct.' (medicinae doctor). Na de Franse tijd stond hij weer, als vanouds, bekend als 'van Raesfeld(t)'.
- Nicolaas Mensink, afkomstig uit Coesfeld. Hij zou uit het door Frankrijk bezette Munsterland gevlucht zijn naar de Harrevelds-Halse heide om de dienstplicht in het leger van Napoleon te ontlopen. Naar hem zou de Nicolaasweg genoemd zijn. Roelvink tekende bij hem aan: 'Comparant zegt niet te kunnen schrijven'.

Als iemand in het doopboek was vermeld als ‘Hummelink op Hulsevoort’ kon het gebeuren dat hij in de burgerlijke stand werd ingeschreven als ‘Hummelink’ maar ook als ‘Hummelink op Hulsevoort’. Dat wil echter nog niet zeggen dat die naam meteen al vastlag. In de loop van de 19e eeuw kon de naam ‘Hummelink op Hulsevoort’ alsnog het achterste deel ‘op Hulsevoort’ verliezen, zodat alleen ‘Hummelink’ overbleef. Dat dit kon gebeuren, duidt er wel op dat het ‘op Hulsevoort’ niet werd gezien als onderdeel van de familienaam maar slechts als een adresaanduiding.

In Twente daarentegen komen nog vrij veel namen voor als ‘Scholte op Reimer’, Leferink op Reinink, Scholte in het Hof, Kamphuis op Heghuis, Roeleveld op Wolkotte, Ensink op Reimer, Kemerink op Schiphorst, Jansen of Lorkeers. Soms werd uit het r.-k. doopboek een naam letterlijk overgenomen, wat dan leidt tot een naam als ‘Terhaar sive Droste’, Latijn voor ‘Terhaar of Droste’.

De naamgeving stond na de invoering van de burgerlijke stand wel vast maar de spelling kon nog wel wijzigen. De naam ‘Hulsink’ kon enkele generaties later nog gemakkelijk als ‘Hulsing’ worden geschreven. Er waren nog geen paspoorten, identiteitskaarten of rijbewijzen waaruit de juiste spelling steeds kon blijken. Vóór de invoering van allerlei soorten identiteitsbewijzen was het trouwboekje het middel om er voor te zorgen dat de spelling van de naam bij allerlei gelegenheden goed werd vastgelegd. ‘Trouwboekje van de ouders meenemen’, herinner ik me uit die jaren.

Dankzij de invoering van vaste familienamen is het doorgaans wel mogelijk te zien wie iemands ouders zijn. Maar in de tijd vóórdat de burgerlijke stand was ingevoerd, is dat vaak lastiger. Soms is het nog wel mogelijk met vrij grote zekerheid vast te stellen wie de ouders van iemand zijn. Bijvoorbeeld als de vader van elders komt en een ongebruikelijke naam heeft die hij doorgeeft aan zijn kinderen. Of als in het doopboek zowel de naam van de vader als de moeder is vermeld, zoals in de 18e eeuw gebruikelijk werd.

Maar in de 17e eeuw werd in de doopboeken vaak alleen de vader vermeld. Van Maria te Roller, geboren 1686, is alleen maar bekend dat haar vader ‘Jan te Roller’ werd genoemd. Maar was haar vader Jan Nienhuijs, die in

1679 met Grietjen, een dochter van Tonnis Roller, is getrouwd? Als hij na zijn huwelijk op het Roller is gaan wonen kan hij sindsdien Jan te Roller zijn genoemd. Of was haar vader de Jan te Roller, van wiens bestaan we alleen maar weten omdat Berentje Sijberinck, weduwe van Jan te Roller, in 1695 hertrouwde met Berent te Goldewijck? Of was het Jan te Roller, die 1664 trouwde met Wendeltjen te Wopenreijs? Of misschien was er nog een andere Jan te Roller?

Soms kan een keuze uit de verschillende mogelijkheden gemaakt worden aan de hand van de doopgetuigen. In de 17e-eeuwse doopboeken werd de moeder niet vermeld, maar wel de doopgetuigen. Broers en zusters, zwagers en schoonzusters van de vader en de moeder van de dopeling komen vaak terug als doopgetuige. En dan kan daaruit worden afgeleid wie waarschijnlijk de ouders waren van de dopeling.

Doopboeken

In de middeleeuwen was iedereen katholiek en katholiek gedoopt. Wie trouwde, deed dat in de kerk. En men kende elkaar. Er was geen noodzaak om doop- en trouwboeken bij te houden.

Maar er waren misstanden in de kerk, ook op het allerhoogste niveau. In reactie daarop kwam in de 16e eeuw de reformatie. Sindsdien sprak het niet langer vanzelf dat iedereen in de r.-k. kerk was gedoopt en was getrouwd en ontstond de behoefte om doop- en trouwboeken bij te houden. In 1563, in de 24e zitting van het concilie van Trente, werd daarom bepaald dat er door de katholieke geestelijken doop- en trouwboeken moesten worden bijgehouden.

Waere Afbeeldinghe der sittinge der Vaderen des vermaerden Consiliums in de stad Trenten

Het concilie van Trente - het Concilium Tridentinum - vond plaats tussen 1545 en 1563 in drie zittingsperioden in Trente, een stad in Zuid-Tirol in Noord-Italië, in de basiliek Santa Maria Maggiore.

Santa Maria Maggiore, Trentino (Trente)
Foto: Wikipedia

Het concilie werd juist daar gehouden zodat ook de protestantse kerken waarnemers konden sturen. Voor het concilie begon is er lang onderhandeld over de plaats waar de besprekingen gehouden zouden worden. Rome beschouwde de onderhandelaars van de Duitse vorsten en prelaten als ketters. De Duitsers wilden dus niet in Rome vergaderen, bang voor gevangenneming en vervolging. Het compromis werd Trente. De plaats was weliswaar Italiaans gebied, maar werd geregeerd door de Duitse vorsten.

Centraal stonden verdieping en verinnerlijking van het geloof, de juiste formulering van de theologische opvattingen en de houding ten opzichte van de reformatie.

De protestanten waren echter niet zo gelukkig met het concilie. Al voor het begin werden spotpenningen gegoten. Hierna is een rond 1550 gegoten exemplaar weergegeven. Op de penning staat de paus afgebeeld die, als de afbeelding wordt omgedraaid, duivelshoortjes krijgt. Op de keerzijde van de penning staat een kardinaal die op gelijke wijze in een nar

verandert. Boven de paus staat het nummer '666', het 'Getal van het Beest'. Een ernstige belediging van de paus als antichrist. Dit soort spotternij was in de protestantse Nederlanden in die jaren erg populair.

Voor de genealogie is echter vooral belangrijk de verplichting om doop- en trouwboeken te

Zilveren gegoten spotpenning op het concilie van Trente.

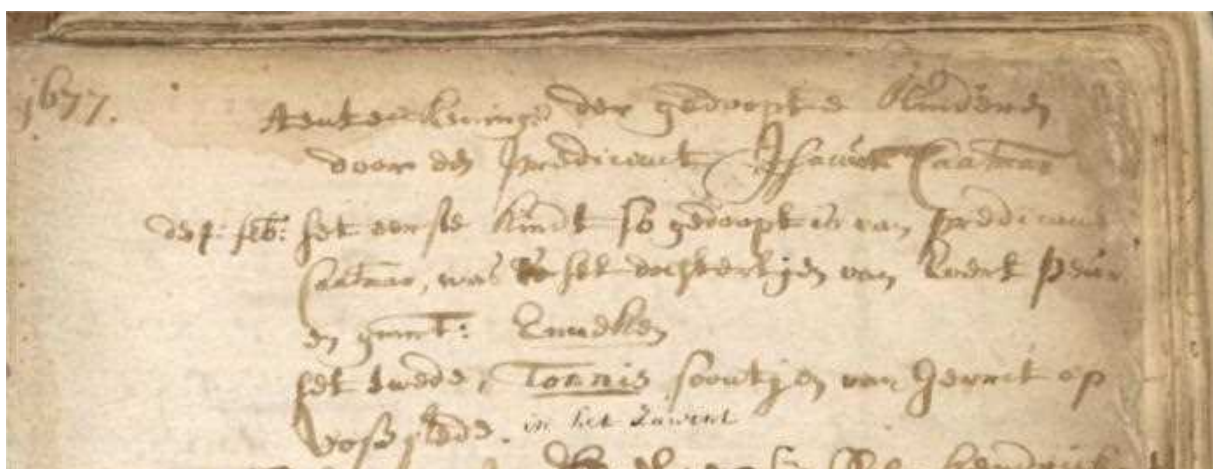

Dezelfde penning omgedraaid, de paus met een duivels-hoorn en de kardinaal met een narrenkap

gaan bijhouden. Deze in 1563 vastgestelde verplichting gold alleen voor katholieke kerken, maar later werd deze verplichting overgenomen door de protestantse kerken. De oudste protestantse doopboeken dateren daarom van rond het begin van de 17^e eeuw.

De Republiek was toen protestants. In het Hertogdom Gelre en de Graafschap Zutphen moesten kinderen worden gedoopt in de Nederduits-Gereformeerde Kerk. Ook katholieke kinderen werden dus daar gedoopt en werden ingeschreven in de doopboeken van de Nederduits-Gereformeerde Kerk. Ook trouwde iedereen in de Nederduits-Gereformeerde Kerk. Van de huwelijken en de drie daaraan voorafgaande huwelijksafkondigingen werden trouwboeken bijgehouden. In de gereformeerde trouwboeken kunnen dus ook katholieke voorouders worden teruggevonden.

Er zijn op www.genealogiedomein.nl doorzoekbare PDF-bestanden te vinden met de doop- en trouwboeken van diverse Achterhoekse plaatsen.

Uit het Nederduits-Gereformeerde doopboek van Lichtenvoorde (Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers te Doetinchem):

1677 Aenteckeninge der gedoopte kinderen

door den predicant Isacus Caatman

den 17 feb. het eerste kindt so gedoopt is van predicant Caatman was het dochterkjen van Evert Peur en genaamt Enneken
het tweede Tonnis soontjen van Gerrit op Vossstede in het Zuwent

Ook de katholieke inwoners moesten dus hun kinderen laten dopen in de Nederduits Gereformeerde Kerk. Kinderen uit Lichtenvoorde werden doorgaans gedoopt door de dominee in Lichtenvoorde. Vanuit Zieuwent werd er ook gedoopt in de kerk van Groenlo. Vaak werden op één dag meerdere kinderen gedoopt. Het

gebeurde echter ook dat de katholieken hun kinderen toch lieten dopen door de priester die was gevestigd op de havezate Harreveld. Uit genealogisch oogpunt is dat wel jammer, want deze dopelingen zijn daardoor niet eenvoudig terug te vinden in doopboeken van de Nederduits-Gereformeerde gemeente.

Th.A.M. Thielen¹ vermeldt op pagina 170 van zijn boek ‘Geschiedenis van de enclave Groenlo Lichtenvoorde’ dat tussen 1720 en 1724 gemiddeld slechts 4 kinderen uit Zieuwent/Harreveld gedoopt werden in de gereformeerde kerk in Lichtenvoorde. De meeste kinderen uit Zieuwent/Harreveld werden in die jaren gedoopt op de statie Harreveld. Maar tussen 1726 en 1749 steeg het aantal in de gereformeerde kerk gedoopte aantal kinderen tot gemiddeld ongeveer 27.

Er is een verklaring voor dat vanaf 1726 door de predikant weer meer katholieke kinderen werden gedoopt. Jarenlang was er in Harreveld gedoopt, zonder dat dit problemen gaf. Er werd door de autoriteiten niet opgetreden tegen het laten dopen van kinderen door een r.-k. priester. In 1725 en 1726 echter klaagde de fiscaal, de openbare aanklager, een aantal vaders aan bij het gericht van Lichtenvoorde ‘*als gedenuntieert dat zij haer kind off kinder bij de Roomsche pastor van Harvelt laten doopen.*’ De vaders werden opgeroepen om voor het gericht te verschijnen en aan hen werd gevraagd om aan te geven hoeveel kinderen ze hadden en of en door wie hun kinderen gedoopt waren.

In het ‘Prothocollum der breucken’, het boek met door het gericht vervolgde overtredingen, werd van die aanklachten aantekening gemaakt. Een transcriptie is uitgegeven door onze vereniging in 1995.

Uit hun verklaringen blijkt dat de aangeklaagde huisvaders niet verwacht hadden en het eigenlijk ook erg onrechtvaardig vonden dat zij aangeklaagd werden. Sommige vaders hadden al vijf of zes kinderen laten dopen en dan zouden zij nu opeens een boete moeten betalen?

De meesten hielden zich maar wat op de vlakte en gaven niet direct toe dat hun kinderen in Harreveld gedoopt waren. Sommigen verklaarden niet te weten dat zij in overtreding waren. Of ze verklaarden zelfs in het geheel niet te weten of hun kinderen waren gedoopt. Zo ook Jan Hulshoff op Schutten en Beerent Eeckeler, die verklaarden zelf niet te weten of zijn kinderen gedoopt waren, maar die daaraan

nog wel bijdehand toevoegden dat het gericht het wel zou kunnen raden.

Anderen verklaarden dat de vroedvrouw hun kinderen had gedoopt. Weer anderen wisten wel dat zij in overtreding waren, maar met betrekking tot het betalen van de boete lieten zij weten te willen doen zoals hun burens. Zij wilden waarschijnlijk het liefst weigeren om de boete te betalen, maar niet als zij daarbij alleen zouden staan.

Bijzonder was ook de opmerking van Derck Olyslaeger Joosten, die zei geen boete te willen betalen alvorens hij daarover had gesproken met de heer van Harreveld. De heer van Harreveld bood op zijn havezate onderdak aan de r.-k. priester en Derck Olyslaeger betwijfelde klaarblijkelijk of het gericht van Lichtenvoorde wel bevoegd was op d Harreveld.

Verontwaardiging en opstandigheid klinken door in de verklaring van Hendrick ten Boekelder. Hij zei dat hij zelf wel kon uitmaken of en waar hij zijn kinderen liet dopen.

Hieronder enkele reacties, zoals die in het protocollum van de breucken zijn genoteerd²:

Op zaterdag 10 november 1725

- *Beerent ten Eeckeler segt dat sijn kindt Garrit genaamt word, maar off het gedoopt is of niet gedoopt is, weet hij niet. Segt dat Schutte³ van Harvelt versogt is om het kindt te dopen, maar dat hij om den avont sulx verweyert en geseget dat se bij dage souden koomen. En dat of Schutte naderhant het kindt gedoopt of niet wist hij niet.*
- *Hermen ten Eekeler seght een kint te hebben dat Jan genaamt word en door de vroemoeder gedoopt te zijn. Dat de vroemoeder zijn geweest Gosen te Dorshorst en Aaltjen Olyslager, vrouw van Joost achter aan den Bosch. En dat het tweede kindt nog geen naam heeft en oock niet te weeten of het gedoopt was of niet.*
- *Geurt te Rietbargh segt twee kinderen te hebben bij sijn laaste vrouw en dat het outste Hendrick genaamt en hyr tot Ligtenvoorde gedoopt is en dat het andere kindt Aaltjen genaamt is, maar waar het gedoopt is, hadde hij niet gesien, maer dat*

¹ Th.A.M. Thielen (1914-1992), historicus en geschiedenisleraar in Boxmeer; afkomstig uit Harreveld.

² Transcriptie overgenomen uit het Prothocollum van de Breucken

³ Conrardus Bernardus Schutte, als priester werkzaam op havezate Harreveld van 1722-1756

Impressie havezate Harreveld in aquarel door Paul Wieggers

Havezate Harreveld ca 1650; detail van de kaart van Jan van Lindt, waarvan ook op pagina 12 een detail is opgenomen; Foto: G. Eppingbroek;

- sijn vrouw gesegt dat het tot Harvelde gedoopt was. Geurt te Rietbargh neemt aan de boete (soo door het gerichte op 25 gulden gemodereert ¹) binnen 14 daegen te betaelen desup. stip².
- Hendrick Spexgoor segt 5 kinderen te hebben, waarvan twee kinderen tot Ligtenvoorde, twe door de heer Morin³ en het laaste, Bernardina genaamt, dogh wie off waar hetselve gedoopt is, weet hij niet. Neemt verders aan de boete (door den welgedelen gerichte gemodereert op 25 gulden) in tijt van 14 daegen te betaelen, waarop gestipuleert.
 - Jan Speghsgoor segt ses kinderen te hebben, sijnde het outste Marijken, 't tweede Derck, derde Janna, 't vierde Jan, 't vijfde Griete en het sesde Willem genaamt zijn. Segte dat het eene kint Derck tot Ligtenvoorde in de Gereformeerde Kercke gedoopt was en dat het outste in sijn huys door den paape Morin gedoopt was en dat Janna, Jan en Griete door voorn. heer Morin ook gedoopt was en dat het laatste door de heer Schutte van Harvelde gedoopt, waarover tot gevaeders gestaan Herbert Toebus en Marrije Knippers.
 - Hendrick Boekeler segt dat hij 4 kinderen heeft en dat deselve Jan, Gerrit, Reynder en Wilmken genaamt worden, dog off deselve gedoopt zijn off waar off wie deselve gedoopt hebben, weet hij niet.
 - Hendrick ten Boekeler Harmenszoon segt 4 kinderen te hebben, soo Jan, Harmen, Tunnis en Elisabeth genaamt worden. Geloofst ook dat deselve gedoopt zijn, dog waar en wie deselve gedoopt heeft, weet hij niet. Segt ook dat hij met sijn kinderen kan doen wat hij wil en dat hij er ook wel een Maarist⁴ van kan voeden opdat se sig als deselve tot de 25 jaeren koomen, selfs doopen.
- Op zaterdag 17 november 1725
- Jan Spexgoor segt te willen doen als sijn andere naeburen doen en dat hij ook de boete neffens zijne andere naeburen (indien deselve betaelen moeten) betaelen wil.
 - Jan Honis segt twe kinderen te hebben en dat de outste Berentjen en het andere Jan Willem genaamt wordt. Segt niet te weten wie off waar zijn kinderen gedoopt zijn, maer dat deselve gedoopt zijn.
 - Harbert Toebus segt niet te weten dat over het doopen zijner kinderen op de Roomse wijze tegen de placaten misdaan heeft.
 - Derck Huyninck segt niet te weten dat tegen de placaten deeser graefschap (over het laten doopen sijner kinderen op de Roomse wijze) gezondigt heeft.
 - Jan Spexgoor junior, segt 4 kinderen te hebben, waarvan het outste Janna, het andere Tunnisken, het derde Hendersken en het vierde Wilmken genaamt zijn

¹ gemodereerd dus gematigd; mogelijk had ook voor elk kind afzonderlijk 25 gulden boete opgelegd kunnen worden;

² desuper stipulando: door dit rechtsgeldig te beloven, waardoor invordering, met de daaraan verbonden kosten achterwege kon blijven;

³ Johannes Josephus Morijn, als priester werkzaam op havezate Harreveld van 1702-1722;

⁴ Zou hier wellicht in de originele tekst 'mennist' hebben gestaan? De mennisten of mennonieten kenden namelijk geen kinderdoop.

geworden en dat deselve gedoopt zijn, maar weet niet wie off waar deselve gedoopt zijn.

- Jan Schutten segt dat zijn kindt doot en Engbert is genaamt geweest en dat het door Enneken te Crabbenborgh gedoopt is geworden en dat daat wijders over gestaan Jan Schutten en sijn suster Engele Hulshoff.
- Derck Huyninck of Reynders seght dat sijn kindt gedoopt is en Beerent genaamt en dat wijlen Joost achter aan den Bosch vrouwe hetselve gedoopt heeft en dat peters geweest Tonnis te Roller en sijn swager Willem en voorn. Joost vrouwe of Doperse.
- Herbert Toebus segt agt kinderen te hebben, de ouste Janna genaamt, de tweede Marija, de derde Harmcken, de vierde Jenneken, de vijfde Hendersken, de zesde Derksken, de zevende Wilmken en de achtste Jan. Segt dat de ouste gedoopt is door wijlen Lumme Bourmans, gewesene wijsemoer¹ in Ligtenvoorde, de tweede en derde in de kercke tot Ligtenvoorde, de vierde door den heer Morin op Hervelde, de vijfde, zesde, zevende en achtste door Aaltjen Olyslaeger zijn gedoopt geworden.

Op woensdag 12 december 1725.

- Berent Hulshoff op Donderwinckel segt het gelove wel te hebben dat zijn kinderen gedoopt zijn, dogh wie deselve gedoopt heeft kan hij niet seggen en versoekt 14 daegen uytstel.
- Garrit Toebus seght soo sijn nabers doen, dat soo oock wil doen en als die geeven, soo sal hij oock der moeten aan gelooven. Seght naderhant sig schuldig te kennen en dat hij betalen wil en versoght 's Heeren gemoet.
- Jan Hulshoff op Schutten verweyert de boete te betalen en 's Heeren gemoete te versoeken.
- Beerent Eeckeler seght soo de geheele gemeente doet, dat hij oock soo wil doen en dat hij niet kande seggen off het kindt gedoopt was off niet, maar dat men het wel soude gissen.
- Jan Spexgoor segt te willen doen gelijk sijn naebuynen doen.
- Jan Spexgoor, Berentssoon, segt niet te

kunnen loven omdat niet heeft en ook nergens wat te kunnen krijgen.

- Gerrit Toebus bekent dat zijn kinderen gearst off gedoopt zijn en dat het outse genaamt sijnde een soon genaamt wordt Berent ende het tweede Marya ende het derde Berentjen genaamt is, segt vorders niet anders te weten als dat den Roomsens pastor Schutte van Harvelde deselve alle gedoopt heeft. Dat over het outste peters gestaan Harmen Rouhorst op Donderwinkel, Nelis Olyslager en Enneken Holckenborgh en dat hem de peters van de andere kinderen vergeten zijn.
- Gerrit Toebus heeft de boete (door het gericht op 25 gulden gemodereert) aangenomen tegens St. Martini te betaelen. Daarop hantastinge gedaan.

Op 19 oktober 1731 kwam er een versoepeling van de 'plakkaten', de verordeningen. Voortaan was het rooms-katholieke priesters, mits 'inboorling' zijnde, vergund om 'haare Roomsche gemeente vrij te mogen bedienen sonder in het vervolg in soverre te zijn onderhevigh aan de voorgaande oude ordonnantiën'. Er waren wel voorwaarden aan verbonden. De priester moest toestemming hebben van de plaatselijke magistraat en een eed afleggen, waarbij hij onder meer moest verklaren dat hij het gezag van de paus nooit zou stellen boven het gezag van de wettige overheid. Rutger te Welscher, de pastoor van Ligtenvoorde, was een geboortige Ligtenvoordenaar en hij was hiermee dus geholpen.

Maar C.B. Schutte, de pastoor op Harreveld, was met deze versoepeling aanvankelijk niet geholpen. Hoewel zijn moeder afkomstig was uit Bredevoort, kwam hij zelf uit Oeding in het Munsterland. Hij was dus geen inboorling. In 1734 echter kreeg Schutte het gedaan bij de Gelderse Landdag dat deze de verordening zo wijzigde dat ook de uitheemse priesters die op 19 oktober 1731 reeds gevestigd waren in Gelderland mochten blijven.

Hoewel het priesters dus geoorloofd werd werkzaam te zijn, bleef richter Stumph er op toezien dat ook rooms-katholieken hun kinderen lieten dopen door de predikant. Het was klaarblijkelijk niet helemaal duidelijk of de

¹ wijsemoer - vroedvrouw

verordening van 1731 ook inhield dat het niet langer verplicht was om kinderen door de predikant te laten dopen.

Men kan redeneren dat, als priesters hun ambt mochten uitoefenen en dus ook kinderen mochten dopen, het niet meer dan logisch is dat ouders hun pasgeborenen door de priester mogen laten dopen.

Maar men kan ook heel formeel redeneren dat de omstandigheid dat priesters hun ambt mochten uitoefenen en dus ook kinderen mochten dopen, nog niet betekent dat daarmee ook het verbod om kinderen door een priester te laten dopen was vervallen.

Richter Stumph vond in elk geval wel dat rooms-katholieke kinderen nog steeds moesten worden gedoopt door de predikant. Hierna zal blijken dat ook dominee Monhemius in 1750 nog steeds van opvatting was dat de verordening van 1731 nog niet betekende dat ouders hun kinderen door de pastoor mochten laten dopen.

Dus nadat een aantal katholieke vaders in 1725 en 1726 een forse boete had moeten betalen, lieten de rooms-katholieke ouders hun kinderen maar weer dopen door de predikant. En mogelijk, voor alle zekerheid, ook nog steeds wel door de rooms-katholieke pastoor.

Dit alles veranderde na 1750. Louise Charlotte, gravin van Schwerin (1672-1748), was de weduwe van D.G.J. van Blankenburg, heer van Friedland. Eerder was zij weduwe van Johann Sigmund von Heijden, heer van Lichtenvoorde.

Zij had na het overlijden van haar eerste man, het vruchtgebruik van de heerlijkheid Lichtenvoorde gekregen. Als 'possiderende' vrouwe van Lichtenvoorde, had zij in 1741 de toen 13-jarige Jan Willem Schomaker aangewezen om Frederik Hendrik Stumph te zijner tijd op te volgen als richter van Lichtenvoorde.

Jan Willem was de zoon van Joost Schomaker, stadhouder van het landdrostambt van de graafschap Zutphen en advocaat-fiscaal van de financiën der graafschap Zutphen. Ook was vader Joost ouderling te Zutphen en meermaalen lid van de Gelderse synoden. En man van aanzien dus. We mogen aannemen dat de aanwijzing van de jeugdige Jan Willem als opvolger van Stumph is gebeurd op verzoek van zijn vader, die daarmee een bron van inkomsten voor zijn zoon zeker wilde stellen. En

mogelijk heeft Louise Charlotte ook ingestemd met dit verzoek in de voor de hand liggende verwachting dat de toen 48-jarige Stumph nog vele jaren richter zou blijven.

Johann Sigmund von Heijden, heer van Lichtenvoorde (1641-1724). Foto: Wikipedia (Duits)

Het besluit van 1741, waarbij hij werd aangewezen als beoogd opvolger van Stumph, is opgenomen in het gerichtsprotocol van Lichtenvoorde, digitaal te vinden op het internet: https://www.pondes.nl/media/RAG0174/RAG0174_047/IMG_2603.JPG.

Als Louise Charlotte inderdaad had verwacht dat Stumph nog vele jaren zijn ambt zou uitoefenen, is zij bedrogen uitgekomen. Frederik Hendrik Stumph overleed na een langdurige ziekte in 1747 op de leeftijd van 54 jaar. Al enkele dagen na het overlijden van Stumph meldde de inmiddels 19-jarige Schomaker zich in Lichtenvoorde als de nieuwe richter.

Opmerkelijk is het wel dat deze 19-jarige, toen hij aantrad als richter, al meteen werd aangeduid als Dr. Jur., dus als doctor in de rechten. Onwillekeurig doet dit toch denken aan het al dan niet ware verhaal dat professoren aan de kleine en niet al te rijke universiteit van Harderwijk wel bereid waren om zelf de scripties voor hun studenten te schrijven. Dat deden zij om te voorkomen dat anders de aanwas van

nieuwe studenten zou uitblijven. Maar ook dit terzijde

Louise Charlotte had Schomaker niet alleen aangewezen als opvolger van Stumph, maar hem ook het recht verleend om het ambt van richter niet zelf te verrichten maar om een waarnemer (stadhouder) aan te wijzen. Schomaker maakte gebruik van dit recht om zijn ambt door anderen te laten waarnemen. Eerst trad ene Hendrick Huijninck ¹ en later de Groenlose burgemeester Arnold Hendrik Bom op als waarnemer voor Schomaker.

Arnold Hendrik Bom (1699-1787), stadhouder (waarnemend richter) te Lichtenvoorde
Foto: www.scherpinbeeld.nl

Om de een of andere reden benoemde Louise Charlotte, op 27 februari 1747 echter Gerrit Lucas Schalen uit Groenlo tot richter. Schalen was geboren in 1724 en was dus slechts een paar jaar ouder dan de jonge Schomaker. Schomaker en Schalen pretendeerden beiden richter, ambtman en landschrijver van Lichtenvoorde te zijn. Beiden traden ook als zodanig op. Zo moesten in de buurtschappen Zieuwent, Vragender en Lieveelde om de drie jaar 2 gildemannen aangewezen worden. De gildemannen waren een soort van

vertegenwoordigers van hun buurtschap en contactpersoon tussen de richter en de buurtschap. Maar in 1748 had elk van deze buurtschappen dus opeens niet 2 maar 4 gildemannen, omdat beide richters hun eigen gildemannen hadden aangesteld.

Het geschil tussen Schomaker en Schalen werd voorgelegd aan het Hof van Gelderland. Het Hof van Gelderland deed op 27 mei 1747 een voorlopige uitspraak, maar ook dit bracht niet de noodzakelijke duidelijkheid.

Deze onduidelijkheid was ook heel vervelend voor dominee Monhemius. Kerk en staat waren nog niet gescheiden en de richter moest bijvoorbeeld de kerkrekening goedkeuren.

Twee (niet-Lichtenvoordse) dominees in hun 18^e-eeuwse kleding

Daarom wendde dominee Monhemius zich, mede namens de kerkenraad, in 1750 tot het Hof van Gelderland in Arnhem om een uitspraak te doen. Het Hof bepaalde toen als voorlopige maatregel dat Schomaker en Schalen om de beurt telkens een half jaar als richter zouden optreden, zolang hun geschil zou duren. Bij loting werd Schomaker aangewezen als degene die als eerste het richtersambt voor een half jaar zou uitoefenen.

Pas in april 1751 kwamen Schomaker en Schalen tot een schikking om verdere processen en kosten te vermijden. Schomaker deed daarbij afstand van zijn rechten op het richtersambt ten gunste van Schalen. Schalen zou daarna nog ruim 40 jaar, tot 1793, als richter in functie blijven.

Maar wat veranderde er nou na het overlijden van richter Stumph voor wat betreft de doop van kinderen door een priester? Welnu,

¹ De Huijinks die officiële ambten bekleedden als organist, koster of keurnoot, waren allen protestant. Vaak hadden zij familiebanden

in Aalten of Winterswijk. De Lichtenvoordse Huijinks die katholiek waren, konden geen officiële ambten bekleeden.

Frederik Hendrik Stumph was lid van de kerkenraad en had een goede relatie met dominee Monhemius. Schalen had niet zo'n directe relatie met de dominee. En voordat Schalen definitief richter werd, werd het richtersambt namens de concurrerende richter Schomaker waargenomen door stadhouder Bom. En zoals mag worden opgemaakt uit onderstaande

den 19 April Berent soon van Jan ten Ham en Elskan Bannink uit Vragender

NB. Sedert dese tijt zijn geen kinderen der papisten gedoopt door conniventie van de pratenterende rigter alhier, hoewel sulcks altijd is geschiet, dog dit stuck blijft nog in statu quo. Hoewel de edele kerkenraad hierover klagtig is gevallen aan de heer verwalter rigter Bom, die geantwoord dat zijn weldele sig wel souw wagten om het niet te permitteren nog weinige toe te laten

De edele vergaderinge vond zig beswaar: de wijl die voornoemde uijtdruckingen, niet permitteren of toelaten haar voorquamen als connivendo toe te staan. Want de paap ontkent niet, maar betuijgt volgens getuijgen dat kinderen doopt so de custos daar van bewijs heeft ingebracht.

Dit is nu strijdende tegens Lands Resolutie 1651 den 24 julij en placaat 1587 den 21 jan. Dese placaten en 's lands resolutien niet gealtereert zijn, als wel van velen souw können gesupponeert worden, als nu geen plaats meer hebben, dewijl 1731 so een grote permissie is vergönt aan de roomsgezinden. So vond sig de edele kerkenraad van Lichtenvoorde eger verpligt volgens synodale en classicale besluiten te waken tegens paapse stoutigheden.

En dit stuk door de stoutigheijt deser paap die so vergaande is dat hij sijn huijs bij de paapse kerk heeft gevoegd, en een nieuw babels kasteel tot sijn woningen heeft opgericht en wat verdere stoutigheden hier uijt zullen spruijten geven aan allen over die, die moeten waken tegen paapse stoutigheden.

¹ De bedoelde paap (priester) was Rutger te Welscher. Voor zijn priesterwijding was Te Welscher de huisonderwijzer van de kinderen van Dr. J.Th. Evers, de advocaat-fiscaal (openbare aanklager)

aantekening van dominee Monhemius, was ook deze niet erg geneigd geweest om op te treden.

Dit tot ongenoegen van koster Damiaan van Leeuwen, die daardoor inkomsten misliep. En ook tot ongenoegen van dominee Monhemius die het navolgende in het doopboek van 1750 tussen de doopboek aantekeningen noteerde:

Op 19 april Berent, zoon van Jan ten Ham en Elskan Bannink uit Vragender.

NB Sedert die datum zijn er geen kinderen van de katholieken meer gedoopt, als gevolg van de lankmoedigheid van degene die stelt hier richter te zijn, hoewel dat vanouds altijd wel gebeurde. Maar dit blijft vooralsnog zoals het is.

Dit, hoewel de edele kerkenraad een klacht heeft ingediend bij de heer waarnemend richter Bom, die daarop heeft geantwoord dat hij, weledele, er op zou toezien om dit niet toe te staan en nog minder om het toe te laten.

De edele vergadering maakt zich zorgen, omdat die uitdrukkingen 'niet toe te staan of toe te laten' eerder 'lankmoedig toe te staan' lijken te betekenen, want de paap¹ ontkent niets, maar volgens getuigen zegt hij dat hij kinderen doopt, en de koster heeft daarvan het bewijs geleverd.

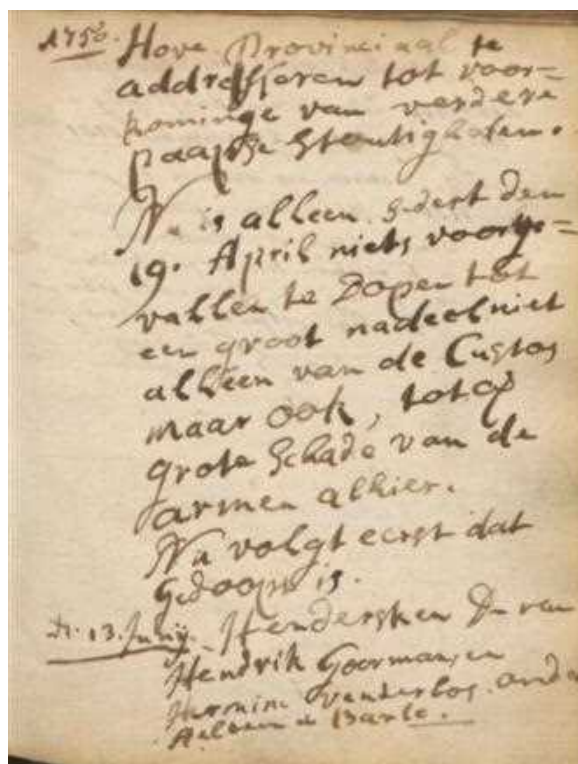
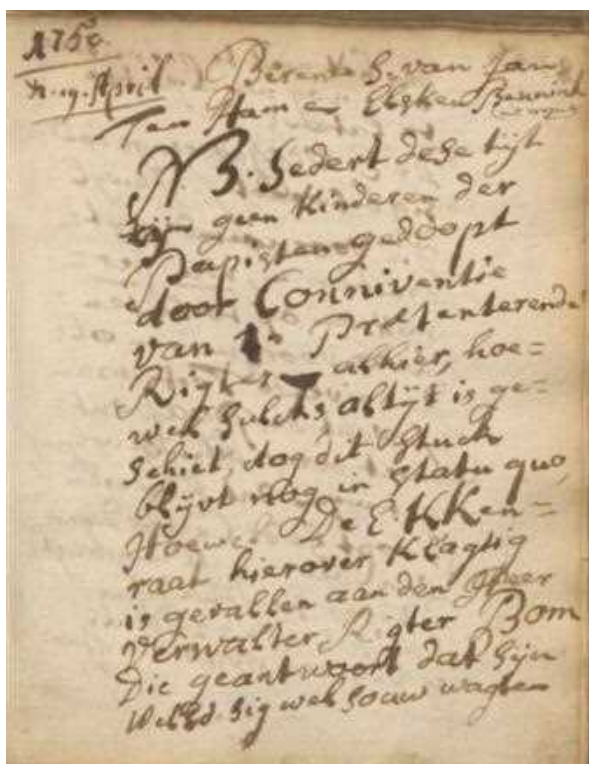
Dit nu is in strijd met de landsresolutie van 24 juli 1651 en het plakkaat van 21 januari 1587. Deze plakaten en landsresoluties zijn niet gewijzigd en evenmin zijn zij niet meer van kracht, zoals wel door velen zou kunnen worden verondersteld, nadat in 1731 al zo veel is toegestaan aan de roomsgezinden. Daarom achtte de edele kerkenraad van Lichtenvoorde zich verplicht om volgens synodale en classicale besluiten op te treden tegen paapse vrijpostigheden.

En hiermee zijn allen die moeten waken te paapse overtredingen het eens, ook gelet op de arrogantie van de priester die zo ver gaat dat hij zijn huis bij de katholieke kerk heeft

van Lichtenvoorde (Th.A.M. Thielen, 'Geschiedenis van de enclave Groenlo Lichtenvoorde' pag. 157).

De Resolutie van de edele kerkenraad is om advijs der H.H. Insp: hier over in te wagten en anders sig direct aan den Hove Provinciaal te adresseren tot voorkominge van verder paapse stoutigheden. Nu is alleen sedert den 19. april niets voorgevallen te dopen tot een groot nadeel niet alleen van de custos maar ook tot op grote schade van de armen alhier. Nu volgt eerst dat gedoopt is 13 Junij Hendersken dochter van Hendrik Goorman en Hermine Venderbos onder Aalten - Barle

gevoegd en een nieuw Babels kasteel als zijn woning heeft gebouwd¹. Het besluit van de edele kerkenraad is om advies van de heren inspecteurs in te winnen dan wel om zich direct te wenden tot het Provinciaal Hof, om verdere paapse overtredingen te voorkomen. Nu is sinds 19 april niet meer gedoopt, tot groot nadeel niet alleen van de koster maar ook tot grote schade van de armen alhier. Hierna volgt het eerste kind dat weer is gedoopt: 13 juni Hendersken, dochter van Hendrik Goorman en Hermine Venderbos onder Aalten/Barlo.

De eerste en de laatste pagina van de aantekening van dominee Monhemius in het doopboek van 13 juni 1750 over het dopen van katholieke kinderen door de pastoor van Lichtenvoorde. In die jaren was dat Rutger te Welscher.

Dat dominee Monhemius verstoord was, is misschien wel begrijpelijk. Op 19 april 1750 had hij Berent, het zoontje van Jan ten Ham en Elsken Bannink uit Vragender gedoopt. Pas op 13 juni kon hij weer een kind dopen, Hendersken, het dochtertje van Hendrik Goorman en Hermine Venderbos, niet uit Lichtenvoorde maar afkomstig uit Aalten-Barlo. Gedurende bijna 2 maanden waren er geen kinderen aangeboden om gedoopt te worden. En de inkomsten gingen naar de pastoor, die zijn kerk had vergroot met zijn woning en voor zichzelf –

volgens de dominee - een kasteel als woning had laten bouwen.

Voor de genealoog had dit alles wel tot gevolg dat er in de heerlijkheid Lichtenvoorde vanaf 1750 ook r.-k doopboeken beschikbaar zijn. Scans van de originele doopboeken zijn beschikbaar op www.ecal.nu, en www.geldersarchief.nl, dan zoeken op ‘doopboek* Lichtenvoorde’. Doorzoekbare transcripties van de doopboeken zijn te vinden op www.genealogiedomein.nl onder ‘Lichtenvoorde’ en onder ‘Harreveld’.

¹ Te Welscher had zijn kerk en huis aan de Rapenburgsestraat, waar ook nu nog de r.-k. kerk staat

Trouwboeken

Katholieken werden niet alleen gedoopt maar zij trouwden ook in de Nederduits-Gereformeerde Kerk. Trouwen gebeurde ook na 1750 nog steeds in de gereformeerde kerk. Maar voor katholieken volgde dan nog een katholieke huwelijksplechtigheid. Waarschijnlijk werd ten tijde van de Republiek alleen een in de gereformeerde kerk gesloten huwelijk wettelijk erkend. Men trouwde dus tweemaal, zoals men later een burgerlijk en daarna een kerkelijk huwelijk sloot. Katholieke huwelijken kunnen daardoor tot 1796 zowel in de gereformeerde als in de katholieke trouwboeken worden teruggevonden.

Maar vanaf 1796 kon er voor de wet getrouwd worden bij de 'huwelijkscommissarissen' van de burgerlijke gemeente. Transcripties van de trouwboeken van de huwelijkscommissarissen staan op www.genealogiedomein.nl. Scans van de originelen staan op www.ecal.nu en op www.geldersarchief.nl, en dan zoeken op 'trouwboek*', Lichtenvoorde'.

In de trouwboeken van de huwelijkscommissarissen staan vooral de vanouds katholieke namen. Het zijn bijna allemaal katholieken die eerst bij de huwelijkscommissarissen en daarna in de katholieke kerk trouwen. Vanaf 1796 staan er geen katholieke namen meer in de trouwboeken van de Nederduits Gereformeerde Kerk.

Protestanten daarentegen gingen niet naar de huwelijkscommissarissen. Zij gingen alleen een kerkelijk huwelijk aan. Waarschijnlijk gold een kerkelijk huwelijk in de Nederduits-Gereformeerde kerk ook na 1796 voor de burgerlijke overheid nog steeds als een wettig huwelijk, zodat protestantse bruidsparen konden volstaan met een kerkelijk huwelijk.

Opmerkelijk is verder dat het nog wel eens gebeurde dat broers en/of zusters op dezelfde dag trouwden. Mogelijk om kosten van twee bruiloftsfeesten te besparen?

Huwelijkspartners

Doorgaans trouwde men voor de eerste keer op 25-jarige leeftijd. Vrouwen en mannen kwamen echter vaak al op jonge leeftijd al te overlijden. Een weduwe of een weduwnaar had de zorg voor een boerderij en voor vaak jonge kinderen. Ze konden het zich niet permitteren om lang alleen te blijven. En zo kon

het gebeuren dat iemand op haar 25e trouwt met iemand van dezelfde leeftijd, op haar 45e weduwe wordt, dan hertrouwt met een 25-jarige, twintig jaar later opnieuw weduwe wordt en 65 jaar oud hertrouwt met een 35-jarige. Anderzijds kwam het ook voor dat een weduwnaar vijf jaar ongetrouwd bleef tot zijn inwonende moeder kwam te overlijden, waarna hij binnen een aantal maanden was hertrouwd. Niet alleen een mannenhand, ook een vrouwenhand kon niet gemist worden.

Kinderen uit een eerder huwelijk

Als iemand hertrouwde en er waren kinderen uit het eerste huwelijk, moesten er momboiren (voogden) benoemd worden door het gericht. Bij voorkeur waren dat broers of zwagers van de overleden echtgenoot of echtgenote. Men sprak dan van bloedmomboirs. Op het doen en laten van de momboirs werd toezicht gehouden door de richter als oppermomboir.

Voordat er kon worden hertrouwd moesten bij het gericht de aanspraken van de minderjarige kinderen op hun erfdeel worden geregeld. Ook verdere afspraken werden gemaakt, zoals dat de kinderen van voedsel en kleding dienden te worden voorzien, dat zij in de gelegenheid moesten worden gesteld een vak te leren of dat zij naar school zouden kunnen gaan.

Gemengde huwelijken

Gemengde huwelijken tussen een protestantse en een-katholieke partij kwamen wel voor maar lijken toch wel vrij zeldzaam. Op 8 juni 1727 trouwden Jan Wolters en Enneken Meijnen, waarbij de een katholiek en de ander protestant was.

Uit het doopboek van de Nederduits gereformeerde kerk blijkt niet dat een gemengd huwelijk op zichzelf als een probleem werd gezien. Het bruidspaar moest wel een speciale belofte doen, waaruit vooral respect voor elkaars geloofsovertuiging doorklinkt. In het trouwboek staat aangetekend:

08.06.1727 Jan Wolters s.v. wijlen Garrit Wolters van Hervelde met Enneken Meijnen d.v. wijlen Hindrick Meijnen in Lightenvoorde.

(Wij ondergeschrevene Bruydegom en Bruyd beloven in tegenwoordigheit Gods en bijwesen van getuygen dat wij malkander nooit in

de religie sullen storen of molesteren en dat de kinderen die God ons zouden mogen geven in desen Ehestant sullen opgevoet worden in de religie als hier gebruyckelick

Actum Lightenvoorde 07.06.1727

Dit is 't ___ marck¹ van Jan Wolters als bruydegom

Dit is 't ___ marck van Enneken als bruyd Arnoldus Mohemius V.D.M. ut Testis²

Dit is 't ___ marck van Aelbert Kolckman met aenhoudinge van penne getrocken als getuige

(w.g.) A. Monhemius als getuige.

Dr. 07. Junij. 1727. *with Garrit wolters*
Jan Wolters N. S. van Herveldt, met
Enneken Meijer d. van wijlen Hendrik
Meijer in Lightenvoorde.
Wij ondergeschrovene Bruidsgom en
Bruid hebben in de wijzenoverrijckheit
Gods en bijwesen van Getuigen
(dat wij malckanderen nooit in
de religie sullen storen of molesteren
en dat de kinderen, die God ons
souden mogen geven in desen
Ehestant sullen opgevoet worden
in die religie als hier gebruyckelick
is.
Actum Lightenvoorde d. 7. Junij. 1727.
Dit is 't ___ marck van Jan
wolters als Bruidsgom.
Dit is 't ___ marck van
Enneken Meijer als Bruid
Arnoldus Mohemius V.D.M. ut Testis.
Dit is 't marck van
Aelbert Kolckman met
aenhoudinge van penne
getrocken als getuige
J. A. Monhemius als getuige

Geldersarchief.nl

Huwelijken met bloed- en aanverwanten

Ondanks het betrekkelijk kleine gebied waarbinnen de huwelijkspartners veelal gezocht werden, werd er niet getrouwd met neven en

nichten of zelfs achterneven en achternichten. Huwelijken tussen neef en nicht waren wettelijk niet toegestaan, maar er kon ontheffing van worden verleend door de Gelderse Landdag. Daarbij werd dan aangetekend of het ging om broederskinderen, zusterskinderen dan wel om broeders- en zusterskinderen. Ook daaruit kan dus genealogische informatie worden gehaald. Een transcriptie 'Index - Huwelijksdispensaties Gelderland 1711-1770' is te vinden op www.genealogiedomein.nl.

De R.-K. Kerk legde aan haar gelovigen nog strengere regels op: ook met achterneven en achternichten (6^e graads bloedverwanten) kon niet worden getrouwd. Maar ook daarvan kon door de pastoor dispensatie worden verleend. In 1742 wilde Garrit Jan Rentinck trouwen met Janna Croesen. Klaarblijkelijk waren er vanouds tussen beide families zo goede betrekkingen dat pastoor Te Welscher meende dat beide families wel verwant moesten zijn. Te Welscher ging daarom naar Hendrik Croesen, de vader van de aanstaande bruid. Te Welscher verlangde van Hendrik dat diens aanstaande schoonzoon Garrit Jan een dispensatie zou aanvragen. De kosten daarvan bedroegen een pistool, een gouden munt, ter waarde van 3 dukatons.

Gelderse dukaton of zilveren rijder. 1767.

Onder de ruiter het provinciewapen. Randschrift: MO:NO:ARG:PRO:CONF-BELG:D:GEL:&:C:Z: (nieuwe zilveren munt van de Provinciën der Verenigde Nederlanden, hertogdom Gelre en graafschap Zutphen)) Achterzijde: het generaliteitswapen met de wapenspreuk van de republiek 'Concordia res parvae crescunt' (door eendracht groeien kleine dingen), nu als 'Eendracht maakt macht' of 'Unité fait la force' de wapenspreuk van België.

Een dukaton was gelijk aan 63 stuivers. Een gulden bevatte 20 stuivers. Een pistool was dus 189 stuivers waard ofwel 9 guldens en 9 stuivers. Een aanzienlijk bedrag, in elk geval in die tijd.

¹ Jan en Enneken konden niet schrijven en plaatsten dus hun merkteken;

² verbi divini minister = dienaar van het goddelijk woord (predikant); ut testis = als getuige

Garrit Jan liet daarop enkele oudere dorpsgenoten oproepen om voor het gericht onder ede te getuigen of er bloedverwantschap bestond tussen beide families. Berent Croesen en Kuene Croesen, Jan Hendrik Huinink, en diens schoonzuster Geesken te Hulsevoort, werden opgeroepen om te getuigen.

Jan Hendrik en Geesken konden niets verklaren. Berent Croesen meende ooit gehoord te hebben dat de grootvader (de bestevaer) of de overgrootvader (de overbestevaer) van Hendrik Croesen, de vader van de bruid, een zwager was van de grootvader van Harmen Rentinck, de vader van de aanstaande bruidegom. Ook Kuene Croesen meende te weten dat de families Rentinck en Croesen alleen aanverwant waren en dat hooguit bloedverwantschap was in het vierde of vijfde gelid, dat wil zeggen in de achtste of tiende graad.

Het gericht maakte het volgende proces-verbaal op van wat was verklaard:

Saturnij 23 Junij 1742

*Richter Frederick Henr. Stumph
Coornoten*

Johan Knoll, Harmanus Berentsen

Compareerde Garrit Jan Rentinck te kennen geevende hoe dat op zijns comparants versoek alhijr met kennisse en consent des heeren righters in den gerichte gebaedet [= opgeroepen] zijn de personen van Beerent Croesen, Cuene Croesen, Derck Hendrick Huijninck en Geesken te Hulsevoort, weduwe wijlen Jan Huijninck, ten oirsaake den rooms-prijster Welscher van hem Garrit Jan Rentinck hadde laeten affeijnschen door zijn toekomstende schoonvader Hendrick Crousen dat, bevoorens 't voorgenoomen houwelijk zijn voortganck hebben konde waarin reets twee proclamatie alhijr in de gereformeerde kerck wettelijk zijn ergaen en den remonstrant [= verzoeker] voornemende was op den derde proclamatie sijn met de doghter van Hendrik Croesen Janna Croesen in den houwelijken staet nae kercken ordre te laeten inzeegenen, moeste van hem Welscher laten affhaelen ofte affgehaalt worden, eene dispensatie en daarvoor moeste betaelen een pistool volgens de gewoonte der Rooms Catholijcquen religie, om reedenen dat den comparant Garrit Jan Rentinck en zijn ondertroude bruijdt

Janna Croesen malkanderen te nae in den bloede souden bestaan.

Soo versoghte denselven comparant dat die gemelte hiertoe geciteerde [opgeroepen] oude personen welcke haare famijlien well kennen mooge worden affgevraaght onder eede, hoe nae hij comparant en remonstrant well in den bloede wat zijn voorgemelte bruijdt moghte bestaan off hoe nae die vriendschap te reekenen is, om te moogen weeten off die vriendschap nae reght suspectie onderworpen is off niet, met versoek van certificaet hiervan om te dienen als nae reghte, salvis.

Berent Croesen dit voorstaande voorgeleesen zijnde, seght ver in de sestigh jaeren oldt, en dat hij nae zijn weetenschap de famijlien van Croese en Rentinck nae 't seggen van zijne voorolderen niet anders in vriendschap solden bestaan als dat de bestevader [= grootvader] off overbestevader van Hendrick Croesen is geweest de swaeger van wijlen Jan Rentinck, bestevader van wijlen Harmen Rentinck, des comparants vaeder, en dat dus deese te trouwenen staende persooonen malkanderen niet nader in den bloede soude kunnen bestaan, als ruijm naar zijn gedaghten en voorhoudt in 't vierde off vijfde gelit.

Cuene Croesen, het voorstaande voorgeleesen zijnde, andwoordt dat hij is bijna 64 jaeren oldt, en dat hij nae zijn beste weetenschap van de vriendschap van de Croesen en Rentincks volgens hooren seggen, en het vertellen van zijn voorolderen niet anders konde oordelen, als dat Garrit Jan Rentinck en Janna Croesen malkanderen souden moeten bestaan nae zijn reekeninge off weetenschap ruijm uit vierde or vijfde gelit.

Geesken te Hulsevoort weduwe van wijlen Jan Huijninck seght in de 80 jaeren oldt, en dat zij van de Croesen en Rentincks niet anders konde seggen als van hooren seggen, en soude daarom niet reght seggen, hoe nae Garrit Jan Rentinck en Janna Croesen in den bloede souden bestaan.

Derck Hendrick Huijninck seght ongeveer 67 jaeren oldt en dat hij van de vrientschap van Croesen en de Rentincks niet anders konde seggen als van hooren seggen, en konde daarom niet reght seggen off weeten hoe nae off hoe verre Garrit Jan Rentinck en Janna Croesen malkanderen in de vriendschap souden kunnen off moogen bestaan.

Die ten voorstaande andtwoorden aan de geciteerdens tot twee diversen keeren voorgeleesen zijnde, daarbij sampt als sonders persisteeren, en daarop alle in eede behoorlijke handtastinge gedaan, in plaats van eede met belofte van in vall noots offte op gesinnen een ijder zijne verclaringe met eede te sullen en willen bevestigen.

Enkele dagen na deze verklaringen werd het huwelijk tussen Garrit Jan en Janna voltrokken. Te Welscher is zijn 3 dukatons klaarlijk misgelopen. Een scan van het origineel is te vinden in een goed leesbaar handschrift op www.pondes.nl: https://www.pondes.nl/media/RAG0174/RAG0174_046/DCP_1946.JPG, [.....1947.JPG](#) en [....1948.JPG](#).

Huwelijken met neven en nichten en ook verdere familie waren dus niet zomaar mogelijk. Wat wel veel voorkwam waren huwelijken met bloedverwanten van aanverwanten. Een enigszins ingewikkeld voorbeeld is het volgende:

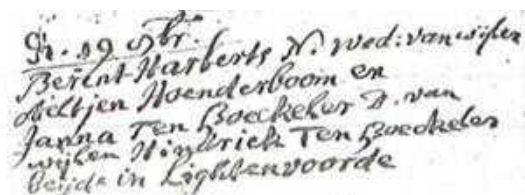
Reijnder Kolckman trouwde in 1691 met Aeltje Hoenderboom. Zij kregen twee dochters en twee zoons, Enneken, Grietjen, Anthoni en Garrit. Vader Reijnder Kolckman kwam te overlijden. Moeder Aeltje Hoenderboom hertrouwde op 18 september 1718 met de jongere Berent Harber(t)s 'Blauwe Kruis' (*1687). Berent Harbers werd daarmee dus de stiefvader van zijn generatiegenoten Enneken, Grietjen, Anthoni en Garrit Kolkman.

Berent had een jongere broer Hendrick. Deze Hendrick Harbers trouwde met Enneken Kolckman, de dochter van zijn schoonzuster Aeltje uit haar eerste huwelijk met Reijnder Kolckman. Aeltje Hoenderboom was Hendricks schoonzuster en werd dus nu ook zijn schoonmoeder.

Toen kwam ook Aeltje Hoenderboom te overlijden. Weduwnaar Berent Harberts hertrouwde op 19 oktober 1738 met Janna te Boekelder. Deze Janna te Boekelder werd naar haar moeder ook wel 'Janna te Molder' genoemd. Voor Enneken, Grietje, Garrit en Anthoni Kolkman werd Janna te Boekelder toen dus de nieuwe vrouw van hun stiefvader Berent Harbers.

Berent Harbers 'Blauwe Kruis' en diens vrouw Janna te Boekelder kregen in 1739 een dochter. Het dochtertje werd naar goed

gebruik genoemd Aeltje genoemd, naar Berents eerste echtgenote, de overleden Aeltje Hoenderboom.

Gr. 19 Oct. Berent Harberts N. wed. van wijlen
Aeltjen Hoenderboom en
Janna ten Boeckeler d. van
wijlen Hindrick ten Boeckeler
beide in Lichtenvoorde

Aantekening in het trouwboek van Lichtenvoorde 1738:
Den 19 8ber (= 19 oktober).

Berent Harberts, N(agelaten) weduwnaar van wijlen
Aeltjen Hoenderboom, met Janna ten Boeckeler, dochter
van wijlen Hindrick ten Boeckeler, beide in Lichten-
voorde.

Dan komt ook Berent Harbers te overlijden en zijn weduwe Janna hertrouwde op 31 oktober 1745 met Anthoni Kolckman, de zoon van de eerdergenoemde Reijnder Kolkman en Aeltje Hoenderboom.

Anthoni werd toen dus de echtgenoot van de weduwe van zijn stiefvader. Het echtpaar Anthoni en Janna wordt genoemd in periodiek nr 19 als bewoners van 'Het Witte Kruis', de herberg aan het Rapenburg.

Janna en Anthoni kwamen beiden in 1754 met een tussenpoos van enkele maanden te overlijden. Zij lieten vier uit hun huwelijk geboren jonge kinderen na: Berendina (Dina), Reinder, Hendrika en Getruijt. Ook Aeltjen, de dochter uit het eerdere huwelijk van Janna met Berent Harbers, bleef achter.

Hoe het verder ging met deze familie?

Mogelijk had Aeltje Harbers herberg het Witte Kruis geërfd van haar vader Berent Harbers 'Blauwe Kruis' en had haar moeder het vruchtgebruik. Dan heeft Aeltje het daadwerkelijk in volle eigendom gekregen in 1754, toen ook haar moeder kwam te overlijden. Aeltje was toen pas 15 jaar.

Waarschijnlijk mede vanwege het overlijden van haar moeder Janna te Boekelder en haar stiefvader Anthoni Kolckman, trouwde Aeltje Harbers al op de jeugdige leeftijd van 16 jaar op 29 maart 1755 met Teunis Isereve. De 'vrouw van Teunus IJserewe uit de stad', dus waarschijnlijk Aaltje, is overleden op 26 februari 1789. Blijkens het verpondingsregister van 1801 woonde Teunis in 1801 nog steeds op het Witte Kruis. Teunis is op 2 mei 1816 overleden op 93-jarige leeftijd. Hij was dus ongeveer 32 jaar toen hij met de 16-jarige

Aeltje trouwde. Overigens vermeldt Teunis' overlijdensakte dat hij de weduwnaar was van Aeltje 'Kolkman'. Klaarblijkelijk had Aeltje Harbers de naam 'Kolkman' van haar stiefvader Anthoni aangenomen of stond zij in elk geval onder die naam nog bekend.

In 1832 vermeldt het kadaster dat het Witte Kruis in eigendom was bij Harmen Kolkman en dat het pand tussen de kerk en het Witte Kruis eigendom was van Johanna Knippenborg, weduwe van Gerrit Jan Kolkman.

Detail van het kadastrale minuutplan anno 1832 met daarop herberg het Witte Kruis, eigenaar de herbergier Harmen Kolkman, met rechts daarnaast het huis bewoond door de weduwe van diens broer Gerrit Jan. (schermprint van www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl)

Deze Gerrit Jan Kolkman (1766-1819) en deze Harmen Kolkman (1772-1839) waren broers, zoons van ene Reinder Kolkman (1737-1807) en diens eerste vrouw Fenneken Storkhorst (1743-1779). Deze Reinder was niet zoon Reinder uit het huwelijk van Anthoni Kolkman en Janna ten Boekelder. Hij was de zoon van Anthoni's broer Garrit en diens vrouw Jenneken van Metelen Boschwever, met wie Garrit op 19 mei 1737 was getrouwd. Garrit was overleden in 1749. Zijn weduwe Jenneken van Metelen hertrouwde in 1750 met Klaes Weijenborg. Op 12 november 1755

vond bij het gericht de overdracht plaats voor 400 guldens aan Klaes en zijn vrouw Jenneken van $\frac{1}{4}$ aandeel van 'een hujs en daar bij en agtergelegen hofland nu gesitueert tussen de huisen van Antoni Kolkman en de rooms-priester Welscher of de rooms catholicq kerck op de Rapenborg binnen Lichtenvoorde ken- nelijk aan de gemene strate gelegen ...'.

Verkopers waren Enneken Hoenderboom (Kolckman), zuster van wijlen Garrit, en haar man Hendrik Harbers op Hoederboom, die het nu verkochte $\frac{1}{4}$ aandeel hadden geërfd van moeder Aeltje Hoenderboom, de weduwe van Reinder Kolckman. Aeltje Hoenderboom had vier kinderen, zoals eerder vermeld, en haar erfenis zal tussen haar vier kinderen verdeeld zijn. Mogelijk had dus ook wijlen Garrit inder- tijd al $\frac{1}{4}$ deel van dat huis naast de kerk geërfd en kocht zijn weduwe in 1755 het $\frac{1}{4}$ aandeel van Enneken.

Later zal Reinder, de zoon van Garrit en Jenneken, dit huis bewoond hebben en weer een generatie later diens zoon Gerrit Jan. En Rein- ders andere zoon Harmen werd uiteindelijk eigenaar van het Witte Kruis, na het overlijden van Teunis Issereve.

Hoe het met deze beide zogenoemde Kolk- manshuizen naast de kerk afliep, is in een eer- der periodiek al eens vermeld. In 1865 vestig- den zich er de zusters Recollectinen van Rot- terdam, religieuzen van de Franciscaner orde. In 1890 werden de huizen gesloopt om plaats te maken voor het St.-Jozefklooster. De bene- denverdieping van dit klooster was voor twee- derde deel in gebruik als bewaarschool, die ook door de nonnen werd gerund. In 1912 werd achter het klooster de Sint Jozefmeisjes- school gebouwd, aanvankelijk eveneens geleid door de zusters. Omstreeks 1978 hebben de zusters het klooster verlaten, waarna het klooster en later ook de school werden gesloopt om plaats te maken voor het bejaarden- centrum Antoniushove, dat sinds kort ook al- weer is gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw.

Overlijdens

Sommige mensen bereikten ook vroeger al een hoge leeftijd, maar veel mensen overleden op jonge leeftijd, zowel mannen, vrouwen als kinderen. De geboorte van een kind was niet zonder risico voor moeder en kind en ook

epidemieën eisten hun tol. Wat te zeggen van deze aantekeningen uit het dodenboek van Ruurlo uit 1806, waar binnen een week 3 kinderen uit een gezin kwamen te overlijden?

- No. 4 - Den 22 januarij - Is volgens declaratoir van aangeving no. 4 overleden GARRIT JAN TE WINKEL OF SPIJKER, oud 23 á 24 jaren, zijnde een zoon van Geertruid Damvelt bij haeren eersten eheman Dries te Winkell in echte verwekt, gewoont hebbende op het goed de Kleijne Haar in buurschap Haar gelegen, nalatende stiefvader, moeder, twee broers en twee zusters.
- No. 5 - Den 24 januarij - Is ingevolge declaratoir van aangeving no. 5 overleden JANNA TE WINKEL, zijnde een dogter van Geertruid Damveld en wijlend Dries te Winkel, gewoont hebbende op de Kleijne Haar of Spijker genaamt op de buurschap Haar gelegen, oud in het 12de jaar, nalatende stiefvader, moeder, twee broers en een zuster.
- No. 7 - Den 27 januarij - Is volgens Declaratoir van aangeving no. 7 overleden GARRIDIENA TE WINKEL, zijnde een dogter van Geertruid Damveld en wijlen Dries te Winkel, in de tijd echtelieden, gewoont hebbende op het goed de Kleijne Haar of Spijker genaamt onder de buurschap Haar gelegen, nalatende stiefvader, moeder en twee broers.

Tragisch te zien hoe steeds weer genoteerd moest worden dat het aantal nagelaten betrekkingen met één kind verminderd was.

Omdat Lichtenvoorde behoorde tot het kerspel Groenlo, moesten de overledenen begraven worden in Groenlo. Vanaf ongeveer 1600 werden de overledenen ook in Lichtenvoorde begraven op het kerkhof bij de kapel, later de kerk aan de Rentenierstraat. Van de begravingen werden dodenboeken/begraafboeken bijgehouden. Van de Lichtenvoordse begraafboeken staan [transcripties op genealogiedomein.nl](http://transcripties.op.genealogiedomein.nl) over de jaren 1742-1812. De wat rijkere families lieten hun doden begraven in de kerk. Daar moest voor betaald worden, zodat over de jaren vóór 1742 ook informatie

gevonden kan worden in de rekeningen van de kerkmeesters. Daarvan staan [transcripties op genealogiedomein.nl](http://transcripties.op.genealogiedomein.nl), over de jaren 1697 – 1742.

Van de begraafboeken moest inzage verleend worden of moesten kopieën gegeven worden aan de fiscaal. Aan de hand daarvan werd waarschijnlijk gecontroleerd of erfgenamen wel aangifte hadden gedaan vanwege de verschuldigde successierechten.

Kinderen of kleinkinderen betaalden geen successierechten. Maar echtgenoten, broers, zusters, neven en nichten en niet-familieleden moesten wel betalen. Daarom werd gesproken van ‘collaterale successie’, letterlijk ‘opvolging in de zijlinie.’ Wie niet ‘inheemsch’ was, maar bijvoorbeeld afkomstig was uit Vreden of Bocholt in het Munsterland, betaalde het dubbele tarief. De tarieven wisselden in de loop der jaren maar waren minder hoog dan tegenwoordig. Er was sprake van de 40^e en 50^e penning, dus 2,5 % of 2%. Voor ‘niet-inheemschen’ de 20^e of 25^e penning, dus 5% of 4%. Wie verzuimd had om tijdig aangifte te doen, kon rekenen op een boete van 100% en moest daarnaast 8% rente per jaar over het verschuldigde betalen. Ook hiervan staan transcripties op www.genealogiedomein.nl (zoekwoord: ‘collaterale’).

Er moest eenzelfde belasting betaald worden wanneer iemand onroerend goed aankocht, dus een soort overdrachtsbelasting. Ook hiervan staan transcripties op genealogiedomein.nl onder [Lichtenvoorde – overdrachtsbelasting](#).

Andere registraties

Naast doop- en trouwboeken en de registers van de burgerlijke stand, zijn er nog veel meer documenten in allerlei archieven waaruit men informatie kan halen, zoals belastingregisters (verpondingsregisters), lidmaten- en communicantenregisters, pachtboeken en diverse andere registraties. Veel daarvan is gedigitaliseerd en te vinden op internet.

Afsluitend

Mocht u geïnteresseerd zijn in genealogie: u kunt ook zonder bezoek aan een archief tegenwoordig al heel veel vinden op het internet.

Het R.K.W.V.-vaandel St. Jozef van Lichtenvoorde

Door Benno van Lochem

Bij het nakijken van enkele stukken over het boek "Eendracht maakt macht" viel mijn oog op een vergeten stukje informatie over het vaandel van de Vakbeweging in Lichtenvoorde. Na de opheffing van de laatste FNV-afdeling bouw in Lichtenvoorde februari 2015, werd dit vaandel overgedragen en in bruikleen gegeven aan de r.-k. kerk. Dit artikel gaat over de geschiedenis van dit vaandel.

De vroege vakbonden in Nederland hadden er een kapitaal voor over om, wat zij als hun visitekaartje beschouwden, te laten maken: het vaandel: een kostbaar werkstuk van fluweel, zijde of satijn met gouddraad. Een bond zonder vaandel had niets herkenbaars in het lokale verenigingsleven. Bij feestelijke optochten en speciale vergaderingen werd het vaandel ontvouwd en op een staf meegevoerd door de trotse drager. Zo deden de beroepsgilden in de middeleeuwen het ook al.

Rond 1900 kostte een vaandel van een gespecialiseerd atelier zo'n honderd gulden, duizend keer het uurloon van de gemiddelde arbeider in die tijd. Goedkoper was het om een tweedehands vaandel via een advertentie in de vakbondspers op de kop te tikken. Alleen de naam van de afdeling en de oprichtingsdatum moesten dan nog veranderd worden. Handwerkende echtgenotes van de bondsbestuurders konden hier een oplossing bieden. Met borduur- of applicatietechniek, soms ook met de fijne verfkwest, werd het werkgereedschap van de vaklieden in kwestie op het vaandel aangebracht. Onder invloed van de heersende kunststijlen zoals Jugendstil en Art Deco verschenen er daarna bloemmotieven, eikenbladen of lauwerkranen bij op het vaandel. De symboliek van de rijzende zon of de kraaiende haan had zowel bij christelijke als bij socialistische verenigingen zeggingskracht. Katholieke verenigingen beeldden vaak ook hun schutspatroon af. Ook de Lichtenvoordse r.-k. werkliedenvereniging St.-Jozef heeft een dergelijk vaandel.

Na de St.-Jozef-patroonsdag van 3 mei 1914 werd in de ledenvergadering van de r.-k. werkliedenvereniging besloten om een vaandel aan te schaffen. Om het nodige geld bijeen te brengen werden er 400 aandelen uitgebracht met een waarde van 50 cent. Tevens werd besloten

tot een contributieverhoging met 1 cent over de periode die duurde tot het nodige geld bijeen was gebracht. De eerste inleg voor het vaandel was een donatie van 15 gulden door pastoor Thomas Sanders.

De opdracht voor het vervaardigen van het vakbondsvaandel werd gegund aan Augustinus Arnoldus van Os. Hij heeft zijn naam achter op het vaandel geborduurd. De geboren Tilburger (6 februari 1883) stond bekend als kunstenaar in verschillende disciplines, van het vervaardigen van schilderijen en affiches tot het maken van beeldhouwwerken en vandelens. Later specialiseerde hij zich in het maken van kerkelijke kunst. Hij vervaardigde onder meer het altaar voor de paterskapel van de Heilige familie in Goirle, het Heilig Hartmonument bij de kerk van Lieshout, het

hoogaltaar van de Nieuwe Kerk in Delft en het Heilig Hartmonument bij het bisschoppelijk paleis te Breda. Zijn atelier was gehuisvest aan de Noordstraat 119 in Tilburg. Zijn succesvolste periode lag tussen 1928 en 1937 waarin hij de elementen van de Art Deco-stijl toepaste. Het Lichtenvoordse vaandel is dus van vóór die periode, toen hij 31 jaar was en al bekend als vervaardiger van vaandels. Ook het Koninklijke Tilburgs mannenkoor St.-Caecilia bezit een vaandel van hem uit die periode. Arnoldus van Os was getrouwd op 31 juli 1920 met Adriana Antonia Maria Lorrie. Het echtpaar kreeg vijf kinderen van wie er twee het eerste levensjaar niet haalden. Op 21 oktober 1940 overlijdt Van Os in Tilburg.

Op het vaandel is de heilige Jozef van Nazareth afgebeeld, beschermheilige van de timmerlieden en van de arbeiders in het algemeen. In zijn hand de winkelhaak als herkenbaar werktuig van de timmerman.

Twee opvallende dingen zijn er te zien op het vaandel. Ten eerste de naam 'R.K. Arb. Vereniging St. Jozef' in de boog rond de beschermheilige. Dat is de officiële naam die de vereniging op 22 juni 1913 krijgt. Deze naam wordt in de notulenboeken echter alleen bij de eerste paar vergaderingen genoemd. Daarna verandert de naam in 'R.K. Werklieden Vereniging St Jozef'. Het tweede wat opvalt, is de oude schrijfwijze van Lichtenvoorde, dat als 'Lightenvoorde' wordt gespeld.

Onder de naam zien we het gemeentewapen van Lichtenvoorde. Het wapen links van de plaatsnaam is het wapen van paus Benedictus XV (1914-1922), het wapen rechts is het Rijkswapen. Op het slingerende lintje eronder staat de oprichtingsdatum 22 juni en het jaar 1913.

Het wapen van Paus Benedictus XV

Het Rijkswapen

We keren terug naar de notulen. Na lang sparen werd voor fl. 210,56 het vaandel

aangeschaft, dat werd ingewijd en in gebruik genomen op 14 november 1915 tijdens een speciale mis. Na de mis werd onder begeleiding van harmonie St.-Caecilia een rondgang gemaakt door Lichtenvoorde.

Bij diverse manifestaties werd het vaandel gebruikt zoals bij de genoemde patroonsdag. Een goed oud gebruik bij de RKWV was het rozenkransgebed voor de overledenen. Drie avonden werd het door de leden van de RKWV gebeden. Ieder lid werd geacht erop toe te zien dat daarbij in ieder geval één gezinslid aanwezig was. Ook werd het vaandel van de vereniging meegevoerd in de begrafenisstoet van een overleden lid. In 1956 kwam aan die langlopende traditie, het rozenkransgebed voor de overledenen, een eind. Vanaf 1913 was voor een overleden lid dat rozenkransgebed gehouden. Leden waren verplicht hieraan deel te nemen. Na de Tweede Wereldoorlog liep de opkomst sterk terug. Het was soms beschamend naar de familieleden van de overledene.

Aangezien de vakbeweging tijdens de Tweede Wereldoorlog ontbonden werd, werden verschillende bezittingen bij derden ondergebracht. Ook het verenigingsvaandel werd in veiligheid gebracht. Men was echter vergeten waar het was ondergebracht. Pas op 19 november 1946 kwam het bericht dat het vaandel terecht was. Het had al die tijd op het hoofdkantoor in Utrecht gelegen. Het bleek in zo'n slechte staat te zijn dat een opknapbeurt wel op zijn plaats was. Tijdens de viering van het 35-jarig jubileum op 11, 12 en 13 oktober 1948 werd het vaandel voor het eerst sinds de oorlog weer meegevoerd in de optocht.

In 1946 werd de vakbeweging, toen Katholieke Arbeiders Bond genaamd, eigenaar van Hotel Industrie aan de Dijkstraat. Het vaandel werd daar netjes bewaard in een vitrine. In 1963 werd Hotel Industrie verkocht en had de vakbeweging geen eigen onderkomen meer. Het vaandel werd geruime tijd ondergebracht bij bestuursleden. Door het rondtrekken werd het er niet beter op en eind jaren zeventig is daarom besloten om het onder te brengen bij de r.-k kerk. Frans te Brake, vrijwilliger bij de kerk en bestuurslid van FNV bouw, kwam het er later bij toeval tegen in opgerolde staat in een lade van een kast.

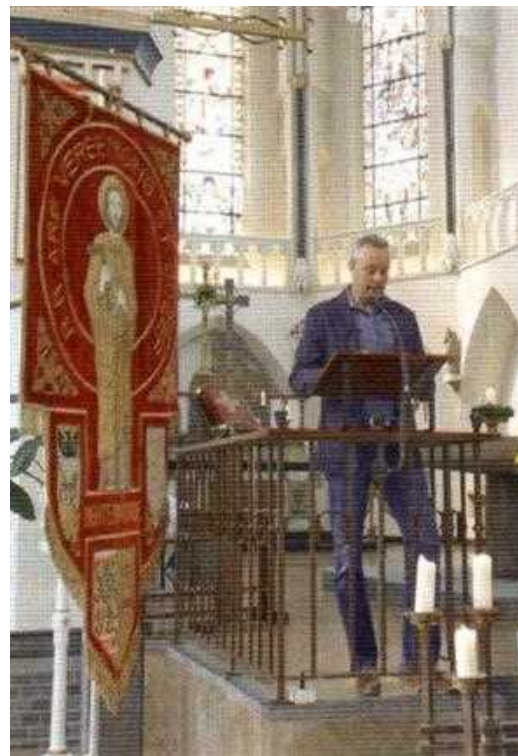
De bestuurstafel tijdens het 35- jarig bestaan van de KAB. V.l.n.r. Theo Hulshof (Planteman), Antoon Hund, pater Celsus Haarmans, Herman Olijslager, Frans te Vruchte, Jan Holweg en Gert Holweg. Op de achtergrond links het vaandel van de leerbewerkers vakbond en rechts het verenigingsvaandel. Collectie G. Eppingbroek.

In 2001 werd het FNV-gebouw in Lieveelde geopend en daar is het vaandel weer in oude glorie neergehangen, samen met het verenigingsvaandel van Aalten. Totdat het kantoor in Lieveelde in 2015 werd gesloten heeft het daar gehangen. Toen moest opnieuw een goede plek worden gevonden voor dit erfstuk van de vakbeweging Lichtenvoorde.

Bij de viering van 100 jaar St. Bonifatiuskerk was het vaandel al eens tentoongesteld met enkele andere verenigingsvaandels. Een betere plek kon het ook niet hebben, zodat werd besloten om het terug te brengen waar het vandaan kwam. De cirkel was rond. Wat op

initiatief door pastoor Sanders in 1914 was begonnen eindigde op zondag 3 mei 2015 met de officiële overdracht aan Els Grevers van de locatieraad van de r.-k. kerk.

*Overdracht vaandel 3 mei 2015
foto's Eveline Zuurbier*

A’j plat könt praoten, hoof i-j ‘t neet te laoten.

Door Martin Huinink

De gemeenten Aalten, Oost Gelre en Winterswijk hebben samen de Erfgoednota Oost Achterhoek 2021-2023 vastgesteld. De nota is te vinden op www.erfgoeddoostachterhoek.nl. Op deze website kunt u informatie krijgen over subsidieregelingen en projecten op het gebied van ons erfgoed. Ook kunt u op die site de Erfgoednota downloaden. Er is ook een vertaling in het Achterhoeks, de Arfgoodnota, die eveneens op die site kan worden gedownload.

De Erfgoednota onderscheidt materieel en immaterieel erfgoed. Als materieel erfgoed noemt de nota: historisch landschap, archeologie, geologie, historische (steden)bouw, musea en archieven. Bij immaterieel erfgoed kunt

u denken aan geschiedenis, verhalen, gewoonten en gebruiken, maar ook aan de Achterhoekse streektaal. De Erfgoednota/Arfgoodnota zegt er het volgende over:

Erfgoednota

Streektaal

Tijdens het ophalen van de input voor deze beleidsnota, kwam aandacht voor de streektaal een aantal keer naar voren. In onze regio is de Dialectkring Achterhoek en Liemers actief. Die onderhoudt ook relaties met organisaties als de Stichting Culturele Grenscontacten Achterhoek-Westmünsterland (CGAW), waarmee ze jaarlijks een Dialectdag/Tag des Platt organiseren. Deze dag vindt afwisselend plaats aan Nederlandse of Duitse zijde en kent een programma met Nederlandse en Duitse inleiders over een thema dat betrekking heeft op het grensgebied. De afgelopen periode hebben we via het Cultuur en Erfgoedpact onze streektaal onder de aandacht gebracht door het educatieprogramma Wiesneus maar ook door het streektaalfestival Plat Gespöld. Jaarlijks brengt het festival vertellers en musici samen met de taal van de Achterhoek en de Liemers.

Wiesneus

Het is voor het derde jaar op rij dat in de streektaal les op scholen in de regio wordt gegeven en alle leerlingen het tijdschrift Wiesneus krijgen. Het tijdschrift, met onder meer “leedjes, ’n zuukplate, ’n kleurplate en puzzels” (allemaole in ‘t Achterhooks!) is bedoeld om kinderen voor dialect te interesseren en ze de rijke schat aan dialectwoorden te tonen. Met verhalen en spelletjes in Wiesneus wordt de streektaal onder de aandacht van kinderen gebracht. Doel is kinderen de streektaal te laten ervaren als een volwaardige taal,

Arfgoodnota

Streektaal

Tiedens ‘t ophalen van de inbreng veur disse beleidsnota, kwam andach veur de streektaal ‘n antal keern naor veurn. In unze regio is de Dialectkring Achterhoek en Liemers actief. Zee onderhöld ok relaties met organisaties as de Stichting Culturele Grenscontacten Achterhoek-Westmünsterland (CGAW), waor ze jaarleks ne Dialectdag/Tag des Platt met organiseert. Dissen dag is afwisselend an de Nederlandse of Duutse kante en kent ‘n programma met Nederlandse en Duutse inleiders ovver een thema dat betrekking hef op ‘t grensgebied. De afgelopen periode he’w via ‘t Cultuur en Arfgoodpact unze streektaal onder de andach ebrach deur ‘t educatieprogramma Wiesneus maor ok deur ‘t streektaalfestival Plat Gespöld. Jaorlijks breg ‘t festival vertellers en musici bi-j mekare met de taal van ‘n Achterhoek en de Liemers.

Wiesneus

‘t Is veur ‘t daarde jaor op riege dat de streektaal les op scholen in de regio wodt egovven en alle leerlingen ‘t tiedschrift Wiesneus kriegt. ‘t Tiedschrift, met onder meer “leedjes, ne zeukplate, ne kleurplate en puzzels” (allemaole in ‘t Achterhooks!) is bedoeld umme kindere veur dialect te interesseern en ze de rieke schat an dialectwoorden te laoten zeen. Met verhaaln en spelletjes in Wiesneus wodt de streektaal onder de andach van kindere gebracht. Doel is kindere de streektaal te laoten ervaren as ne volweerdege taal, net as

net als het standaard Nederlands. Naast het culturele aspect speelt ook het taalverrijkende een rol en biedt het een stimulans aan de algemene taalontwikkeling.

Luisteren

Een mooi nieuw initiatief rond streektaal, dat ontstaan is tijdens de coronatijd, is de website luisteren.nl. Op de website staan luisterverhalen en luistergedichten in het Achterhoeks. De teksten reflecteren de identiteit van de Achterhoek, verbinden, bieden vermaak en geven troost. Ze zijn gratis te beluisteren en de initiatiefneemster hoopt de eenzaamheid er een beetje mee te verzachten.

't standaard Nederlands. Naost 't culturele aspect spölt ok 't taalverriekende ne rolle en böd 't ne stimulans an de algemene taalontwikkeling.

Luisteren

Een mooi ni-j initiatief rond streektaal, dat ontstaan is tiedens de coronatied, is de webstae luisteren.nl. Op de webstae staot luisterverhaaln en luistergedichten in 't Achterhoeks. De teksten reflecteert de identiteit van 'n Achterhook, verbindt, beed vermaak en gef t troost. Ze bunt gratis te beluustern en de initiatiefnemster hopt de eenzaamheid der 'n betken met te verzachten.

Het Achterhoeks is een dialect van het Nedersaksisch. In de middeleeuwen was het Nedersaksisch de taal van de Hanzesteden en was het een algemeen bruikbare taal in het gebied van de Noordzee en de Oostzee. Het had een positie die vergelijkbaar is met tegenwoordig de positie van het Engels. Maar die tijd is voorbij.

Het Nedersaksisch is geen eenheidstaal. Het bestaat uit meerdere dialecten in Nederland en Duitsland. Anders dan bij de Friese taal, is er ook geen standaardspelling. Waar bijvoorbeeld de Achterhoeker 'naober' schrijft, schrijven de Tukkers en de Drenten 'noaber'.

Nedersaksisch taalgebied in Europa

De totstandkoming van een standaardspelling voor het Nedersaksisch wordt verder bemoeilijkt door de grote variatie in dialecten (bijvoorbeeld hoes en huus) en door de Duits-Nederlandse landsgrens. Want in Nederland wordt aansluiting gezocht bij de spellingsregels van het Nederlands en in Duitsland bij de spellingsregels van het Duits.

Het Nedersaksisch is in 1996 officieel door de

Nederlandse regering erkend als regionale taal onder het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden. Ook de Duitse regering heeft het Nedersaksisch officieel als regionale taal erkend.

Nedersaksisch taalgebied in Nederland

Dit Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden is een verdrag dat is gesloten tussen de landen die lid zijn van de Raad van Europa. De Raad van Europa is een organisatie van 50 Europese staten, die is opgericht na de Tweede Wereldoorlog om mensenrechten en democratie te bevorderen. De lidstaten doen dat vooral door het sluiten van onderlinge verdragen. Het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden is één van die verdragen.

Het Europese handvest kent regionale talen en minderheidstalen. Minderheidstalen zijn talen die worden gesproken door een bepaalde groep maar die niet aan een bepaalde regio zijn gebonden, zoals het Sinti en het Jiddisch.

Het Nedersaksisch is volgens het Handvest geen minderheidstaal maar een regionale taal. Het Handvest definieert een regionale taal als

- een taal die van oudsher wordt gebruikt in een bepaald gebied van een staat door onderdanen van die staat die een numerieke minderheid vormen ten opzichte van de overige bevolking van de staat; en
- die verschilt van de officiële taal/talen van die staat, maar
- waarbij het niet mag gaan om dialecten van de officiële taal/talen van de staat of de taal van migranten.

In Nederland zijn ook het Fries en het Limburgs erkend als regionale taal. Het Fries heeft daarbij wel een hogere status gekregen dan het Limburgs en het Nedersaksisch. Op het Fries is deel III van het Handvest van toepassing verklaard. Dit deel bevat 68 concrete vereisten op het gebied van:

- onderwijs;
- rechtspraak;
- bestuur;
- media;
- culturele activiteiten en voorzieningen;
- economisch en sociaal leven; en
- grensoverschrijdende uitwisselingen.

De Staat die een regionale taal erkent als regionale taal onder deel III moet zich verplichten aan ten minste 35 van die 68 vereisten te voldoen.

Op het Limburgs en het Nedersaksisch is niet deel III maar deel II van het Handvest van toepassing. Dit hoewel Nederland ten aanzien van het Nedersaksisch toch al aan meer dan de vereiste 35 vereisten voldoet. Nederland zou dus niets extra hoeven te doen als zij het Nedersaksisch zou willen aanmelden onder deel III. Niettemin is het Nedersaksisch niet aangemeld onder deel III maar onder deel II. Deel II bevat geen concrete vereisten, zoals deel III, maar alleen algemeen geformuleerde beginselen en doelstellingen zoals:

- de erkenning van de regionale taal als uiting van culturele rijkdom;
- de noodzaak van bevordering en

bescherming van de regionale taal;

- de vergemakkelijking en/of aanmoediging van het gebruik van de regionale taal in het openbare en particuliere leven;
- het bieden van passende vormen en middelen voor het onderwijs in en de bestudering van de regionale taal op alle daarvoor in aanmerking komende onderwijsniveaus;
- het bieden van voorzieningen om degenen die een regionale taal niet spreken in staat te stellen deze taal te leren als zij dit wensen;
- de bevordering van studie en onderzoek van de regionale taal aan universiteiten of gelijkwaardige instellingen;
- de bevordering van passende soorten internationale uitwisselingen.

Nederland heeft het Nedersaksisch niet erkend als regionale taal onder deel III. De Nederlandse regering was aanvankelijk zelfs geneigd om het Nedersaksisch aan te merken als een dialect van het Nederlands. Dat zou dan betekend hebben dat een erkenning als regionale taal per definitie niet mogelijk is. Maar uiteindelijk heeft zij het Nedersaksisch toch erkend als regionale taal, zij het als taal waarop alleen deel II van het Handvest van toepassing is. Mogelijk heeft bij de beslissing om het Nedersaksisch toch te erkennen als regionale taal meegespeeld dat de Duitse regering het Nedersaksisch wel wilde erkennen als taal en dat zij daarop zelfs deel III van het Handvest van toepassing heeft verklaard.

De reden voor de Nederlandse terughoudendheid is bekend uit antwoorden van de regering op vragen van de Tweede Kamer. De regering vreesde dat een royalere erkenning, net zoals bij het Fries, zou leiden tot extra regelgeving en tot extra kosten. Op de website van de Rijksoverheid staat dan ook zuinigjes dat de erkenning van het Nedersaksisch als regionale taal inhoudt dat dat *'betrokken provincies en gemeenten'* nu een beleid kunnen voeren voor de regionale talen:

'Het Nedersaksisch (in 1996) en het Limburgs (in 1997) zijn erkend als regionale talen onder het Europees Handvest. Door deze erkenning kunnen betrokken provincies en gemeenten een eigen beleid voor deze regionale talen voeren. Daarmee bevorderen zij het cultureel

erfgoed van Nederland. Zij geven bijvoorbeeld subsidies aan lokale toneelverenigingen. Of aan regionale omroepen die voor een deel in deze talen uitzenden.'

Het valt trouwens moeilijk in te zien dat provincies en gemeenten die bevoegdheid pas 'door die erkenning' zouden hebben gekregen. Provincies en gemeenten zijn autonoom en kunnen in principe zelf bepalen op welke gebieden zij beleid willen voeren, mits dat niet in strijd is met landelijke wetgeving. Een eed bijvoorbeeld moet in het Nederlands, het Fries dan wel, in Caribisch Nederland in het Nederlands, Engels of het Papiamentu afgelegd worden. Een eed mag niet afgelegd worden in het Nedersaksisch. Maar veel mag er wel.

Zo is de gemeente Rijssen-Holten als eerste Nedersaksische gemeente al in 2008 officieel tweetalig geworden. Dit uit zich bijvoorbeeld in het tweetalige baliebeleid op het gemeentehuis en de mogelijkheid om huwelijksvoltrekkingen in het Rijssens te laten plaatsvinden

Baliebord in het gemeentehuis van Rijssen-Holten

En al meer dan 20 jaar wordt één keer per jaar, in maart, de maandelijkse raadsvergadering in het Nedersaksisch gehouden. De toenmalige burgemeester Koelewijn kreeg daarvoor indertijd een privé cursus dialect van een van de raadsleden.

www.mooioverijssel.nl/videos/twente/rijssen/burgemeester-rijssen-holten-krijgt-dialectles/9913; schermprint.

Ook de gemeente Raalte heeft inmiddels besloten een maal per jaar in maart – dialectmaand - in het dialect te vergaderen.

Op 10 oktober 2018 is in Zwolle het Convenant inzake de Nederlandse erkenning van de regionale Nedersaksische taal overeengekomen tussen de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de provincies Fryslân (Friesland), Groningen, Drenthe, Overijssel en Gelderland en de gemeenten Weststellingwerf en Ooststellingwerf. In deze beide Friese gemeenten wordt Stellingwerfs gesproken, hetgeen ook een dialect van het Nedersaksisch is. En vandaar dat ook de provincie Fryslân partij was bij het convenant.

Slechts twee gemeenten zijn partij bij het convenant. De gemaakte afspraken zijn tamelijk algemeen geformuleerd en in een rechtszaak niet afdwingbaar. Dit laatste werd ten overvloede ook nog maar eens uitdrukkelijk in het convenant vermeld. In het convenant is nog wel bepaald dat het convenant in de Staatscourant zou worden geplaatst. Maar zelfs dat is niet gebeurd, hoewel voor de ondertekeningshandeling indertijd wel de nodige publiciteit is gezocht. Een welgemeend 'jao jao' voor wat betreft de inhoud van het convenant lijkt dan ook wel op zijn plaats.

Interessanter dan de inhoud van de overeenkomst zijn dan ook de overwegingen bij de overeenkomst, in het bijzonder ook:

- dat partijen het belangrijk vinden om gezamenlijk de wenselijkheid van het volwaardig bestaan van het Nedersaksisch in levend gebruik, in gesproken zowel als in geschreven vorm te onderschrijven;
- dat het gebruik van het huidige Nedersaksisch in zijn hoofdvariëteiten, het functioneren als levendig communicatiemiddel en de verzorgde gebruikmaking in het bestuurlijk verkeer en in culturele uitingen, van belang zijn voor de eigen cultuur en identiteit;
- dat het Nedersaksisch wordt beschouwd als een actuele spiegel van een levende, eeuwenoude traditie, die op moderne wijze wordt voortgezet;
- dat het van belang is om het imago van het Nedersaksisch en de gebruiksmogelijkheden te stimuleren en te versterken, zodat oudere generaties gemotiveerd worden om

hun taal aan jongeren door te geven en dat jongeren ervoor open staan om de taal te leren en te gebruiken; en

- dat het belang van het Nedersaksisch in het handelsverkeer met de Noord-Duitse deelstaten onderschreven wordt.

Het Nedersaksische is overigens niet alleen van belang voor het handelsverkeer. Het kan ook voor het interbestuurlijk verkeer van belang zijn, zoals blijkt uit het begin van een toespraak van de wethouder uit het Twentse Tubbergen, toen de raad van de Duitse buurgemeente Uelsen op bezoek was: *'Ik zal mèr plat proaten. Want as ik Hollaands proat, bin ik baang dat oonze Duutse gasten 't nich*

verstoat. En as ik Duuts proat, bin ik bang dat gin mense 't kan verstoan'.

Afsluitend twee stellingen:

1. Het is terecht dat er in de Erfgoednota ook enige aandacht is voor de streektaal. Want Aalten, Oost Gelre en Winterswijk zijn als onderdeel van het Nederlandse staatsbestel gebonden aan het Handvest, een internationaal verdrag dat door Nederland is medeondertekend.
2. Door het Handvest kan binnen het Nedersaksisch taalgebied nu iedereen met recht zeggen: A'j plat könt praoten, hoof i-j 't neet te laoten.

Gelderland

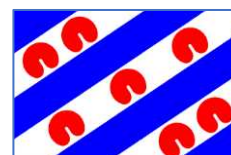
Overijssel

Drenthe

Groningen

Fryslân

Weststellingwerf

Ooststellingwerf

De vlaggen van de provincies en gemeenten die partij waren bij het convenant met de Minister van Binnenlandse Zaken

Hamalandhal 48 jaar sportplezier

Door Benno van Lochem

In 2013 mocht ik een bijdrage leveren aan de openingskrant van Stichting Hamalandhal Lichtenvoorde. Bestuurslid van de stichting Joop Ebbers vroeg mij de geschiedenis samen te vatten in één pagina met een paar foto's erbij. Natuurlijk had ik aan één pagina niet genoeg vandaar dat mijn hele verhaal hier nu is afgedrukt.

Na een grondige renovatie en een nieuwbouw was op 16 februari 2013 de officiële opening van de Hamalandhal. In dit artikel willen we terugkijken op het ontstaan van deze sporttempel.

Halverwege de jaren zestig was er een groot tekort aan gymnastieklokalen. Men had een gymlokaal in de huishoudschool aan de Dijkstraat, die vooral gebruikt werd door Longa Gymnastiek. Ook was er in dezelfde straat tot 1963 de mogelijkheid gym te beoefenen in de grote zaal van Hotel Industrie, waar de

protestantse sportvereniging PSV gebruik van maakte. Hotel Industrie, het culturele bolwerk in die dagen, werd in 1965 gesloten. Verder was er gymruimte in het oude Patronaatsgebouw (de latere Möllenkoare) aan de Patronaatsstraat. Het huurcontract liep echter in maart 1963 af en werd niet verlengd, vooral omdat de ruimte totaal niet meer voldeed aan de veiligheidseisen. En dan had je nog het gymlokaal van de LTS waar in 1959 Longa Volleybal de eerste trainingen in de avonduren had. Op die van de LTS na waren de

accommodaties alle in zeer slechte staat. Er was dus geen tot weinig ruimte om lessen lichamelijke oefening te geven aan de schoolgaande jeugd in het basis- en in het voortgezet onderwijs. De vraag kwam op hoe aan dit nijpende tekort van gymzalen snel een eind kon worden gemaakt.

In 1965 zouden in totaal 1585 kinderen, verdeeld over 46 klassen, hiervan gebruik moeten maken. Uitgaande van 1½ uur les per klas per week was er voor de schoolgymnastiek een behoefte aan 69 zaaluren per week. Omdat het aantal schooluren 27½ per week was, zouden twee of zelfs drie gymnastieklokalen in Lichtenvoorde geen overbodige luxe zijn. De politiek liet het echter afweten om concrete plannen te maken voor de oplossing van dit probleem.

Daarom werd in 1966 de Sportraad opgericht en die moest gaan inventariseren hoeveel vloeroppervlakte er nodig was in de gehele gemeente Lichtenvoorde. De Sportraad is door de gemeente ingesteld en gesubsidieerd. In die raad zaten vertegenwoordigers van verschillende sportverenigingen en men kwam al gauw tot de conclusie dat het vijf voor twaalf was. Er was niet alleen grote behoefte aan gymnastieklokalen, maar ook aan sportvelden en een overdekt zwembad.

In de gemeenteraadsvergadering van 11 augustus 1967 werd de goedkeuring gegeven aan

De gymnastieklokalen die gebouwd werden in 1967 op de voormalige kwekerij van Heusinkveld aan de Pastoor Sandersstraat en op de hoek van (nu) de Gert Reindersstraat en de Hendrik Leemreizestraat. Het zou een druppel op een gloeiende plaat zijn voor wat betreft gymnastiekruimte. Fotocollectie Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers ECAL

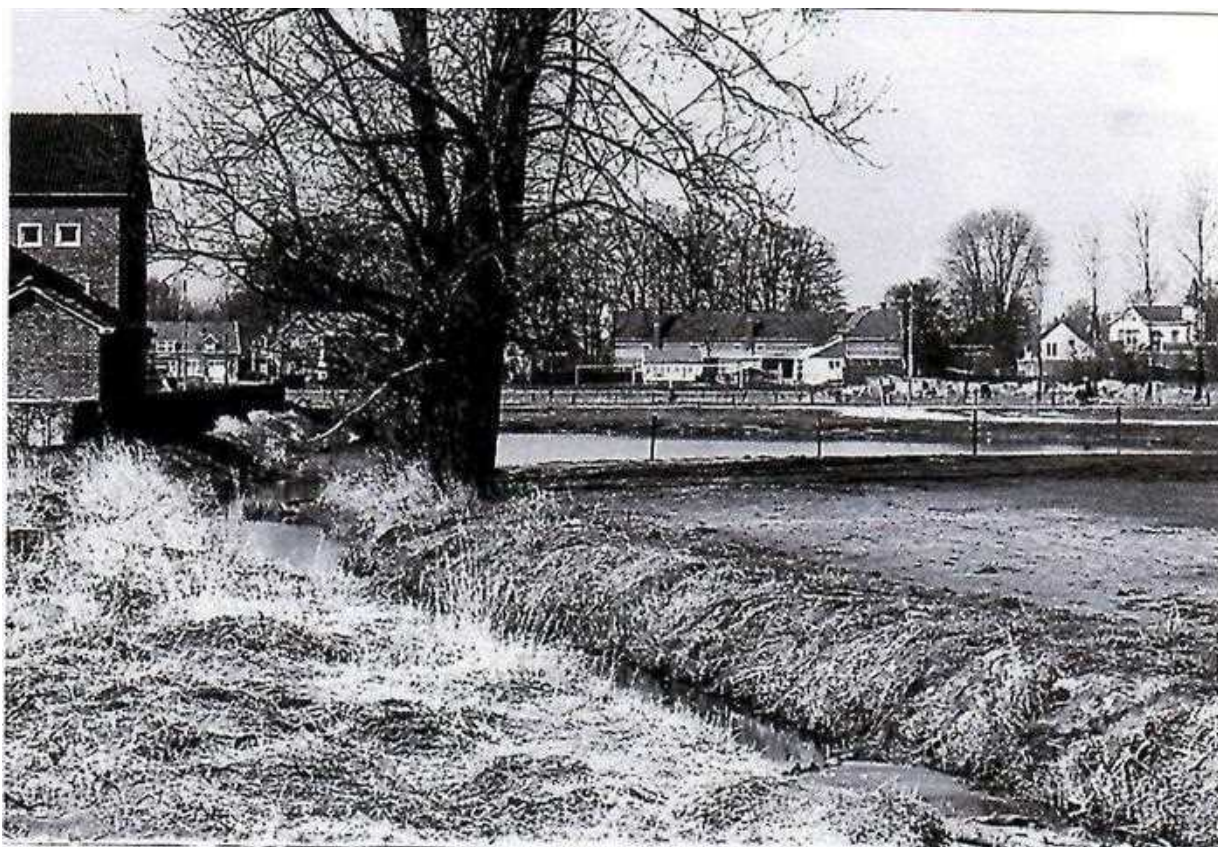
het bouwen van twee houten gymnastieklokalen door de firma De Schelde.

Eén gymnastieklokaal werd gebouwd aan de Goudenregenstraat (nu de Hendrik Leemreizestraat). Het andere is alsnog in steen uitgevoerd aan de Pastoor Sandersstraat. Hiervan maakte ook het lager onderwijs gebruik. Tussen deze beide zalen zou een ruim terrein (1½ ha, waarvan de helft verhard) worden bestemd voor de beoefening van buitengymnastiek en andere takken van sport.

Hoewel de druk nu van de ketel was, bleef er een tekort aan vloeroppervlakte. De raadsleden Broekhof, Soetenga en Van Tongeren bleven er bij het college op hameren om met een ruime sportaccommodatie te komen, of zoals de heer L.J. Broekhof (medebestuurder van Longa'30) in de raadsvergadering van 28 juli 1968 memoreerde: *'Mede door het feit dat de sport een steeds grotere plaats inneemt in het leven van vooral de jeugd kan de overheid niet alleen toezien en het werk overlaten aan de verenigingen'*.

Door een raads crisis tussen 1968 en 1969, waarbij zelfs burgemeester Frans Waals (*18-2-1905 †1-3-1987) tijdelijk uit de roulatie was en werd vervangen door waarnemend burgemeester Cornelis Slobbe (*30-6-1902 †12-3-1995), werd de bouw van een grote sporthal op een laag pitje gezet. Het duurde zelfs tot na 6 februari 1971 voor er groen licht werd gegeven aan het nieuwbouwplan. Het is burgemeester A.P.J. van Bastelaar die in een bijeenkomst van de Sportraad verklaart dat de beste plaats voor de nieuw te bouwen sporthal het terrein achter de huishoudschool is. Dit terrein was al jaren in gebruik als gemeentelijk sportterrein. Het bouwen op die plaats scheelt de gemeente jaarlijks aan rente aflossing een bedrag van fl. 70.000. De sporthal is daar zodanig gesitueerd dat vier scholen er gebruik van konden maken en dat bracht automatisch subsidie in het gemeentelaatje.

Op 1 december 1971 komt de gemeente met de concrete plannen naar buiten en dan blijkt de sporthal een kopie te zijn van een eerder in Haaksbergen gebouwde hal. De hal kan door neerhaalwanden in drie turnlokalen worden omgetoverd waardoor drie klassen van verschillende scholen tegelijk gebruik kunnen maken van de sporthal. In de hal kunnen 750

Het terrein gezien vanaf de LTS voordat de sporthal werd gebouwd. De foto dateert van 1971 en we zien op het midden van de prent Den Diek, toen nog huishoudschool. Rechts daarvan het witte huis van Hulshof Herwalt. Fotocollectie gemeentearchief

toeschouwers de diverse sportmanifestaties volgen. Hiervoor werden tribunes gebouwd. Tijdens een spoedeisende raadsvergadering op 31 december 1971 werd afgesproken dat de stichting Sporthal de hal zo zou indelen dat deze ook voor culturele doeleinden zou kunnen worden gebruikt. Er werd een lening aangegaan van fl. 900.000,- gulden met een looptijd van (let op) 40 jaar, die in 2013 afliep. In februari 1972 werd het gehele plan door de raad goedgekeurd en kon men op zoek naar een aannemer. Die werd op 11 april 1972 gevonden in het bouwbedrijf van J.B.A. Tenten NV uit Lichtenvoorde, die het voor de somma van fl. 811.000 aannam. Niet lang daarna werd met de bouw begonnen. Op 24 mei 1972 was de bouw al zo ver gevorderd dat het stalen skelet kon worden geplaatst. De bouw van de hal, die in pandig 28 x 48 m. is, vordert zo goed dat in september de muren er al omheen staan. In februari 1973 werden de kleedkamers en de toiletruimten betegeld. De verwachting was dat men in mei kon beginnen met de afwerking

van de vloer. Deze was opgebouwd uit een ondergrond van beton met daar overheen een kunststof op een basis van rubber.

Metselaars Hemmie Buil en Leo Hogenelst druk met de bouw van de sporthal. Fotocollectie ELNA

Uit een krantenbericht gedateerd 13 september 1973 blijkt de vloer niet geheel te voldoen aan de verwachting. De hechting van het rubber op de betonnen vloer was vermoedelijk op sommige plaatsen losgegaan. Dit euvel werd net voor de opening opgelost.

*De vorderingen van aannemer Tenten en Installateur Somsen uit Eibergen zijn dusdanig dat het dak erop kan.
Fotocollectie gemeentearchief.*

*De werkzaamheden aan het plafond zijn in volle gang terwijl de tribune nog geen dak heeft.
Fotocollectie gemeentearchief.*

Voor de naam van de hal werd een oproep gedaan aan de bevolking van Lichtenvoorde. Onder een zestigtal inzendingen kwam de heer A. Rondeel met de naam HAMALANDHAL. De officiële opening vond op 6 oktober 1973 plaats.

Dat een goede accommodatie ook goede prestaties oplevert bij de diverse sportverenigingen, blijkt wel uit een kleine opsomming van successen. Met name Longa'59 kende halverwege de jaren zeventig grote triomfen.

In die tijd werd de basis gelegd voor topvolleybal in Lichtenvoorde en nog steeds timmert de vereniging met succes aan de weg. De tafeltennisclub Litac, die in de beginjaren ook gebruik maakte van de hal, kende in Mirjam Kloppenburg een groot talent op landelijk niveau.

Met één druk op de knop waarmee de scheidingswand omhoog ging opende burgemeester Van Bastelaar de nieuwe sporthal Hamaland hal

De badmintonclub LBC '72 was een van de eerste verenigingen die gebruik maakte van de sporthal. In 1979 werd de zaalvoetbaltak van Longa'30 opgericht, waarvan het tegenwoordige LZV op hoog niveau acteert. Na de fusie van de gymnastiekverenigingen PSV-gym en Longa-gym kwam Spirit '90 in de hal. En dan was daar nog het culturele verhaal. Door de goede akoestiek is de hal uitermate geschikt voor popconcerten. Begin jaren tachtig werd de band BZN door de Hooilandvereniging naar Lichtenvoorde gehaald, wat een enorm succes werd. Na een beetje passen en meten werden 3000 toeschouwers binnengelaten. Aan het begin van het concert werd de bierkraan opgedraaid maar halverwege raakte het bier op. Halsoverkop moesten vrijwilligers op jacht naar bier, dat in de Lichtenvoordse horeca gevonden werd. Ook de Achterhoekse band Normaal weet de hal te vinden tijdens zijn befaamde veldtoertochten. Eerst wordt de Hamalandhal bezocht voordat men aan de tocht door het land begint. Maar ook het Keifestival met optredens van Lee Towers, de Dolly Dots en de Jan Akkerman Band waren groots. Als in 2001 voor het eerst in de Hamalandhal het Nieuwjaarsgala wordt gehouden, blijkt pas hoe perfect de hal kan worden omgetoverd tot een ware feestzaal.

Vanaf april 2009 werd er serieus gesproken over een nieuw sportcomplex. Het ging hier over een topsport-hal met eventueel een zwembad. In die tijd werd ook het idee geopperd om een nieuw gemeentehuis te bouwen. Naarmate de kredietcrisis (2009/2011) toenam, moesten er keuzes worden gemaakt, want je kunt het geld maar een keer uitgeven. In november 2009 besloot de gemeenteraad tot de bouw van twee sporthallen met een zwembad en de verbouw van het gemeentehuis werd voorlopig in de ijskast gelegd. Er is zelfs een innovatieve aanbesteding gehouden, waarbij de architect, de aannemer en de exploitant, de Stichting Hamalandhal Lichtenvoorde, gezamenlijk een plan indienden bij de gemeente. Een prachtig plan dat op 1 februari 2010 met een reclamebord bij de sporthal werd onthuld.

Wethouders Gerrits en Hulshof onthullen het bord waarop het plan staat voor "2 breedtesporthallen + zwembad". Fotocollectie ELNA.

De gemeenteraadsverkiezing van maart 2010 haalde echter een streep door het gehele plan. De nieuwe coalitie VVD-OOG schrapte op 3 mei de bouw van de breedtesporthallen met een nieuw zwembad.

Voorzijde van de Hamalandhal. Links de gerenoveerde hal en rechts de nieuwe hal met kantine. Fotocollectie de Hofmeesters.

Achteringang, tevens hoofdingang van het sportcomplex. Fotocollectie de Hofmeesters.

Op 3 november kreeg het architectenbureau Koppert en Koenis uit IJsselstein de opdracht voor het ontwerp van een nieuw te bouwen hal. Het project werd in twee fases uitgevoerd: de renovatie van de oude Hamalandhal in de zomer van 2011 door Marku Bouw en WSI installatietechniek Lichtenvoorde en aansluitend de bouw van de tweede sporthal die in januari

2012 werd gestart door Klaassen bouw Dinxperlo en WSI Installatietechniek Lichtenvoorde. In november 2012 werd het sportcomplex Hamaland overgedragen aan de vijf lokale sportverenigingen die de nieuwe sportaccommodatie gingen exploiteren. Het is aan LZV, Erix, Longa '59, LBC en Spirit '90 dit tot een sportief en gemeenschappelijk succes te maken.

Bronnen:

- raadsvergaderingen 1963 tot 1969;
- artikelen uit De Gelderlander en Elna 1970 tot 1973;
- fotoarchief gemeente Lichtenvoorde;
- beeldbank Achterhoek en Liemers;
- publicatie '50 jaar Longa '30 1930-1980';
- 'Roomse Herrie' van Stichting Burenplicht; samengesteld door Benno van Lochem.

Zelf meegemaakt of van horen zeggen

Door Martin Huinink

Wat voor een oudere generatie bekend of vanzelfsprekend is, hoeft dat niet te zijn voor een jongere generatie. Daarom zijn er 'verhalenvangers' die vastleggen wat een oudere generatie zich herinnert. Ik heb geen bijzonder verhaal te vertellen. Maar een paar kleine dingen uit mijn jeugd in de jaren '60, of verhalen die ik toen gehoord heb, zijn misschien toch aardig – althans voor de jongere lezers - om hier te vermelden. En misschien kan iemand van de oudere lezers bevestigen, aanvullen of juist ontkrachten wat ik mij meen te herinneren.

- Vroeger geloofde men dat er 'witte wieven' waren. Dat lijkt iets uit een ver verleden. Maar mijn vader vertelde me dat zijn schoonvader, mijn grootvader (1884-1964), niet met paard en wagen langs een bepaalde weg wilde gaan, omdat daar witte wieven zouden zijn. Het paard zou weigeren om daarlangs te gaan. Mijn vader vond dat onzin en stelde zijn schoonvader voor om het toch eens te proberen. Maar mijn grootvader deed het niet. Hij wist immers toch al wel heel zeker dat het paard zou weigeren om langs die weg te gaan.
- Van mijn vader hoorde ik ook het volgende verhaal. Wie ergens op bezoek was, werd eerst langs de varkensschotten geleid. Het bezoek werd dan geacht bewonderend te spreken over

de varkens. En zo werd ook ooit een bezoeker langs de varkensschotten geleid en nog voordat deze het varken had gezien, begon hij (of zij?) al met het prijzen van het varken: 'Naè maor, naè maor! Wat een pogge! Nog nooit zo'n vet pogge 'ezene!' Dat stopte abrupt toen de bezoeker een blik in het varkensschot kon werpen en bleek dat daarin een stel konijnen werd gehouden.

- Erg breed hadden de mensen het niet in de jaren vóór de oorlog. Maar ze hadden wel wijn in huis, rode wijn, de zogenaamde 'zoete Spaanse'. Dat hadden ze voor als er bezoek kwam. Het bezoek kreeg dan een glaasje. Maar zelf namen ze niets. Het bezoek werd dan echter wel geacht te zeggen 'Wat he'j

mien dat glas toch vol edaone. Drink i-j d'r eerst zelf maor wat van af'.

- Tijdens de oorlog zat er een jonge, niet te bange onderduiker bij mijn grootouders. Op een kwade dag namen de Duitsers bij hen een fiets in beslag. De onderduiker beloofde hem terug te halen. De fiets bleek te staan bij het Patronaatsgebouw in de Patronaatsstraat. Daarin zaten Duitsers en voor de deur stond een Duitse soldaat. Onze onderduiker ging ernaartoe, bracht de Hitlergroet, ging naar binnen, bleef even binnen, kwam toen weer naar buiten, stapte op de fiets en reed er mee weg.

- Avontuurzucht had die jeugdige onderduiker ertoe gebracht zich aan te melden om met de Duitsers naar Rusland te trekken. Hij had om die reden ook Russisch geleerd. Maar hij was gedeserteerd. En inderdaad, hij had daar in Rusland ook niets te zoeken! Maar vanwege die desertie moest hij nu wel onderduiken.

Mijn grootmoeder vertelde mij dat hij haar het Russisch zinnetje 'Nje paniemajoe' had geleerd, wat: 'Ik begrijp het niet' betekent. Mijn oma herinnerde zich dat zinnetje, toen er later enkele Russen voorbijkwamen. En dat heeft aanleiding gegeven tot verwarring. De Russen waren blij dat ze zo ver van huis iemand hadden getroffen die althans een beetje Russisch sprak. Zij begonnen dus uitvoerig uit te leggen wat zij precies bedoelden. En mijn oma kon alleen maar reageren met 'Nje paniemajoe', waardoor die Russen steeds uitvoeriger probeerden uit te leggen wat zij bedoelden.

- Van mijn grootmoeder (*1891) hoorde ik ook hoe het er rond 1900 aan toe ging op school in Zieuwent. De meester sliep vaak onder schooltijd. De klas werd dan steeds rumoeriger, tot de meester wakker werd. Hij riep de klas dan tot de orde en vervolgens sliep hij weer verder.

- Zoals zovelen hadden we bij ons thuis ook nog een paar koetjes. Dus 's zomers moest er gehooïd worden. En zo waren we eens met zijn allen bezig te hooien, toen er over de weg enkele fietsers voorbijkwamen. En een van die Engelstalige, mogelijk Amerikaanse, fietsers becommentarieerde onze werkzaamheden in het voorbijfietsen: 'Look at that. It's like the Middle Ages!', dus 'Moet je kijken. Het lijken de middeleeuwen wel!'

Getijdenboek van de gebroeders van Limburg, gemaakt voor de hertog van Berry; ca 1415; de stad op de achtergrond is Parijs met rechts de Sainte Chapelle.

- Lichtenvoorde had een zuivelfabriek in de volksmond 'de botterfabriek'. Voor de jongere lezers (45 jaar en jonger): de fabriek stond aan de Zieuwentseweg waar nu de Zuivelstraat is. Ik herinner me het koninklijke wapen op de gevel en op de pakjes boter, want de botterfabriek was 'hofleverancier'.

Foto: www.ecal.nu; collectie gemeente Lichtenvoorde;

- De melk werd door melkrijders met paard en wagen naar de fabriek gebracht. Jongere lezers zullen zich misschien afvragen of dat niet veel paardenstront op straat gaf. Het antwoord is: 'Jazeker wel'. Er lag her en der paardenstront op straat, maar men stoorde zich er niet echt aan. Zoals men zich ook niet stoorde aan de zwarte rookpluim die dagelijks uit de hoge schoorsteenpijp kwam.

Melkrijders ca 1955; op de achtergrond de villa van Van Basten Batenburg tegenover het gemeentehuis
Foto: www.ecal.nu; diacollectie gemeente Lichtenvoorde;

- De boterfabriek stond een paar meter boven het maaiveld. Om de melk af te leveren moesten de melkrijders tegen een bult op. Vóór de fabriek lag een soort plantsoentje in de vorm van een half ovaal op maaiveldniveau. Een aan de ene kant geleidelijk in hoogte toenemende, en aan de andere kant in hoogte afnemende keermuur scheidde dit plantsoentje van het hoger gelegen fabrieksterrein. De melkrijders reden aan de ene kant het terrein op - en aan de andere kant reden ze er weer van af.
- Je kon achterlangs de boterfabriek lopen of fietsen, vanaf de Zieuwentseweg naar de Boschlaan. Ook hier was er een keermuur tussen het hoger gelegen fabrieksterrein en de daarnaast en daarachter gelegen gronden op maaiveldniveau. Vanaf het fabrieksterrein keek je dus uit over de weilanden. De Twenteroute was er nog niet.
- En omdat de Twenteroute er nog niet was, kon de Mariaprocesie naar de Fatimakapel aan de Poelhutterslatdijk in het Jochembos dus ook nog gewoon over de Boschlaan.

Processie naar de Fatimakapel (ca 1965);
Foto pater Keverkamp OFM; www.ecal.nu / diacollectie gemeente Lichtenvoorde;

- Achter de boterfabriek lag op ongeveer dezelfde hoogte als de fabriek een retentievijver, waarin de fabriek koelwater loosde. In die vijver was een overstort aangebracht. Via die overstort ging het water naar een sloot die, zoals ik me nog goed herinner, vol kikkervisjes (dikkopjes) zat.
- Naast de vijver stond het diepvriesgebouwtje. Groenten en vlees, verpakt in een plastic diepvrieszak met een etiket dat de inhoud vermeldde, kon je daar laten bewaren. Er was daar een wachtlokaal, waar je op zaterdag terecht kon om af te halen wat je die week nodig had. Je kon namelijk niet zelf in de vriesruimte komen. Als je aan de beurt was, kon je zeggen wat je wilde hebben. En dat werd dan voor je uit de diepvries gehaald.
- Groenten en fruit konden worden geconserveerd door inmaken (inwecken). Dat was een hele klus, maar de beloning was een kelder vol goed gevulde weckflessen.
- Menigeen had vroeger, vóór en in de oorlog, een stukje van het Vragenderveen in eigendom om er turf te steken. Ook mijn grootouders hadden er een perceeltje. Waar precies, dat was in het veen moeilijk te zien. Mijn vader zei daarover: 'We bekeken het zo goed mogelijk en zo ongeveer waar het zou moeten zijn, begonnen we dan maar met turfsteken.'
- Die turf moest dan eerst drogen. En als de turf daar lag te drogen, werd er ook wel eens wat gestolen. Ook van mijn vader hoorde ik het volgende verhaal. In de tijd voor Pasen en Kerstmis behoorde men te biechten. De kerkbanken bij de biechtstoelen zaten dan afgeladen vol. Geleidelijk schoof men dan steeds een plaatsje verder op in de richting van de biechtstoel tot men eindelijk aan de beurt was. Natuurlijk duurde het wachten erg lang. Op zeker moment was er iemand in de biechtstoel die opbiechtte dat hij 'kluun' had gestolen. De kapelaan kende dat woord niet. En de biechteling kende geen ander woord. Die verwarring duurde even, tot de volgende biechteling ongeduldig opstond, de deur van de biechtstoel opentrok en de biechteling toesiste: 'Zeg dan: torf!'. Dat wat betreft het biechtgeheim.
- Als ze dan met paard en wagen, beladen met turf, de Vragenderbult afkwamen, moesten ze oppassen dat het niet te snel ging. Mijn vader reed in die tijd ook met turf vanuit het Vragenderveen en hij vertelde dat ze een te

grote snelheid voorkwamen door met de rechterwielen door de berm te rijden.

- Radio's waren veel eenvoudiger te bedienen dan nu. Er was één draaiknop waar je aan kon draaien om het toestel aan en uit te zetten en tevens om het harder en zachter te zetten en één draaiknop waaraan je kon draaien om een zender te zoeken. Er waren nog enkele drukknoppen voor korte-, lange- en middengolf. En er was nog een soort oplichtend 'oogje', dat naarmate je nauwkeuriger op een zender afstemde, van vorm veranderde.

Radio met 'oogje'

- Begin jaren '60 had nog niet iedereen een televisie. De televisie was uiteraard zwart-wit en aanvankelijk was er alleen Nederland 1 en Duitsland 1, te ontvangen met een antenne op het dak.

- In de 60'er jaren had je nog de petrolieman, die vanaf zijn kar petroleum verkocht, die werd gebruikt om 's morgens de kachel aan te maken. En er was de melkman, die op zijn ponywagen een container met melk had staan met daaraan een hendel, waarmee hij steeds één liter melk kon tappen. De huisvrouwen kwamen naar buiten met een kan of pan, waar de melk dan in werd getapt.

- En in die jaren '60 zag je soms ook nog paters op straat brevieren. Zo'n brevierende pater liep dan heen en weer, het hoofd gebogen, lezend in zijn gebedenboek.

- Als je in die jaren bijvoorbeeld een kilo suiker of bloem nodig had, werd dat door de kruidenier voor je afgewogen. Het product zat in een la achter de toonbank met daarin een grote schep. Op de toonbank stond een weegschaal. Er ging een papieren zak op de weegschaal en door het product voorzichtig, beetje bij beetje, van de schep te schudden, viel steeds een

beetje meer in die zak, tot er een kilo was afgewogen. Niet minder dan dat, maar ook niet meer. Wellicht komt daar de uitdrukking 'kruideniersmentaliteit' vandaan?

- Iets merkwaardigs uit die jaren was ook de fabriekssirene. Het is tegenwoordig toch niet goed denkbaar dat een loeiende sirene begin en eind van de werktijd aangeeft en daarbij ook nog eens in de hele buurt te horen is. Maar mogelijk vond de buurt het ook wel handig om op die manier te worden herinnerd hoe laat het was.

- Bij de brandweer waren er nog geen piepers. Als er brand was, werden de brandweertuigen met een sirene gewaarschuwd. Iedereen in het dorp hoorde dan dat er brand was. De brandweer werd dan ook stevast gevolgd door een grote stoet van nieuwsgierigen.

- Ook was er in die jaren '60 nog de gewoonte om de klok vóór te zetten. De een zette de klok bijvoorbeeld 10 minuten voor, de ander 20 minuten en weer een ander 15 minuten. Ik herinner me uit die jaren dat het niet ongevoel was dat bezoek vroeg hoeveel de klok vóór stond. Op een gegeven moment ebde die gewoonte weg en kreeg bezoek te horen dat de klok op tijd stond.

Voor 1 mei 1909 verschilde de tijd in Nederland van plaats tot plaats, afhankelijk van de stand van de zon. In Oost-Nederland kwam de zon het eerst op en was het dus later dan in West-Nederland. Pas per 1 mei 1909 werd een landelijke standaardtijd ingevoerd. Zouden de mensen eerst zijn blijven vasthouden aan hun plaatselijke tijd en zouden zij later uit gewoonte de klok vooruit zijn blijven zetten om op die manier wat 'extra tijd' te hebben?

- Naar aanleiding van het verhaal van Willem Hegeman, elders in dit blad. Omstreeks 1980 was ik lid van de imkersvereniging. Tijdens een jaarvergadering zaten we toevallig aan dezelfde tafel. Hegeman was toen al hoogbejaard. Hij vertelde dat hij in de kerstnacht vanuit Vragender naar zijn dochter in Beltrum was gefietst. Dat ging nog prima volgens hem, alleen had hij wel last van auto's/tegenliggers met groot licht. Maar daar had hij een oplossing voor. Hij fietste dan recht op die koplampen af en dan schrokken die tegenliggers zo, dat die het groot licht vanzelf wel dimden. Dat gaf aan tafel aanleiding tot hilariteit maar ook wel tot enige zorg

Zoekplaatje

Door Gerhard Eppingbroek

Geachte lezer,

we kregen vijf reacties op het laatst geplaatste zoekplaatje in periodiek nummer 78 met de foto van een drietal personen, bezig met het klaarmaken van maaltijden. Reacties ontvingen we van mevrouw Ans Papen, van Ronnie Krabben, van mevrouw Lenie Boschker en van Rob Kettering en verder mocht ik een brief ontvangen van de heer Peter Elferink, die ons na een gesprek met de betreffende kok op de foto het volgende berichtte: De foto is genomen op 8 april 1986 (stempel op achterzijde) in de keuken van het toenmalig Vincentiusziekenhuis te Groenlo. Hier zijn ze bezig met het maken van porties voor 12 personen, voor Tafeltje Dekje in Lichtenvoorde. Later werd dit gedaan door Antoniusshove. De personen waren: 1= Fons Klein Gebbink (de kok) uit Groenlo; 2= mevr. Mia Kool; 3= mevr. Liene Hoekstra (deze was het moeilijkst.). Alle inzenders hartelijk bedankt voor hun reactie.

Hierbij het zoekplaatje voor periodiek nummer 79. Een foto uit mijn collectie, ontvangen van een relatie en gemaakt op 6 oktober 1978 door Henk Westerveld uit Aalten. Het gaat hierbij om bezoekers enz. aan de Open Dag van de Sociale Werkplaats van Don Bosco te Lichtenvoorde.

Graag willen we van u weten wie de genummerde personen op deze foto zijn.

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....
- 6.....

Reacties graag aan: **G.J.A. Eppingbroek, Koekoekstraat 16, 7102 AZ Winterswijk**
Tel. 0543-515408

Hallo JUMBO
Bennink
 Van Heijdenstraat 17, 7131 CA, Lichtenvoorde
 Telefoonnummer: (0544) 39 30 40

